

VORGEVEL

DOORSNEDEN A-B

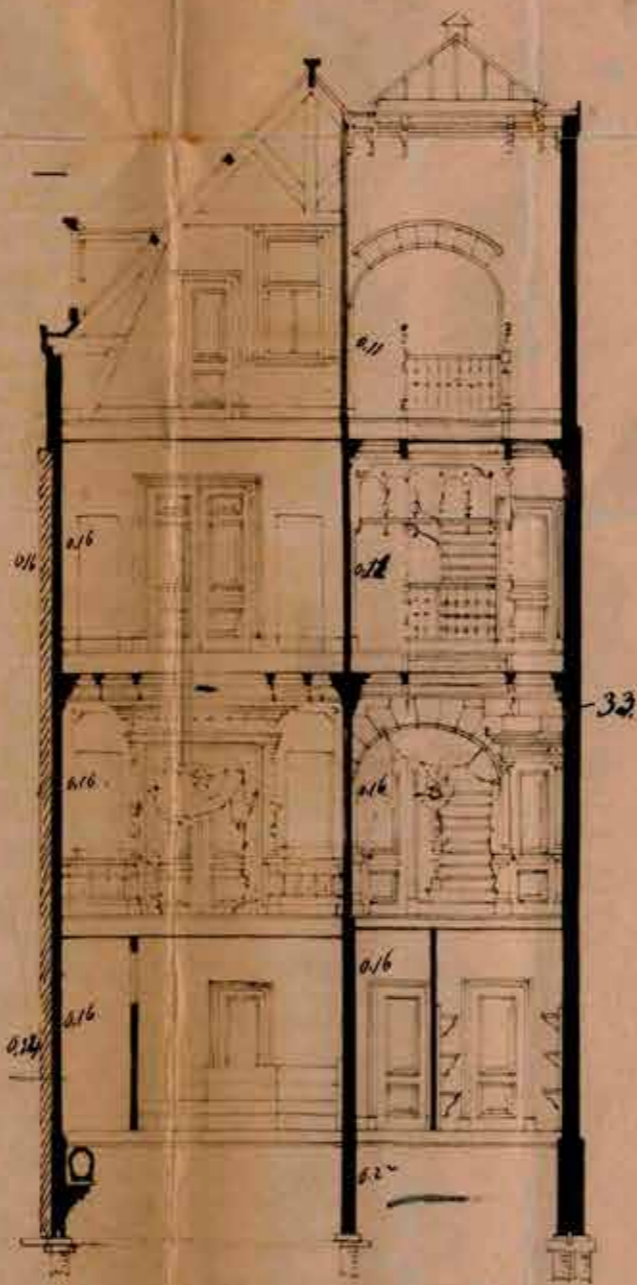
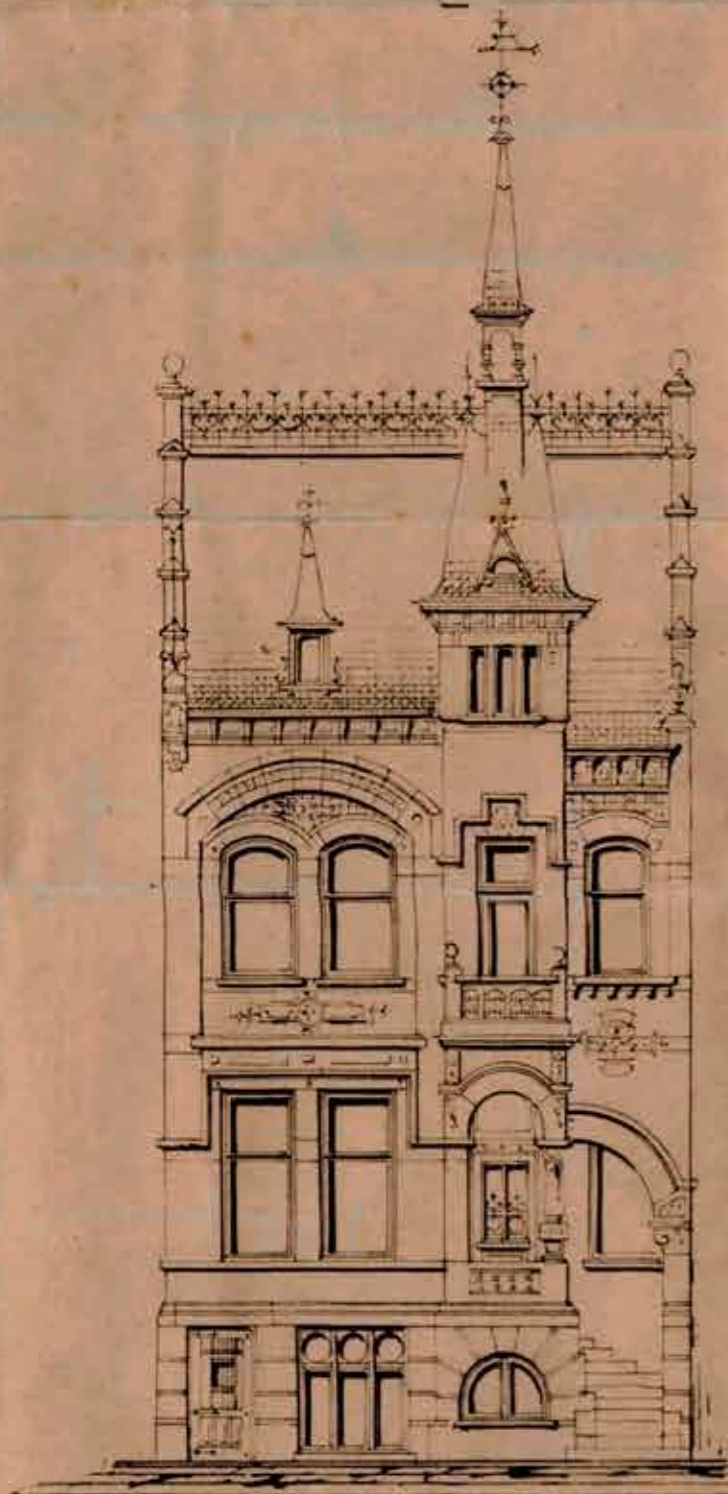
DOORSNEDEN C-D

BOUWHISTORISCHE VERKENNING

Schiekade 77

ROTTERDAM

JANUARI 2016

SOUS TERRAIN

DEL TERRAIN

BOVENDE

BOUWHISTORISCHE VERKENNING

**Herenhuis
Schiekade 77**

FLEXUS AWC

januari 2016

COLOFON

Opdrachtgever:

Architema Architectuurstudio, dhr. ir. H. Magrijn

Uitvoering/Research:

Flexus Architectuur Welstand Cultuurhistorie

Provenierssingel 15 A, 3033 ED Rotterdam, www.flexusawc.nl

ir. Hugo J. van Velzen

drs. ing. Marcel R. van Winsen

D. de Jong

Rotterdam, januari 2016

Met dank aan:

mevr. Burger, mevr v.d. Hoven-Burger

dhr. D.F. Richters

ISBN: nader in te vullen

NUR: nader in te vullen

Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd en/of openbaar gemaakt door middel van druk, fotokopie, microfilm of op welke andere wijze dan ook, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van Flexus AWC te Rotterdam.

LEESWIJZER

Deze bouwhistorische verkenning is opgebouwd uit vier niveaus:

- a. De algemene historische achtergronden van het herenhuis Schiekade 77 en de context waarbinnen deze tot stand is gekomen: dit betreft hoofdstuk 2.
- b. Een weergave van de gebruiksfaseringsperiodes die het gebouw gekend heeft en de weergave van de bouwkundige transformaties die het pand in die periodes ondergaan heeft: dit betreft hoofdstuk 3.
- c. Een bouwkundige beschrijving van de huidige situatie waarin de transformaties die plaatsgevonden hebben op een kleiner schaalniveau benoemd worden: dit betreft hoofdstuk 4.
- d. Een waardenindicatie waarin de waarde van het complex op onderdelen wordt weergegeven, en waarin de cultuurhistorische waarden van het complex benoemd worden middels waardenkaarten en tekst. In dit hoofdstuk is ook een faseringskaart opgenomen, inclusief advisering aangaande de cultuurhistorische waarde en herontwikkeling van het pand: dit betreft hoofdstuk 5.

Wij adviseren de snelle lezer de rapportage te starten in hoofdstuk 5 en van daaruit terug te lezen. In paragraaf 5.8. bevinden zich de faserings- en waarderingskaarten van het gebouw.

De snelle lezer die ook de onderbouwing van de onderzoeksgegevens wil doornemen, raden wij aan te starten bij hoofdstuk 3.

In alle hoofdstukken worden de teksten met hedendaagse foto's en – waar van belang – historisch fotomateriaal en illustraties van de oorspronkelijke bouwtekeningen toegelicht. Bij de illustraties is veelal een korte bronweergave te vinden.

In de teksten zelf zijn de directe bronnen vermeld. Aan het eind van het rapport is een literatuurlijst begrippenlijst opgenomen.

Wij adviseren degenen die het rapport op het beeldscherm lezen hiervoor 'Two page view' aan te houden; de relatie tussen tekst en afbeeldingen blijft hiermee het best gewaarborgd.

INHOUDSOPGAVE

	pg		pg
1 Inleiding en algemene gegevens	7		
1.1 Situatieschets en doelstelling onderzoek	9		
1.2 Onderzoeksmethoden en -resultaten	9		
1.3 Belangrijkste gegevens van het gebouw	11		
2 Historische achtergronden en stedenbouwkundige context	13		
2.1 Stedenbouwkundige situatie: historisch	15		
2.2 De opdrachtgever: C. Kurpershoek	20		
<small>Kader</small> 2.2.1 De particuliere projecten van M. Zaaijer en C. Kurpershoek	22		
2.3 Architect P.G. Buskens (1872-1939)	28		
<small>Kader</small> 2.3.1 Het Rotterdams Bouwinitiatief en de Vereniging Bouwkunst en Vriendschap	34		
2.4 Buskens' stijlonderzoek eind 19de eeuw en het pand Schiekade 77	36		
3 Bouwgeschiedenis en gebruiksfasen	41		
3.1 Organisatie gebouw	42		
3.2 Bronnenverantwoording	44		
3.3 Faseringsgeschiedenis gebouw	48		
Fase 1: 1896-1941	48		
Fase 2: 1941-1953	52		
Fase 3: 1953-1982	54		
Fase 4: 1982-heden	57		
4 Beschrijving constructie en dak, gevels en interieur huidige toestand	59		
4.1 Constructie en dak	60		
4.2 Gevels	62		
		4.3 interieur	70
		souterrain	70
		bel-etage	78
		1e verdieping	88
		zolderverdieping	96
		5 Waardering en advisering	105
		5.1 Waarderingsniveaus	106
		5.2 De beoordelingsaspecten	106
		5.3 De cultuurhistorische waarderingsniveaus die reeds van het gebouw gemaakt zijn	107
		5.4 Cultuurhistorische waardering	108
		5.5 Advisering	110
		Faseringskaarten	114
		Waarderingskaarten	116
		# Literatuur en begrippenlijst	119

De bovenstaande inhoudsopgave is in het digitale document voorzien van hyperlinks. Door met de muis in de bovenstaande inhoudsopgave op een titel of paginanummer te klikken komt u automatisch in het betreffende deel van de verkenning. Door op een grijze randbalk te klikken is het mogelijk om direct weer terug te komen op deze inhoudsopgavepagina

INLEIDING EN ALGEMENE GEGEVENS

1 Inleiding en algemene gegevens

1.1 Situatieschets en doelstelling van het onderzoek

Architema Architectuurstudio heeft FlexusAWC opdracht gegeven een bouwhistorische verkenning uit te voeren naar het pand Schiekade 77, Rotterdam. Aanleiding voor de opdracht vormt de wens het op dit moment leegstaande gebouw geschikt te maken ten behoeve van bewoning met een opdeling in appartementen. Het gebouw bevindt zich op dit moment in een redelijke tot goede bouwtechnische staat.

Onze onderzoeksopdracht bestond uit de volgende onderdelen:

- Beschrijven van de historische achtergronden en stedenbouwkundige situering van het gebouw
- In kaart brengen van de totstandkoming van het pand, haar oorspronkelijke indeling en de faseringen in haar bouwgeschiedenis met de wijzigingen in de tijd
- Beschrijven van de huidige staat van het gebouw, haar monumentale onderdelen, het interieur en het exterieur
- Cultuurhistorisch waarderen van de verschillende onderdelen van het gebouw. Hierbij tevens een waardenkaart voegen die van nut kan zijn bij eventuele verbouwingen

1.2 Onderzoeksmethoden en -resultaten

Archiefonderzoek, literatuur, overleg tijdens opnameronde

Voor dit onderzoek zijn geraadpleegd:

- a. Archief Het Nieuwe Instituut te Rotterdam, resultaat:
 1. Archief architect P.G. Buskens, met o.a. lijst van werken en foto's van een (deel) van zijn werken.
 2. Twee artikelen over de architect, Bouwkundig Weekblad 1910 en Rooms-Katholiek Bouwblad 1939.
- b. Stadsarchief Rotterdam, resultaat:
 1. Familiekaarten, met informatie over woonplaats in Rotterdam en geboortedatum C. Kurpershoek (hoofdbewoner) en familieleden, en van de navolgende bewoners A.S. Kleij (hoofdbewoner) en M.J.C. Besselaar (hoofdbewoner).
2. Adresboeken met informatie over woonplaats C. Kurpershoek en familieleden.
3. Rotterdams Jaarboekje, jaren 1927 en 1935 en 1963, met informatie over de sterfdatum C. Kurpershoek (77 jaar oud) en bouwgrondmaatschappij Insulinde en informatie over bouwers uit de periode 1800 - 1900
4. Archief Bouwkunst & Vriendschap, met de ledenlijsten vanaf het jaar 1900, informatie over excursies, foto's, mededelingen m.b.t. exposities, lezingen e.d.
5. Bouwtekeningen Pandenarchief, met overzicht van de verbouwingen die in het pand plaatsgevonden hebben in de periode 1896 – 2010 (voor de periode na 2010 is deze in het stadsarchief niet op te vragen).
6. Situatietekeningen van de verkoop van grond aan de Stieltjesstraat en de Rosestraat waarbij zowel C. Kurpershoek als F. Buskens (vader van P.G. Buskens) bij betrokken waren.
7. Archief Rotterdamse BOAZ-bank met o.a. jaarverslagen.
- c. Gemeentearchief Den Haag, resultaat: Familiekaarten met informatie over woonplaats in Den Haag en sterfdatum C. Kurpershoek en familieleden.
- d. Stadsarchief Amsterdam, archief fotograaf Merkelbach, resultaat nihil (het gemeentearchief Amsterdam beschikte niet over fotomateriaal van Schiekade).
- e. Centrale bibliotheek Rotterdam, resultaat: literatuur over de transformaties tpv de Schiekade en fotoboek van de omgeving van Schiekade 77.
- f. IBL, centrale bibliotheek Rotterdam:
 1. Graafland, J.A. e.a., Bibliotheek voor de Moderne Hollandsche Architectuur, P.G. Buskens, architect M.B.V.A. – Rotterdam, Bussum 1917.

- g. Tresor TU Delft (via web), resultaat:
1. Artikel Bouwkundig Weekblad Architectura 60, nr 38, blz 365 (1939): herdenkingswoord ivm overlijden P.G. Buskens door J.P.Mieras, voorzitter B.N.A.
 2. Artikelen Bouwkundig Weekblad Architectura 60, nr 39, blz 373 e.v. (1939): herdenkingswoord ivm overlijden P.G. Buskens door J. Herman de Roos, vriend P.G. Buskens en J.P.L. Hendriks, en C. Elffers, secretaris kring Rotterdam van B.N.A.
- h. Websites: www.delpher.nl, zoektermen 'Kurpershoek', 'Bouwkunst en Vriendschap', resultaat:
1. Inzicht in vergadering Algemene Vergadering der Maatschappij tot bevordering der Bouwkunst, d.d. 14 sept 1897; <http://www.delpher.nl/nl/tijdschriften/view?identificatie=dts%3A2648039%3Ampg21%3A0009&query=%22bouwkunst+en+vrienschap%22&page=4&coll=dts> : < De ingenieur; weekblad gewijd aan de techniek en de economie van openbare werken, 18/9/1897>.
 2. Inzicht in activiteiten 'Bouwkunst en Vriendschap': prijsvragen (gebouwen maar ook mbt vraagstukken als 'welke kalk is beter, schelpkalk of vette steenkalk'), stichting Ambachtsscholen, etc.
 3. Inzicht in moment waarop Henri Evers met algemene stemmen tot voorzitter gekozen werd van 'Bouwkunst en Vriendschap'. < De ingenieur; weekblad gewijd aan de techniek en de economie van openbare werken, 6/12/1890>
 4. 1897: tentoonstelling, Rotterdamse Kunstkring, opening tentoonstelling op 18/12/1897, tentoonstelling tot 26/12 op: werk der leden der Vereeniging en van prijsvraagontwerpen voor Stadsversiering: <mededeling Rotterdams Nieuwsblad van die dag>.
- i. Van Es, E, Cultuurhistorische verkenning, 19e eeuwse wijken in Noord: Oude Noorden, Agniesebuurt en Provenierswijk, Rotterdam 2013. , resultaat over activiteiten van C. Kurpershoek in Rotterdam Noord en de ruimtelijke ontwikkeling van de omgeving rond Schiekade 77.
- j. Telefonisch interview met dhr. M. Besselaar, Brasschaat, neef van M.J.C. Besselaar, bewoner van het pand in de periode van de jaren '30 van de 20ste eeuw. Resultaat: nihil. Fotoboeken noch herinneringen waren aanwezig.
- k. Telefonisch interview met mevr. Burger- (meisjesnaam onbekend), Epe, aangetrouwde nicht van de echtgenote Christina Burger van dhr M.J.C. Besselaar, en woonachtig op de bovenverdiepingen van het pand in de periode van de jaren '40 en '50, resultaat: informatie over de woonsituatie in die periode.
- l. Telefonisch interview met mevr. v.d. Hoven-Burger, Rotterdam, nicht van de echtgenote van dhr M.J.C. Besselaar, en regelmatig logee bij hem en zijn vrouw, resultaat: informatie over de woonsituatie uit de periode van de jaren '40 in het pand.
- m. Telefonisch interview met dhr. P. Geenen, historisch geïnteresseerde, verbonden aan de H.H. Laurentius en Elizabethkathedraal Rotterdam, resultaat: aanvullende informatie over architect P.G. Buskens.
- n. Interview met dhr. D.F. Richters, huidige eigenaar van het pand, resultaat: nadere informatie over de situatie in het pand op het moment van aankoop.
- o. Telefonisch contact met nazaten van de familie Besselaar, resultaat: geen nadere informatie over aanwezigheid van mogelijk historische foto's van het interieur van het gebouw
1. Uitsnede uit Roterodamum met twee artikelen door J. Bodaert met beschrijving van de geschiedenis van het pand
 2. Informatie m.b.t. verbouwingen in de periode dat het pand in eigendom is geweest bij dhr. Richters.

Opname van het complex

Er zijn twee opnames gemaakt van het pand. Bij deze opnames zijn de verschillende plattegronden vergeleken met de huidige toestand, en zijn er van alle ruimten foto's gemaakt. De belangrijkste bevindingen hiervan zijn opgenomen in de rapportage.

1.3 Belangrijke gegevens van het gebouw

Schiekade 77, Rotterdam

Status:	Rijksmonument, nr. 524336
Kadastr gegevens:	Gemeente: KLG00, Sectie: L, Perceelnummer(s): 2842
Bouwjaar:	1896
Opdrachtgever bouw:	C. Kurpershoek
Architect:	P.G. Buskens
Functie (oorspr):	herenhuis
Eigenaar (oorspr):	C. Kurpershoek
Bouwkundige staat:	goed/redelijk/ slecht
Exterieur:	grotendeels intact, delen verwijderd
Interieur:	deels intact, op onderdelen sterk gewijzigd
Reden bouwhistorisch onderzoek:	functiewijziging, verbouwing

HISTORISCHE ACHTERGRONDEN EN
STEDENBOUWKUNDIGE CONTEXT

Kaart uit 1840 van L.F. Temminck met de Rotterdamsche Schie, in rood aangegeven de locatie van Schiekade 77, ten zuiden daarvan (meer naar links op de kaart) het grote bouwvolume van het Proveniershuis. Ten noorden voorzien van los geplaatste bebouwing het grote perceel van van Stolk <Verheul, J, De Rotterdamsche Schie 1340-1940, blz 10>

2 Historische achtergronden en stedenbouwkundige context

2.1 Stedenbouwkundige situatie: historisch

Tot in de 19de eeuw werd de Rotterdamse stadsdriehoek omringd door polders die in de Middeleeuwen zijn ontstaan. De 19de eeuwse uitbreidingswijken Provenierswijk en Agniesebuurt liggen in de voormalige Blommerdijkse polder die ontstaan is door ontginning vanaf de 11de eeuw. In de 13de eeuw werd een stelsel van dijken aangelegd, hier respectievelijk de Hofdijk (Hofdijk-Zwaanshals) en de Blommersdijk (Walenburgerweg-Bergweg). Rotterdam verkreeg in 1340 stadsrechten en hiermee het recht om een scheepvaartkanaal vanaf de Schie naar de stad te graven die in de periode 1340-1348 tot stand kwam. Het nieuwe kanaal verschaftte een goede verbinding met het Hollandse stedengebied en Rotterdam werd hiermee een bloeiende doorvoerhaven. Door het afgraven van de Rotterdamse Schie werd de Blommerdijkse polder in tweeën gedeeld: een westelijk en oostelijk deel, die sindsdien bekend staan als de Oost-Blommerdijkse Polder en de West-Blommerdijkse Polder. Beide polders kenmerkten zich als een typerend slagenlandschap, met smalle en langgerekte kavels die overwegend in een noord-zuidelijke lengterichting ontgonnen waren. Op deze richting waren enkele uitzonderingen. Dit zeker langs de Rotterdamse Schie zelf, waar sprake was van diepe, haaks op de Schie gelegen, meer onregelmatige percelen. Deze werden aan de achterzijde begrensd door een scheislout die in verbinding stond met de overige poldersloten.

De Blommerdijkse polders waren tot in de 16de eeuw vooral agrarisch in gebruik. De enig opvallende bebouwing vormden watermolens en de hofstede Weena, gebouwd door het adellijk geslacht Bokel. Ook bevond zich er een Leprooshuis, verblijfplaats voor lepralijders, dat gelegen was ter hoogte van het huidige plantsoen van de Provenierssingel aan de Schiekade ten zuiden van het huidige pand Schiekade 77 en dat al in 1670 vervangen werd door het classicistische Proveniershuis, huisvesting voor proveniers of kostlopers. Pas later, en zeker vanaf de 18de eeuw ontstond er industriële bebouwing in het gebied, voornamelijk langs de Rotterdamse Schie en ook langs de Rot-

te. Ook werd langs de lommerrijke oevers recreatieve bebouwing gebouwd voor welgestelde stadsbewoners. In de loop van de 19de eeuw werden de buitenhuizen – veelal 18de eeuwse exemplaren - permanente woonadressen. Soms werden hierbij deze buitenhuizen vervangen door nieuwe gebouwen. Direct naast en ten zuiden van Schiekade 77 bevond zich vroeger zo'n buitenhuis. Ten noorden van Schiekade 77, bevond zich al lang voordat het huidige pand gebouwd werd het fikse perceel van houtzagerij Abraham van Stolk & zonen. Deze was hier al gevestigd vanaf 1727. De familie van Stolk bouwde in de tweede helft van de 18de eeuw naar eigen ontwerp een buitenhuis op het industrieterrein. Dit huis zou in 1906 nog vervangen worden door een herenhuis naar historiserend ontwerp van J. Verheul Dzn. Hij inspireerde zich hiervoor op het 18de eeuwse woonhuistype. Dit herenhuis op Schiekade 73 (oude nr. Schiekade 59) is nog steeds aanwezig.

De kadastrale minuut uit 1830 en de kaart van L.F. Temminck die wij aantreffen in het boekwerk *De Rotterdamsche Schie 1340-1940* door J. Verheul Dzn. (zie linker bladzijde) laat zien dat de Schiekade vanaf het Proveniershuis tot aan de Blommersdijk (Walenburgerweg) in de eerste helft van de 19de eeuw bijna volledig bebouwd was en dat de panden die hier stonden vaak rijkelijk voorzien waren van prachtige tuinen. Er bevond zich op dat moment al bebouwing op het huidige perceel Schiekade 77. Mogelijk zijn dit verschillende kleinere woningen geweest. Een kaart uit 1883 van de Coolsche en Blijdorpse polders die wij in het Stadsarchief aantreffen bevestigde deze aanname. Deze laat ook zien dat het perceel op dat moment uit twee eigendommen c.q. kadastrale percelen bestaan heeft: een deel aan de Schiekade en een deel op het achterterrein. Het gebied ten westen van de scheislout die de percelen begrensd (locatie van de huidige Provenierswijk), was op dat moment nog leeg en agrarisch in gebruik.

Deze situatie zou kort daarop veranderen. De aanzet hiervoor werd al gegeven in het jaar 1854. Toen werd het Waterproject Rose aangenomen dat in 1862 in uitvoering kwam. Het project van stadsarchitect W.N. Rose

introduceerde een stelsel van singels in de polders ter verbetering van de aan- en afvoer van water van de stad Rotterdam. O.a. de Spoorsingel en Noordsingel ontstonden. Intentie van Rose was deze singels te omzomen met een rand van representatieve bebouwing.

In 1883 volgde het Noordelijk Uitbreidingsplan van directeur Gemeentewerken G.J. de Jongh. Deze structureerde met het ontwerp van de noordelijke uitbreiding de stadsuitbreiding die in het snel groeiende Rotterdam al enigszins chaotisch op gang gekomen was. Zijn ontwerp was feitelijk niet meer dan een infrastructuur die hij over het noordelijk uitbreidingsgebied van de gemeente legde. Voor de Provenierswijk en de Agniesebuurt bestond deze uit een gridvorm. Conform de functionele grondpolitiek uit dat liberale tijdperk liet De Jongh de gedetailleerde invulling van de structuur over aan grondexploitatie maatschappijen en particuliere grondeigenaren. De Provenierswijk, de Agniesebuurt en het Oude Noorden werden vervolgens grotendeels op basis van particuliere stratenplannen, waarbij de agrarische kavelsloten veelal de locatie van de straten bepaalden, aangelegd. Ook de Provenierssingel vormde onderdeel van dit plan. Deze dateert uit 1896. Het oude Proveniershuis aan de Schiekade werd in 1898 voor de realisatie van deze singel afgebroken. Door de aanleg van de Provenierswijk en Agniesebuurt veranderde het karakter van de Schiekade ingrijpend. Van een buitengebied transformeerde het gebied tot een binnenstedelijke ontsluiting.

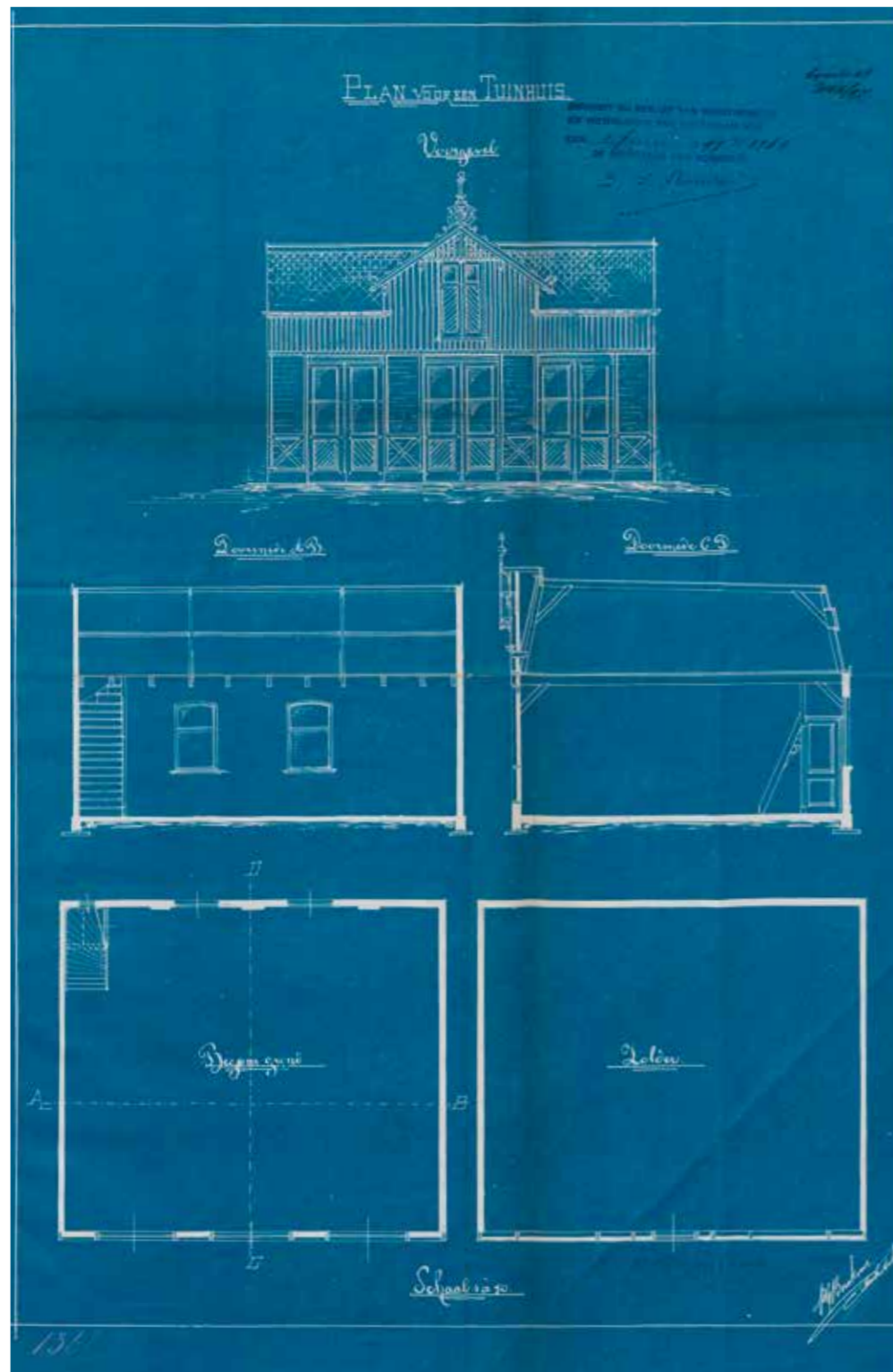
Het pand Schiekade 77 is rond dezelfde tijd als de Provenierswijk gebouwd. Dit was zeer waarschijnlijk geen toeval, omdat de initiatiefnemer tot bouw van het pand, bouwondernemer C. Kurpershoek ook nauw betrokken was bij de bouw van het oostelijk deel van de Provenierswijk, bijna direct grenzend aan het perceel. De wijk kwam praktisch tegelijkertijd tot stand. Het stichtingsdossier van het pand dat wij aantreffen in het Stadsarchief Rotterdam benoemt de kavel als Schiekade nr. 77, voorheen nr. 63. De omnummering heeft vermoedelijk in de jaren '10 van de 20ste eeuw

plaatsgevonden. Het dossier bevatte drie documenten:

- een tekening met een weergave van het kadastrale perceel (datum: 13 april 1896, behorend bij het besluit van B&W d.d. 5 mei 1896),
- een aanvraag tot bebouwen van het perceel (datum: 14 april 1896),
- en een aanvraag voor de bouw van een tuinhuis, met hierbij nogmaals een weergave van het kadastrale perceel (datum: 10 mei 1897, behorend bij het besluit van B&W d.d. 1 juni 1897).

De request tot bebouwen van het woonhuis aan Schiekade nr. 63, geschreven door C. Kurpershoek zelf (zie linker bladzijde), benoemt dat het perceel kadastraal bekend is als sectie B, nr 1845, en dat het daarop te stichten huis alleen dienst zal doen als woonhuis. Tevens geeft Kurpershoek in de brief de begrenzingen van de kavel aan. Ten noordoosten bevindt zich de openbare weg, ten zuidoosten het eigendom van mevrouw Montauban van Zwijndrecht, ten noordwesten het in aanbouw zijnde pand van de heer A.A. Hoos en ten zuidwesten (grenzend aan de te realiseren van der Sluijsstraat) het erf en de panden van de heer J. van Stolk en Zonen. Er vindt geen vermelding plaats van de panden op het perceel die voor de nieuwbouw gesloopt moesten worden.

De tekeningen van het kadastrale perceel geven de situatie weer (zie linker bladzijde), met dat verschil dat op de oudste kadastrale tekening de locatie ter plaatse van de gevel met huisnummer 61a benoemd wordt. Wij vermoeden dat hier een omnummering plaatsgevonden heeft en dat nummer 61a vermoedelijk het nummer van een van de panden is geweest die zich op het perceel al bevonden. In het boekwerk 'De Rotterdamsche Schie 1340 – 1940' van J. Verheul Dzn. wordt aangegeven dat het bijzondere 18de eeuwse herenhuisje (eigendom van mevrouw Montauban van Zwijndrecht) dat zich op het buurperceel aan de Schiekade bevond, nummer 63 is. Ook de Rotterdamse adresboeken bevestigen op de naam Montauban van Zwijndrecht dit huisnummer. Dit pand is echter in 1904 gesloopt, waarna de huidige hoog opgaande buurbebouwing Schiekade 79 t/m 83 gerealiseerd werd.

Bouwaanvraagtekening tuin- c.q. koetshuis
 <Stadsarchief Rotterdam>

De Rotterdamse Schie vlak voor de demping in 1940.
 <Stadsarchief Rotterdam .>

Demping van de Schie met het puin van de gebombardeerde stad,
 1940.
 <H.A. Voet en H.J.S. Klaassen. Groeten uit Provenierswijk, Blijdorp,
 Bergpolder en het Liskwartier, 1989.>

De bovenstaande informatie resumerend moet er alvorens de bouw van het huidige pand Schiekade 77 plaatsvond, een overdracht van grond plaatsgevonden hebben aan C. Kurpershoek. Ten zuiden van de kavel bevond zich op dat moment de kavel en het herenhuis van mevrouw Montauban. Ten noorden was, zo bleek uit ons archiefonderzoek, min of meer tegelijkertijd met ons pand, sprake van de bouw van het pand van de heer Hoos, het huidige nummer Schiekade 75.

Na realisatie van het pand Schiekade 77 veranderde haar omgeving nog ingrijpend. Na bouw van de Provenierswijk, werd de achterzijde van de kavel nog begrensd door grond in eigendom bij houtzagerij en – industrie van Stolk die ook meer noordelijk aan de Schiekade nog een fikse lap grond in gebruik had. In 1929 werd na een langdurige onteigeningsprocedure, waarna Van Stolk naar een door de gemeente aangeboden terrein in de Spaanse Polder verhuisde, een begin gemaakt met de sloop van de bebouwing op dat terrein. Architect J. H. van den Broek verkavelde een gedeelte van het voormalige industrieterrein tot een plein met twee dwarsstraten, het huidige Ungerplein en Obreen- en Schefferstraat waarlangs hij tevens bebouwing ontwierp. Het twaalf verdiepingen tellende flatgebouw en de woningen rondom het Ungerplein zijn tegenwoordig Rijksmonument. Aan de achterzijde van de kavel Schiekade 77 verscheen aan de van der Sluijsstraat hiermee ook nieuwe bebouwing. Met het realiseren van deze bebouwing verdween de scheislout.

Ook aan de voorzijde van de kavel vonden ingrijpende wijzigingen plaats. Het water verdween. Als onderdeel van het Algemeen Uitbreidingsplan (1928) van stadsarchitect W.G. Witteveen en het Gewestelijk Plan voor de as Rotterdam – Delft – Den Haag, werd in 1931 besloten om de Rotterdamse Schie tussen het Hofplein en het Stadhoudersplein te dempen ten behoeve van een brede verkeersweg. Deze weg zou deel uit maken van de primaire noord-zuid gerichte verkeersverbinding richting Delft en Den Haag. De demping voltrok zich gefaseerd. In 1939 besloot men de waterloop tot

aan het Hofplein te dempen. In 1940 werd de demping voltooid met behulp van het puin van de gebombardeerde binnenstad. De Schiekade transformeerde hiermee tot één van de grote transportassen van de gemeente Rotterdam en de hieraan gerealiseerde nieuwe bebouwing verkreeg – mede hierdoor – een grotere schaal.

Op de kavel zelf wijzigde na realisatie van het gebouw en het koetshuis niet veel. Wel vermeldenswaard is dat in de loop der jaren samenvaeging van tuinen met het pand Schiekade 75 plaatsvond die resulteerde in de fraaie tuin die tegenwoordig achter de panden Schiekade 75 en 77 te vinden is. Het zich hier bevindende koetshuis raakte vervallen en werd in de jaren '90 van de 20ste eeuw gesloopt.

*Woonhuis van mevrouw Montauban van Zwijndrecht, gesloopt in 1904.,
Rechts nog een hoek van het pand Schiekade 77*

<Verheul, J, De Rotterdamsche Schie 1340-1940, blz 87>

Sampson, »de sterkste man der wereld" geeft voorstellingen.

26 *Do.* Door den gemeenteraad wordt besloten de levering van paarden voor den reinigingsdienst over het tijdvak van 1 Mei 1897 tot 31 Juli 1901 bij openbare inschrijving uit te besteden.

Een motie van den heer Ebeling om het winterschut op de Willemsbrug weg te nemen en Burgemeester en Wethouders uit te noodigen voorstellen te doen tot het dichtmaken der leuningen langs de voetpaden en de voorgestelde verordening op het verkeer over de Willemsbrug buiten behandeling te laten wordt aangenomen.

DECEMBER.

1 *Di.* De heer J. J. Soer treedt in functie als commissaris van politie in de 4^e afdeling.

2 *Wo.* In de ledenvergadering van den *Rotterdamschen Kunstkring* wordt tot secretaresse benoemd mej. M. P. van IJsselstein. De ontwerpen tot herziening der statuten en van het reglement der vereeniging worden goedgekeurd.

3 *Do.* De gemeenteraad stelt na een langdurig tweedaagsch debat de verordeningen op de regeling van het lager onderwijs, hier en daar geamendeerd, vast.

14 *Ma.* In het bestuur der *Vereeniging tot veredeling van Volksvermaken* worden gekozen de heeren mr. G. H. M. Delprat en Th. Nolen in plaats van de heeren L. R. H. Dobbelman en C. van Gilse van der Pals Hz., terwijl herkozen wordt de heer D. G. Velcamp Helbach.

17 *Do.* De gemeenteraad besluit mede te werken tot de uitvoering der plannen van de heeren Zaaijer en Kurpershoek voor den aanleg van straten enz. benoorden de Gerard Scholtenstraat.

Overlijden van den heer C. S. J. Vlaanderen Oldenzeel, kunstkooper, in den ouderdom van 64 jaren.

21 *Ma.* Het 600ste zeeschip, het toomschip *Newquay*, komt den Nieuwen Waterweg binnen.

In de huishoudelijke vergadering van de kiesvereeniging *Vooruitgang* wordt het nieuwe reglement met het daarin opgenomen programma van beginselen aangenomen.

2.2 De opdrachtgever: C. Kurpershoek

De opdrachtgever voor bouw van het pand Schiekade 77 moet een intrigerende persoonlijkheid geweest zijn. Ofschoon er over zijn handel en wandel slechts beperkt informatie in de archieven beschikbaar is, moet hij bij de Rotterdamse notabelen zeker bekend geweest zijn. Zijn dood vormde de aanleiding om hiervan melding te maken in het Rotterdams Jaarboekje van datzelfde jaar.

Cornelis Kurpershoek werd in 1849 in Overschie geboren. Hij voerde tijdens zijn werkzame leven in Rotterdam het beroep van timmerman. Zo staat hij in ieder geval in de adresboeken van die tijd vermeld, hetgeen doet vermoeden dat hij van oorsprong als timmerman opgeleid is en zich met voortvarendheid opgewerkt heeft in het maatschappelijk leven. Tijdens de periode van bouw van het pand Schiekade 77 was hij woonachtig aan de Noordsingel in Rotterdam. Het pand Schiekade werd min of meer gelijk op met de realisatie van het oostelijk deel van de Provenierswijk waar Kurpershoek een hand in had, gebouwd. Toen het pand aan de Schiekade gereed kwam, is hij hier met zijn gezin gaan wonen. Dit tot 21 april 1915 toen hij samen met zijn vrouw verhuisde naar Scheveningen ('s Gravenhage) waar hij tot zijn dood in 1927 gewoond heeft.

Uit informatie in het Stadsarchief Rotterdam bleek dat Kurpershoek vermoedelijk zaken gedaan heeft met meester metselaar F. (Franciscus) Buskens, de vader van P.G. (Petrus Gerardus) Buskens, de architect van het pand Schiekade 77. Een getuigenis hiervan vormen stukken die nog in het Rotterdamse Stadsarchief aanwezig zijn en die de verkoop van grond aan de Stieltjesstraat en Rosestraat aan Buskens, Kurpershoek en C. van de Graaf in 1885 behelzen <Stadsarchief Rdam, RT-G-FN244-3; Behoort bij C nr. 227>. In datzelfde jaar vond nogmaals verkoop van grond aan de Stieltjesstraat en de Rosestraat aan Buskens en Kurpershoek plaats <Stadsarchief Rdam, RT-G-FN244-2. Nummer exemplaar: RT-G-FN244-2. Nummer exemplaar: 195>. Vermoedelijk hebben de heren een periode gezamenlijk

bouwprojecten uitgevoerd, danwel gezamenlijk met grond gespeculeerd. Een bevestiging van dit vermoeden is te vinden in het boekje 'Monumenten uit Rotterdam < Baaij, H en Oudenaarden, J, Monumenten uit Rotterdam, Rotterdam, 1992, blz 22-23>. C. Kurpershoek wordt hierin genoemd als timmerman, architect en tijdens de periode van bouw van Schiekade 77 als compagnon van F. Buskens.

Informatie in de familiekaarten in het Stadsarchief Rotterdam lijkt het bovenstaande echter te ontkennen. Hieruit blijkt dat F.J. Buskens vermoedelijk in 1890 gestorven is, wat waarschijnlijk een van de redenen is geweest dat hij slechts korte tijd met C. Kurpershoek samengewerkt heeft. De namen van C. Kurpershoek en F. Buskens zijn in de literatuur – op de bovengenoemde uitzondering na – dan ook niet gezamenlijk te vinden.

De namen van C. Kurpershoek en M. Zaaijer worden in de literatuur echter gezamenlijk wél veelvuldig als grondexploitanten genoemd en dit compagnonschap moet van langere duur geweest zijn, en met succes.

Het tweespan was eigenaar van grond en onroerend goed in Rotterdam en haar omgeving, o.a. Hoek van Holland, 's Gravenzande. Daarnaast hebben zij grote stukken grond in en rondom Rotterdam aangekocht en daarop bouwplannen gerealiseerd. Grote delen van de Provenierswijk, Agniesebuurt en het Oude Noorden kwamen onder hun leiding en eigendom/exploitatie tot stand.

Kurpershoek en Zaaijer zijn hiermee representanten van Rotterdamse bouwondernemers die in de tweede helft van de 19de eeuw en omstreeks de eeuwwisseling zeer actief waren in het verwerven van bouwgronden om ze vervolgens zelf te bebouwen of door te verkopen. Deze ondernemers speelden hierbij in op de grote vraag naar woningen in het snel groeiende Rotterdam. De wijken die onder hun bewind tot stand kwamen, werden in rap tempo gebouwd. De ondernemers betaalden de volledige koopsom van de grond meestal uit de tijdelijke of vaste hypotheek welke alleen gesloten kon worden wanneer de terreinen bebouwd waren. Meestal was het

de bouwondernemer die tot dat tijdstip de bouw financierde of zich borg stelde tegenover de leverancier van bouwmaterialen. Door de grote vraag naar woningen – Rotterdam 'boomde' in die periode - liep de hypotheekbank weinig risico.

Soms ging het hierbij om gronden die niet binnen de gemeentegrenzen gelegen waren, maar net daarbuiten. De bouwondernemers wilden hun gronden echter binnen de grenzen van Rotterdam gebracht zien opdat zij dan, uitgaande van de Rotterdamse bouwverordening, op de gewone stedelijke voorzieningen – riolering, drinkwater en gas – konden rekenen. Daarmee stegen hun terreinen ook aanzienlijk in waarde.

Deze grondspeculatietactiek werd ook toegepast in Rotterdam Noord. Bouwondernemers namen het initiatief om eerst een deel van Overschie en kort daarop een stuk van Hillegersberg ten zuiden van de Ceintuurbaan door Rotterdam te laten 'annexeren'. Het ging globaal om Blijdorp, Spanggen en de Bergpolder. Hoewel Rotterdam beducht was voor de kosten, ging toenmalig directeur gemeentewerken G.J. de Jongh toch akkoord met deze afgedwongen gebiedsuitbreiding om erger – onhygiënische toestanden – te voorkomen. De bouwondernemers dreigden namelijk zonder annexatie toch te gaan bouwen. De ondernemers betaalden hierop een bedrag aan de omringende gemeentes Overschie en Hillegersberg ter 'vergoeding' voor gederfde inkomsten. < Baaij, H en Oudenaarden, J, Monumenten uit Rotterdam, Rotterdam, 1992, blz 22-23>

Het is niet zeker of C. Kurpershoek bij deze vorm van grondspeculatie betrokken geweest is. Wel is bekend dat hij en Zaaijer stratenplannen in de kop van het Oude Noorden: Blommerdijkselaan e.o., op grondgebied van de gemeente Hillegersberg gerealiseerd hebben, dat later binnen de gemeentegrenzen van Rotterdam getrokken werd. De stratenplannen van de compagnons getuigden overigens van een grotere ambitie dan andere stratenplannen. De tekeningen waarmee ze gepresenteerd werden, waren een stuk professioneler getekend dan de plannen van andere ondernemers.

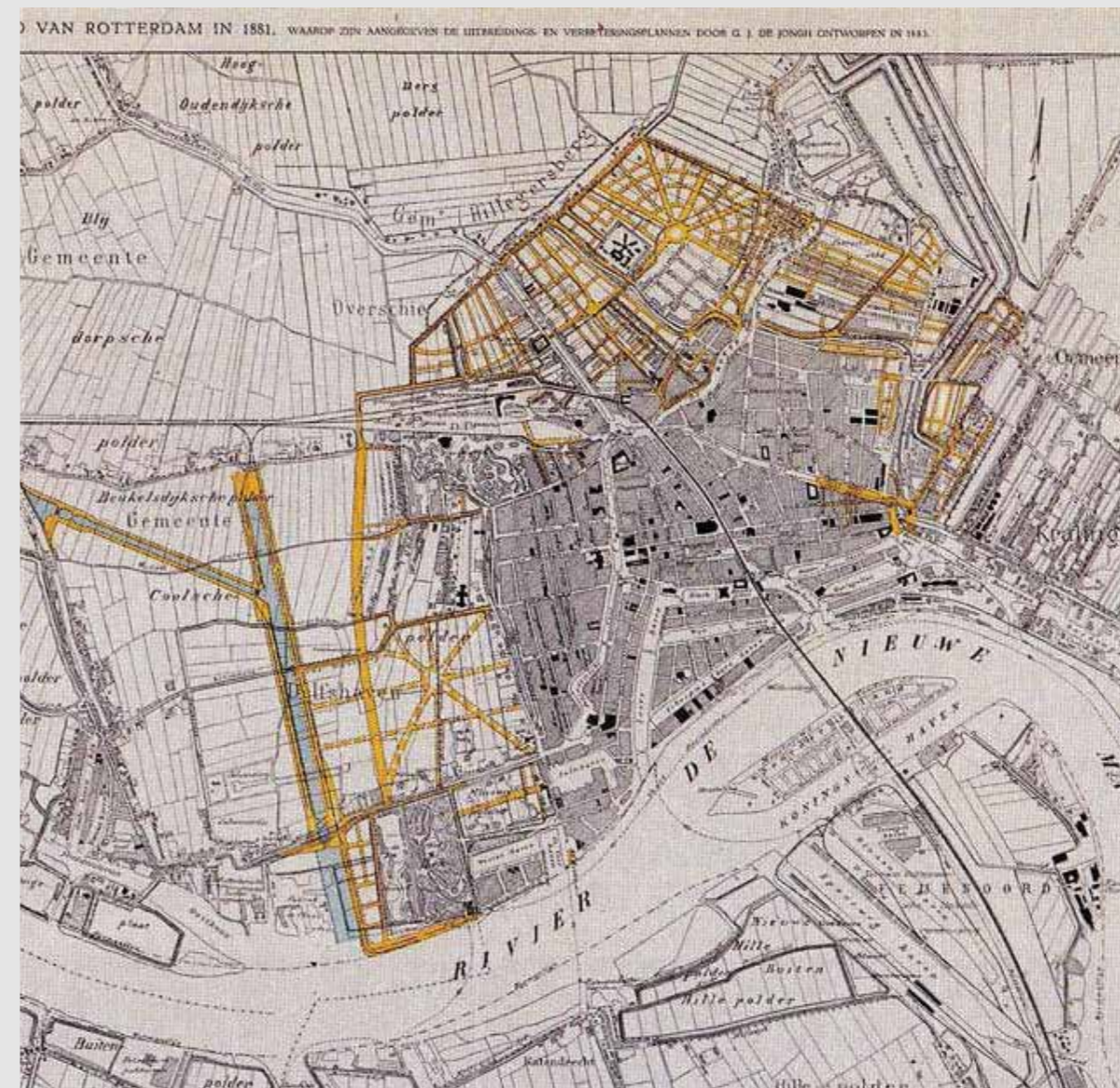
De particuliere projecten van M. Zaaijer en C. Kurpershoek

In de periode 1870-1914 werd het noordelijk grondgebied van de gemeente Rotterdam tot aan de toenmalige gemeentegrenzen met Overschie en Hillegersberg volledig bebouwd. De meeste woningen kwamen hier tussen 1886 en 1901 tot stand. Dit gebeurde in de periode dat Rotterdam het hardst groeide, namelijk van 150.000 naar 319.000 inwoners. Het Noordelijk Uitbreidingsplan uit 1883 van de sinds 1879 in dienst zijnde directeur Gemeentewerken G.J. de Jongh vormde hiervoor de onderlegger. Het plan was feitelijk niet meer dan een infrastructuur die hij over het noordelijk uitbreidingsgebied legde. De Jongh liet de gedetailleerde invulling van de structuur over aan grondexploitatie maatschappijen en particuliere grondeigenaren.

De entrepreneurs M. Zaaijer en C. Kurpershoek vormden één van de particuliere partijen die in dit nieuw ontstane stadsdeel stratenplannen uitvoerden. In het boekwerk 'Rotterdam in de negentiende eeuw; de ontwikkeling der stad', door L.J.C.J. van Ravesteijn, uit 1924 is een kaart opgenomen die de plannen van de particuliere stratenplannen in dit stadsdeel illustreert. Onder de naam Zaaijer, de partner waarmee C. Kurpershoek intensief samenwerkte, worden in het boek vier stratenplannen genoemd, de plannen 4 en 4 bis, 13, 19 en 20. Het betreft de volgende plannen:

- 1887: Stratenplan 4 en 4 bis: Noordsingel, Bergweg, Hofdijk, Schoterboschstraat, Van der Duynstraat, Zomerhofstraat
- 1895: Stratenplan 13: Spoorsingel, Walenburgerweg, achtertuinen Schiekade, stationemplacement
- 1896: Stratenplan 19: Bergweg, Gerard Scholtenstraat, Geldeloze pad, Pijnackerplein
- 1897: Stratenplan 20: Teilingerstraat, Agniesestraat

In de Cultuurhistorische verkenning van het Oude Noorden, Agniesebuurt en Provenierswijk, gemaakt door mevr. drs. E. van Es worden enkele van deze stratenplannen nauwkeuriger beschreven. De navolgende informatie komt dan ook grotendeels uit deze studie. Op de rechter bladzijde is een kaart uit haar verkenning opgenomen waarop de stratenplannen uit Provenierswijk, Oude Noorden en Liskwartier weergegeven zijn. De wijken Bergpolder en Blijdorp zijn hierbij niet meegenomen. Zeker is dat C. Kurpershoek betrokken is geweest bij een flink aantal stratenplannen die alleen onder de naam Zaaijer opgenomen zijn.

het Noordelijk Uitbreidingsplan van G.J. de Jongh, 1883.

<van Es, Cultuurhistorische verkenning 193-eeuwse wijken in Noord, 2013 >

Stratenplan 13: Provenierswijk oostzijde

In 1895 dienden M. Zaaijer en C. Kurpershoek ter goedkeuring bij de gemeenteraad het stratenplan in voor het gebied tussen de achtertuinten van de Schiekade en de Spoorsingel, het oostelijk deel van de Provenierswijk. Het westelijk deel van de Provenierswijk, ten westen van de Spoorsingel werd door C.J. van Tussenbroek, een concurrent gerealiseerd. Het door de compagnons te realiseren gebied werd in grote lijnen begrensd door de Spoorsingel (sluitstuk van het Waterplan Rose), de spoorbaan en het spooremplacement van Station Delftse Poort en de Schiekade met hieraan het grote terrein van houthandel van Stolk.

Langs de Spoorsingel verrezen representatieve middenstandswoningen. Ten oosten hiervan werden arbeiderswoningen gerealiseerd. Onderlegger voor het plan vormde G.J. de Jongh's Uitbreidingsplan waarin de Provenierssingel en Proveniersstraat min of meer vastgelegd waren. De laatste was noodzakelijk als verbinding tussen de Spoorsingel en Cool enerzijds en de Teilingerstraat anderzijds. In het plan diende ook rekening behouden te worden met de geplande Provenierssingel. Deze werd in 1896 aangelegd in de gemengde landschapsstijl. Zaaijer en Kurpershoek namen voor de Jacob Loisbuurt de bestaande polderverkeveling over. De straten hebben een noord – zuid gerichte lengterichting. De hierop haaks geprojecteerde Jacob Loisstraat was een onderdeel van het plan van G.J. de Jongh en liep dood op de terreinen van Van Stolk <van Es, E, Cultuurhistorische Verkenning, 19e eeuwse wijken in Noord: Oude Noorden, Agniesebuurt en Provenierswijk, Rotterdam 2013, blz 35, 113, 117>.

Stratenplan 19: Gerard Scholtenstraat – Schoonoordstraat – Benthuizerstraat - Pijnackerplein

In het deelgebied Zaagmolenstraat – Jacob Catsstraat – Zwart Janstraat – 3e Pijnackerstraat - Benthuizerstraat komen verschillende stratenplannen van meerdere particuliere ontwikkelaars bijeen. De voor dit deelgebied belangrijkste stratenplannen werden in 1892 door de Maatschappij tot Exploitatie van Onroerende Goederen en in 1896 door M. Zaaijer en C. Kur-

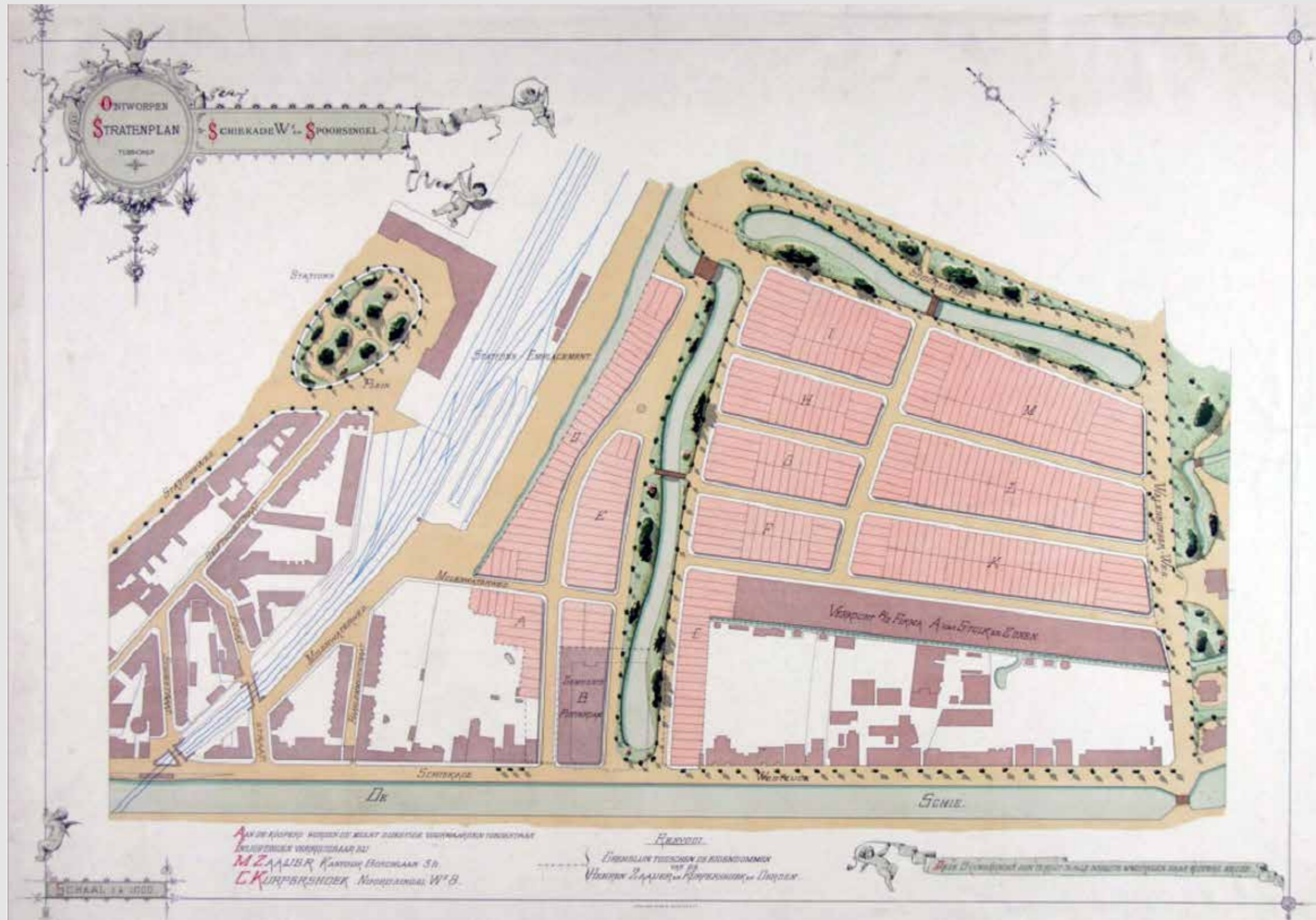
pershoek ingediend. In tegenstelling tot het stedenbouwkundige plan van G.J. de Jongh uit 1883 dat niet tot ontwikkeling kwam door het versnipperde grondbezit, sluiten de stratenplannen hier aan op de van oorsprong oost-westelijk gerichte polderverkeveling.

Centraal in het plan van Zaaijer en Kurpershoek bevindt zich het Pijnackerplein. De gemeente wenste hier 'lucht' en een enigszins monumentaal accent te creëren in het dichte bebouwingsplan. Na langdurige onderhandelingen met de ontwikkelaars lukte het deze over te halen een ruimte voor het plein uit te sparen.

Onderdeel van het plan vormt ook de Benthuizerstraat. Deze was bedoeld als verkorte hoofdweg van de Zwart Janstraat naar Hillegersberg. Dit in aanvulling op de Bergweg (vroeger Blommersdijk geheten) die sinds de Middeleeuwen de weg vormde naar Hillegersberg. Het tracé tussen de Zwart Janstraat en de Gerard Scholtenstraat (huidige 3e Pijnackerstraat) behoort nog tot het stratenplan voor de Zwart Janstraat van M.N Hoos. Hier is de straat twaalf meter breed. Het tracé dat tot het stratenplan van M. Zaaijer en C. Kurpershoek behoort, is twintig meter breed <van Es, E, Cultuurhistorische Verkenning, 19e eeuwse wijken in Noord: Oude Noorden, Agniesebuurt en Provenierswijk, Rotterdam 2013, blz 113, 127>.

Stratenplan 20: Agniesebuurt

Voor het gebied tussen de scheisloot die de kavels langs de Schiekade aan de achterzijde begrenste en de Noordsingel werden door Zaaijer twee stratenplannen ter goedkeuring bij de gemeenteraad ingediend per 1887-1889 en in 1897. De stratenplannen grenzen aan elkaar en vormen in ruimtelijk opzicht één geheel. Door de plannen voor een spoorlijn naar Scheveningen en de aanleg van het viaduct konden de stratenplannen niet tegelijkertijd worden uitgevoerd. In het plan diende bovendien rekening gehouden te worden met de nog aan te leggen Teilingerstraat. Deze maakte deel uit van de door G.J. de Jongh geprojecteerde ceintuurweg die vanaf de Spoorsingel en Proveniersstraat naar het Oude Noorden zou voeren <van Es, E, Cultuurhistorische Verkenning, 19e eeuwse wijken in Noord: Oude Noorden, Agniesebuurt en Provenierswijk, Rotterdam 2013, blz 83>.

Kaart: Stratenplan van het oostelijk deel van de Provenierswijk van de bouwondernemers M. Zaaijer en C. Kurpershoek. <Stadsarchief, Kartografisch document No.1513>

Na de bovenstaande plannen die plaatsvonden binnen de gemeentegrenzen van Rotterdam, ontwikkelden Zaaijer en Kurpershoek plannen buiten het toenmalig gemeentelijk grondgebied.

Stratenplan Kop van het Oude Noorden: Blommerdijkselaan e.o.

De Kop van het Oude Noorden (begrenzing Gordelweg – Rotte – Hooglandstraat – Bergweg) behoorde tot 1903 tot de gemeente Hillegersberg. Voor praktisch het gehele gebied werden twee stratenplannen bij de gemeenteraad van Hillegersberg ingediend in 1891 en 1895. Dit geschiedde door andere partijen dan Zaaijer en Kurpershoek.

In 1903 annexeerde de gemeente Rotterdam dit grondgebied van Hillegersberg. Als gemachtigden van Bouwgrondmaatschappij Bergweg, de Hippolytusstichting en het parochiebestuur kochten de bouwondernemers M. Zaaijer en C. Kurpershoek in 1903 de terreinen. Vervolgens werden daar straten aangelegd en woningen gebouwd <van Es, E, Cultuurhistorische Verkenning, 19e eeuwse wijken in Noord: Oude Noorden, Agniesebuurt en Provenierswijk, Rotterdam 2013, blz 33>. Centraal in het gebied zouden de Sint Hildergardiskerk en de Blommerdijkselaan en Soetendaalseweg tot stand komen.

Activiteiten in de gebieden ten noorden van de Bergweg

Aansluitend op de bovengenoemde activiteiten in de kop van het Oude Noorden ten oosten van de Bergweg blijken Zaaijer en Kurpershoek ook activiteiten aan de andere zijde, ten noordwesten van de Bergweg ontplooid te hebben. De cultuurhistorische verkenning van het Oude Noorden maakt hiervan geen melding meer, maar verschillende andere bronnen wijzen op activiteiten zowel ten noorden van de Rodenrijselaan als ten zuiden hiervan. L.H.C.J. Ravesteijn, vermeldt dat in dit noordwestelijk stadsdeel in 1904 al door Zaaijer en Kurpershoek een stratenplan was voorgesteld. Dit plan maakte het mogelijk de Bergselaan door te trekken naar het oosten < Stadsontwikkeling van Rotterdam in het begin van deze eeuw, in Rotterdams jaarboekje reeks 04, jaargang 03, 1935>. Ook maakt hij melding van Bouwgrondmaatschappij Insulinde die in 1909 de verlangde medewerking kreeg voor de exploitatie van haar terrein ten noorden van de Bergweg, oostelijk van de Bergsingel < Ravesteijn, L.J.C.J., Rotterdams Jaarboekje, reeks 04,

jaargang 03, 1935, blz 25-27 >. M. Zaaijer c.s. waren actief binnen de Bouwgrondmaatschappij Insulinde. Of C. Kurpershoek hierin nog actief was is onduidelijk. Nader onderzoek zou dit zeer wel kunnen uitwijzen.

Ook in 1918 is sprake van activiteiten van Insulinde. Het Rotterdams jaarboekje meldt in dat jaar dat de Maatschappij tot Exploitatie van Onroerende Goederen 'Insulinde' eigenaar is van terreinen ter plaatse van de huidige Bergsingel en de terreinen ten westen van de Zuid-Hollandsche Electricche Spoor (Hofpleinlijn), als ook de ten zuiden daarvan gelegen bebouwing met erven langs de Vlaggemanskade (gedeelte van de Schieweg tussen Bergweg en Vlaggemanstraat. De gemeente besloot de terreinen van maatschappij (o.a. rondom de huidige Insulindestraat) te onteigenen krachtens de Woningwet. Zij wilde de Bergsingel doortrekken tot aan de Bergweg waarmee het noordelijk deel van Bergpolder goed vanuit deze weg ontsloten kon worden. Ook wilde ze een goede ontsluiting bewerkstelligen van dit woongebied vanaf de westzijde, vanaf de kade langs de Rotterdamse Schie < Dijk, L.W.H. van, Rotterdams Jaarboekje, reeks 02, jaargang 06, 1918>.

2.3 Architect P.G. Buskens (1872-1939)

P.G. Buskens <Het Nieuwe Instituut>

Petrus Gerardus Buskens werd geboren als zoon van metselaarspatroon Franciscus Gerardus Buskens en Antonia van Hellemond in een Rooms-katholiek gezin te Rotterdam, en werkte vanaf zijn dertiende met zijn vader mee aan verschillende gebouwen. Binnen de mogelijkheden van de tijd volgde hij tot zijn achttiende jaar avondlessen aan de Academie voor Beeldende Kunsten in Rotterdam. In het jaar 1890 kreeg Buskens na het overlijden van zijn vader, door diens compagnons de betrekking als opzichter-uitvoerder aangeboden bij de aanleg van straten en de daarmee samenhangende bouwwerken. Dit was een in die tijd niet geringe functie waarin veel kennis en sociale vaardigheid benodigd was. De jonge Buskens vond in dit werk echter geen voldoening en voelde zich aangetrokken tot de architectuur

<www.iisg.nl>. Hij volgde in dezelfde periode de dagcursus aan de Academie voor Beeldende Kunsten in Rotterdam bij Henri (Hendrik Jorden) Evers (1855-1929), die sinds 1887 hoofd van de afdeling Bouwkunst van de Rotterdamse Academie was en sinds 1890 ook voorzitter van de vereniging 'Bouwkunst en Vriendschap'.

Buskens' interesse in architectuur, het gezamenlijk lidmaatschap van 'Bouwkunst en Vriendschap' en zijn werkzaamheden voor de vroegere zakenrelatie van zijn vader heeft P.G. Buskens zeer waarschijnlijk de opdracht voor het ontwerp van Schiekade 77 opgeleverd.

Buskens kreeg als ontwerper door de dagcursus bij Evers en zijn lidmaatschap van Bouwkunst en Vriendschap ongetwijfeld een breed en gedegen blikveld. Henri Evers had een opleiding aan de Academie van Beeldende Kunsten in Den Haag en vervolgens aan de Academie van Schoone Kunsten te Antwerpen genoten, en had na zijn studie vervolgens in Brussel, Wenen en Boedapest gewerkt. Deze erudiete kosmopoliet had grote invloed op Buskens en andere studenten en bepaalde met zijn kennis van de Europese architectuur aan het eind van de 19de eeuw ongetwijfeld in sterke mate het architectuurdebat in Rotterdam.

Onder Evers' enthousiaste leiding ontstond tijdens de dagcursus een clubje studiegenoten, bestaande uit Buskens, A.P.B. Otten, W.F. Overeynder en J.H. de Roos, die gedurende hun hele leven een aaneengesloten kern vormden en die als architecten vooral in Rotterdam actief waren. Zij droegen in hun werk het gedachtegoed van Evers uit, en zeker Buskens heeft tijdens zijn carrière als architect deze vrijzinnige stijlopvatting in combinatie met een gedegen plattegrondorganisatie en gevelexpressie tot uiting gebracht.

Petrus Buskens nam in zijn carrière een grote diversiteit aan opdrachten aan en heeft een fors aantal gebouwen gerealiseerd waaronder kerken, ziekenhuizen, scholen voor lager- en middelbaar onderwijs, kweekscholen, internaten, kloosters en gebouwen voor diverse sociale voorzieningen. Een meer technische groep omvat koel- en vrieshuizen, confectiefabrieken en -magazijnen, kantoorgebouwen en ten slotte een groot aantal woon- en winkelhuizen.. Het grootste deel van zijn Rotterdamse oeuvre is, evenals het oeuvre van veel andere Rotterdamse architecten, in mei 1940 verloren ge-

gaan bij het bombardement van de stad. Behalve als architect, was Buskens ook op tal van andere manieren betrokken bij architectuur en Rotterdam. Zo richtte hij in 1922 samen met Hudig, Crena de Jongh en architect P. Verhagen Lzn. de Stadscommissie op, die zich vooral bezighield met het behoud van oud Rotterdam.

Ook op bestuurlijk niveau zat Buskens niet stil. Eind 1899 was hij al eerste commissaris van de vereniging Bouwkunst en Vriendschap, om in 1914 voor-

Woonhuis Boschje

<Graafland, J. Buskens uitgevoerde gebouwen, projecten enz., 1917>

zitter te worden. Zijn werk was toen inmiddels in 1910 al in een tentoonstellingscatalogus van de vereniging, met werk van 10 architecten, waaronder ook werk van J.P. Stok Wzn, opgenomen. Op landelijk niveau was Buskens van 1923 tot 1928 voorzitter van de B.N.A. (een organisatie waarin de 'Maatschappij ter Bevordering der Bouwkunst' uiteindelijk in opging), en voorzitter van de groep Bouwkunst van de Algemene Katholieke Kunstenaarsvereniging (AKKV).

Levensloop en werk door jaren heen

Buskens' architectuur wordt niet gekenmerkt door een stijlvaste architectuur maar eerder door een gedegen 'stijlvrije' invulling. Zijn vroegste jeugdwerk, het huis 'Boschje' in Rotterdam uit omstreeks 1895 (vermoedelijk voor de compagnon van C. Kurpershoek, M. Zaaijer), was opgetrokken in een neorenaissancestijl. De neorenaissancestijl vormde de conventionele vertrouwde stijl voor veel architecten uit die periode. Het herenhuis aan de Schiekade 77 te Rotterdam uit 1896 (voor C. Kurpershoek) toont echter dat een eclectisch experiment door Buskens niet uit de weg werd gegaan.

Buskens belandde rond 1900 in Nijmegen via zijn oudere neef, de in de Molenstraat woonachtige aannemer G. Buskens die ook als ontwerper actief was. In het bovenhuis van het monumentale pand Molenstraat 97, uit 1902, vestigde Buskens zijn eigen architectenbureau. In de Nijmeegse periode ontwierp Buskens een aantal panden in een harmonieuze, op de Jugendstil en Berlagestijl geënte bouwtrant. Felrood metselwerk werd hier afgewisseld met natuursteen of witgeschilderde cementsteen. In dezelfde periode voerde het bureau tevens opdrachten uit in Helmond, Boxtel en Tiel, veelal voor katholieke opdrachtgevers en in zeer uiteenlopende stijlen. In 1915 verdween het bureau uit Nijmegen.

In de periode tot 1930 bouwde Buskens hoofdzakelijk in zijn geboortestad Rotterdam. Zijn bureau hield hij in een door hem zelf ontworpen woonhuis uit circa 1905 aan de Mathenesserlaan. Belangrijke opdrachten kwamen van katholieke gasthuizen en schoolbesturen. In 1913 bouwde Buskens samen met Jos. Margy het Sint Franciscus Gasthuis aan de Schiekade, het grootste particuliere, algemene ziekenhuis van Rotterdam. In het stadscentrum kwam het omvangrijke Sint Lucia Instituut, bestaande uit school- en kloostervleugel

tot stand. Deze was opgetrokken in een buitengewoon sculpturale, op de Amsterdamse School geïnspireerde bouwtrant. Beide gebouwen zijn inmiddels verdwenen.

Geheel anders van karakter is de R.K. Hogere Burgerschool Sint Franciscus Rotterdam aan de Beukelsdijk. Hier realiseerde Buskens in samenwerking met H. Sutterland een uiterst modern en zakelijk aandoend schoolgebouw, met een vormgeving die duidelijk op F.L. Wright teruggaat. Dit gebouw is nog steeds aan de Beukelsdijk aanwezig. Het indrukwekkende ontwerp voor het Sint Willibrordus College in Den Haag uit 1923, werd uiteindelijk in versoberde vorm uitgevoerd en kwam tegenover het Aloysius College te liggen, eveneens een werk van Buskens.

Buskens' bekendste werk is waarschijnlijk de Sint Elisabethkerk (vanaf 1956 de Sint Laurentius en Elisabethkathedraal) aan de Rotterdamse Matheneserlaan. De robuuste, romaans-geïnspireerde vormgeving vertoont overeenkomsten met de Sint Bavokathedraal in Haarlem (architect Joseph Cuypers), en is inwendig door tal van vooraanstaande kunstenaars afgewerkt. De brede voorgevel met toren, geïnspireerd op de Wartburg, het kasteel van de heilige Elisabeth van Hongarije, kwam pas in 1922 klaar. Behalve de Sint Elisabethkerk bouwde Buskens in de jaren '20 een klein aantal andere interessante kerken.

Het meest interessant hiervan is de Sint Willibrorduskerk aan de Beukelsdijk uit 1927. Dit rijzige kerkgebouw heeft een zeer gedrukt en breed schip, dat wordt overspannen door een paraboolvormig gewelf. Op deze wijze werd voldaan aan de vernieuwde liturgische eisen van de katholieke kerk in die tijd, waarbij de kerkganger vooral een goede kijk moest hebben op het hoogaltaar. De gevels zijn afgewerkt met verstrakte, gotische vormen en de ranke toren zorgt voor een optimale herkenbaarheid. Buskens' kerken te Heerlen (1922) en Voorburg (1924) hebben een vergelijkbare opzet en vormgeving.

Een laatste categorie opdrachten betreft bedrijfs- en winkelpanden. Buskens bouwde een groot aantal opvallende winkels in de Rotterdamse binnenstad, waarvan het merendeel door het bombardement van 1940 is vernietigd. Voorbeelden hiervan zijn Het Regentessehuis uit 1903, dat duidelijk

door het American Hotel in Amsterdam van architect Willem Kromhout is geïnspireerd. Aan de drukke Coolingsingel in Rotterdam bouwde Buskens direct tegenover het stadhuis een imposant kantoorgebouw voor de Levensverzekerings Maatschappij Utrecht. Een ander bijzonder, en bewaard gebleven, bedrijfsgebouw is het 'Atlantic House' aan het Westplein uit 1928, geënt op de collectieve bedrijfsgebouwen zoals in de Verenigde Staten werden gerealiseerd. Ook de zakelijke, aan de Art Deco verwante vormgeving en de torenachtige opbouw van de voorgevel doen Amerikaans aan. Het Atlantic House is een van de laatste ontwerpen van Buskens, aangezien er geen werken van hem uit de jaren '30 bekend zijn.

In 1938 overleed Buskens onverwacht, op 66-jarige leeftijd. Architectonisch gezien kan het werk van Buskens niet leidinggevend genoemd worden. Hij bediende zich al naar gelang de functie, opdrachtgever of mode, van zeer wisselende architectuurvormen waarbij bruikbaarheid en herkenbaarheid voorop stonden. Niettemin bevat zijn oeuvre een enorm aantal werken en een aantal opvallende en kenmerkende gebouwen. Buskens' grootste ver-

Molenstraat 93-97, Nijmegen <website gemeente Nijmegen>

dienste is misschien wel dat hij bij de eersten heeft gehoord die ervoor hebben geijverd de particuliere architect in de volle belangstelling te plaatsen van de grote, in dit geval katholieke middenklasse die tot voor die tijd haar bouwkundige belangen op andere wijze behartigde. Buskens heeft als ontwerper en als lid van talloze commissies, colleges, raden en besturen - waaronder het Rotterdamse gemeentebestuur - een grote invloed uitgeoefend op

Woonhuizen zeeboulevard Vlissingen <Graafland, J. Buskens uitgevoerde gebouwen, projecten enz., 1917>

Atlantic-huis, Westplein Rotterdam <Bouwkundig Weekblad 60e jaargang 1939>

het aanzicht van het Rotterdam van de eerste helft van de twintigste eeuw. Als voorzitter van de B.N.A. heeft Buskens bovendien ook voor de Nederlandse architectuurwereld in het algemeen betekenis gehad.

Van P.G. Buskens is geen bureau-archief centraal bewaard gebleven.

De belangrijkste bronnen zijn het Stadsarchief Rotterdam, het NAI-archief TJUB (IV.1 t/m IV.9), NAI archief BNARf91 en het boekwerk Bibliotheek voor de Moderne Hollandsche Architectuur, Bussum 1917, door J.A. Graafland. De bijbehorende oevrelijst is gebaseerd op deze en andere bronnen. Voor de bovenstaande tekst is gebruik gemaakt van informatie op de site www.nai.nl c.q. www.hetnieuweinstituut.nl

R.K. Burgerschool St. Franciscus, Beukelsdijk Rotterdam
<www.rijksmonumenten.nl>

Lijst van werken

- Woonhuis Boschje (Rotterdam), Datering 1890/1900, Rotterdam, Jeroen Boschlaan
- Sint Elisabeth Gasthuis (Arnhem), Datering 1893/1894, Arnhem, Utrechtseweg
- Villa Varkenoordseweg (Rotterdam), Datering 1895/1905, Rotterdam, Varkenoordseweg
- Winkelwoning Van Hogendorpplein (Rotterdam), Datering 1895/1905, Rotterdam, Van Hogendorpplein 5
- Winkelwoning Gedempte Botersloot (Rotterdam), Datering 1895/1905, Rotterdam, Gedempte Botersloot 117
- R.K. kerk Bergen op (Zoom), Datering 1895/1905, Bergen op Zoom
- Café-restaurant Lommerrijk (Hillegersberg), Datering 1895/1905, Rotterdam, Bergweg
- Winkelwoning Van Hogendorpplein (Rotterdam), Datering 1895/1905, Rotterdam, Van Hogendorpplein 7
- Herenhuis Schiekade (Rotterdam), Datering 1896, Rotterdam, Schiekade 77
- Winkelwoningen en café-restaurant Grote Kerkplein (Rotterdam), Datering 1898, Rotterdam, Grote Kerkplein 58
- Winkelwoning Molenstraat (Nijmegen), Datering 1899, Nijmegen, Molenstraat 70-72
- Sint Andreas Gasthuis (Tiel), Datering 1900, Tiel, Sint Walburgkerkpad 7-43
- Zes burgerwoonhuizen Pompenburgsingel (Rotterdam), Datering 1900/1910, Rotterdam, Pompenburgsingel, Lombardstraat
- Groep woonhuizen Zeeboulevard (Vlissingen), Datering 1900/1910, Vlissingen, Zeeboulevard
- Winkelwoningen Schiedamsesingel (Rotterdam), Datering 1900/1910, Rotterdam, Schiedamsesingel 29-30
- Kantoor en magazijnen Van Rietschoten & Houwens (Rotterdam), Datering 1900/1910, Rotterdam, Ruige Plaatweg
- Woonhuis Stationsstraat (Tiel), Datering 1900/1910, Tiel, Stationsstraat 18
- Woningbouwcomplexen Spangen (Rotterdam), Rotterdam, Spangen
- Winkelwoning Molenstraat (Nijmegen), Datering 1901, Nijmegen, Molenstraat 62
- Café De Tempelier Molenstraat (Nijmegen), Datering 1902, Nijmegen, Molenstraat 93-97
- Café-restaurant en sociëteit Burgerrust (Helmond), Datering 1903, Helmond, Markt
- Villa Hoek (Boxtel), Datering 1903, Boxtel, Clarissenstraat 20, Koppel 1
- Winkelwoning Korte Hoogstraat (Rotterdam), Datering 1903/1913, Rotterdam, Korte Hoogstraat 35
- Drukkerij De Bont & Zonen (Rotterdam), Datering 1903/1913, Rotterdam, Rochussenstraat
- Winkelwoning Noordblaak (Rotterdam), Datering 1903/1913, Rotterdam, Noordblaak 67
- Brug (Deest-Bergharen), Datering 1905, Deest
- Woonhuizen Heemraadsingel (Rotterdam), Datering 1905/1915, Rotterdam, Heemraadsingel 161-169
- Herenhuis Schiedamsesingel (Rotterdam), Datering 1905/1915, Rotterdam, Schiedamsesingel 32
- Woonhuis Westersingel (Rotterdam), Datering 1905/1915, Rotterdam, Westersingel 68
- Winkelwoning Coolsingel 11 (Rotterdam), Datering 1905/1915, Rotterdam, Coolsingel 11
- R.K. Bijzondere School Robert Fruinstraat (Rotterdam), Datering 1905/1915, Rotterdam, Robert Fruinstraat
- Aloysius College ('s-Gravenhage), Datering 1905/1915, 's-Gravenhage, Oostduinlaan 50, Waalsdorperweg
- Herenhuis Markt (Helmond), Datering 1906, Helmond, Markt 31

Magazijn de Zon, Gouda. <web>

Hoofdgevel st. Franciscus Gasthuis te Rotterdam. <Graafland, J. Buskens uitgevoerde gebouwen, projecten enz., 1917>

R.K. kathedraal (achterzijde) Mathenesserlaan te Rotterdam. <Graafland, J. Buskens uitgevoerde gebouwen, projecten enz., 1917>

- Woonhuizen Mathenesserlaan (Rotterdam), Datering 1907, Rotterdam, Mathenesserlaan 309-313
- Kantoorgebouw Zuidblaak (Rotterdam), Datering 1907/1917, Rotterdam, Zuidblaak 68
- Twee herenhuizen Oranjesingel (Nijmegen), Datering 1908, Nijmegen, Oranjesingel 53-55
- Huis Padang Groesbeekseweg (Nijmegen), Datering 1908, Nijmegen, Groesbeekseweg 181
- Warenhuis De Zon (Gouda), Datering 1909, Gouda, Wijdstraat 1
- Café-restaurant en hotel De Karseboom (Nijmegen), Datering 1910, Nijmegen, Mariënborg
- R.K. Bijzondere School Nieuwkerkstraat (Rotterdam), Datering 1911, Rotterdam, Nieuwe Kerkstraat
- Villa Duinendaal (Boxtel), Datering 1911. Boxtel, Rechterstraat 55, Mgr. Bekkersstraat 1
- Winkel en kantoorpand (Rotterdam), Datering 1911, Rotterdam, Coolsingel 22
- R.K. Hogere Burgerschool Boompjes (Rotterdam), Datering 1914/1924, Rotterdam, Boompjes 29
- Winkel Scheepstimmermanslaan (Rotterdam), Datering 1915, Rotterdam, Scheepstimmerlaan 11
- Sint Norbertus Lyceum (Roosendaal), Datering 1915/1925, Roosendaal, Lyceumlaan 10
- Leo-scholen (P.G. Buskens), Datering 1917/1918
- Kantoorgebouw Levensverzekerings Maatschappij Utrecht (Rotterdam), Datering 1920/1930, Rotterdam, Coolsingel
- St. Franciscus College v.h. R.K. Hogere Burgerschool Beukelsdijk (Rotterdam), Datering 1921/1923, Rotterdam, Beukelsdijk 91
- Huize Katwijk (Den Haag), Datering 1923, 's-Gravenhage, Raamweg
- R.K. Kerk Franciscus van Assisi (Heerlen), Datering 1923
- R.K. Kerk O.L.V. tenhemelopneming Laan van Nieuw Oosteinde (Voorburg), Datering 1925, Voorburg, Laan van Nieuw Oosteinde 1
- Sint Willibrorduskerk (Rotterdam), Datering 1927, Rotterdam, Beukelsdijk 177-179
- R.K. Meisjesschool Pater Beatustraat (Heerlen), Datering 1929, Heerlen, Pater Beatustraat
- Atlantic Huis (Rotterdam), Datering 1928-1930, Westplein
- Sint Theresiakerk (Rotterdam), Datering 1928, Lange Hilleweg

<het grootste deel van de bovenstaande lijst komt uit het archief van het Nieuwe Instituut. Deze is aangevuld met informatie uit Graafland, J.A., Bibliotheek voor de Moderne Hollandsche Architectuur, Bussum 1917>

Het Rotterdams Bouwinitiatief en de Vereniging Bouwkunst en Vriendschap

De uitbreiding van Rotterdam tijdens de laatste decennia van de 19de eeuw was geheel in handen van particulieren, zij het dan naar voorschriften van de gemeentelijke overheid. In 1887 werd de gemeentelijke bouwverordening van kracht waarin o.a. de aanleg en het onderhoud van de straten door de gemeente en de aansluiting van de straten op het gemeentelijk riool- en drinkwaternet geregeld werd. De speculatieve bouw van tienduizenden woningen werd echter uitgevoerd door vooral eenvoudige ambachtslieden, die in de hoop als ondernemer iets beter wekgeld te verdienen dan als werkman, het waagden om dergelijke grote hoeveelheden huizen te bouwen. Deze mensen bouwden om te leven en deden dit dan ook tegen prijzen waarvoor geen aannemer bouwen kon.

De bouwondernemers M. Zaaijer en C. Kurpershoek waren een onderdeel van dit gezelschap entrepreneurs. Van M. Zaaijer, geboren te Rotterdam is bekend dat hij zich in de periode 1880-1900 afwisselend bouwkundige, timmerman, en architect liet noemen. Zijn vader was timmerman. C. Kurpershoek droeg in die periode consequent de beroepstitel timmerman. Hij kwam uit Overschie. Het beroep van zijn vader is onbekend.

Het algemeen beeld van de particuliere bouwers is dat zij een sociale stijging op de maatschappelijke ladder ondergingen, waaronder ook deelname aan het politieke leven. Ook steeg het deelnemen aan het verenigingsleven. Dit vond niet zonder slag of stoot plaats, zeker niet in de kring van ontwerpers. Het hoofdbestuur van de in 1842 opgerichte landelijke bouwvereniging 'Maatschappij tot Bevordering der Bouwkunst', gevestigd te Amsterdam, maakte tijdens een vergadering in 1884 bekend dat het niet langer meer loodgieters, kooplieden in bouwmaterialen, schilders e.d. als lid wilde erkennen. Bovendien maakte het bezwaren tegen combinaties als bijv. architect-timmerman, omdat hier het eigen belang c.q. het timmerwerk de belangrijkste rol zou spelen en de architectuur daaraan onderhevig zou zijn. Men wilde alleen geschoolde architecten in de vereniging hebben. De Afdeling Rotterdam verzette zich hiertegen. In de vergadering van 16 januari 1885 werd het voorstel gedaan om de Vereeniging los te maken van de Maatschappij. Het voorstel werd met een kleine meerderheid verworpen. In de periode 1876 – 1889 nam het aantal leden echter aanzienlijk af, en het is bekend dat er na 1889 geen jaarverslagen meer verschenen. De af-

name van ledental verwondert niet. Op 10 juni 1885 was in Rotterdam een nieuwe vereniging opgericht, n.l. het bouwkundig genootschap 'Bouwkunst en Vriendschap', waarvan ook een aantal leden van de Afdeling Rotterdam lid werd. Bouwkunst en Vriendschap groeide sterk. Eenieder die iets met woningbouw te maken had, kon lid worden <Waardenburg, R, drs, Rotterdam in de jaren 1880 – 1900, een nieuw tijdperk in de bevolkingsgroei en de woningbouw, Rotterdams Jaarboekje, reeks 07, jaargang 06, 1968, blz 286 – 298>.

Het overwicht en belang van Bouwkunst en Vriendschap in Rotterdam was groot. Het genootschap organiseerde een groot aantal activiteiten, waaronder lees- en sociëteitsavonden en schetsavonden, excursies, lezingen, het uitschrijven van prijsvragen en exposities. Zij wilde hiermee het niveau van de bouwkunst in de stad Rotterdam verbeteren. De samenstelling van het gezelschap was bont. Notabelen uit de Rotterdamse architectenwereld waren actief, zoals o.a. Henri Evers, voorzitter van de vereniging per 1890 en hoofd van de afdeling Bouwkunst van de Rotterdamse Academie. Evers zou later hoogleraar worden aan de Polytechnische School in Delft. Ook architect J.P. Stok Wzn, een rond de eeuwwisseling al gerenommeerde Rotterdamse architect, was binnen het genootschap actief.

Ook eigenbouwers waren lid, waaronder C. Kurpershoek en M. Zaaijer, dit in ieder geval in het jaar 1899. Vermoedelijk waren zij dit ook al in de periode daarvoor; de periode dat het woonhuis aan de Schiekade gerealiseerd werd. Zeker is dat architect P.G. Buskens al in de periode hieraan voorafgaand lid van het bouwkundig genootschap werd. Hij was in 1899 zeker lid en in 1901 al 1ste commissaris, wat doet vermoeden dat hij al geruime tijd lid was. Het lidmaatschap van Bouwkunst en Vriendschap zal voor deze ambitieuze zoon van een meester metselaar uitstekende kansen geboden hebben.

Excursie Vereeniging Bouwkunst en Vriendschap omstreeks 1901, P.G. Buskens zittend links onder (direct voor de boom) met direct achter hem Henri Evers en zittend op de stoel J.P. Stok. Het is zeer wel mogelijk dat C. Kurpershoek zich ook in het gezelschap bevindt, maar zijn identiteit was niet te achterhalen.

<Plakboek Vereeniging Bouwkunst en Vriendschap 1885-1907, Stadsarchief Rotterdam>

2.4 Buskens' stijlonderzoek eind 19de eeuw en het pand Schiekade 77

Petrus Buskens heeft zeker in de beginperiode van de zijn carrière onder invloed gestaan van Henri Evers. Evers was een bevestigd docent en o.a. architect van de Remonstrantse kerk (1896-1898) aan de Westersingel en het Rotterdamse stadhuis (1915-1920). Evers hechtte sterk aan de grondbeginselen van de architect. In de eerste plaats beschouwde hij 'kennis van in-deeling, opvatting en samenstelling, gevoel voor verhouding, voor harmonie van vormen en kleur - vakkennis en constructie', als de vakmatige basis van elke architectonische schepping. Vervolgens zag hij 'het klassieke beginsel in staat om de meest uiteenlopende [...] vraagstukken op te lossen'. Voor dit laatste verwees hij naar de aan de École des Beaux-Arts in Parijs ontwikkelde architectuurmethoden, die een grote invloed op de 19de en vroeg 20ste eeuwse architectuur hebben uitgeoefend. Deze beginselen betroffen zich o.a. op de toepassing van symmetrie, een gevelopstand waarbij basement, tektoniek van de gevel en een duidelijke beëindiging van het bouwvolume uitgangspunt waren, in combinatie met een hiërarchische rangschikking van ruimten in de plattegrond van het gebouw.

Evers stelde: 'Goede architectuur wordt gekenmerkt door 'oprechtheid in uitdrukking,' wat wil zeggen dat de bestemming van een gebouw zich in ideale zin weerspiegelt in het uiterlijk, het 'karakter' of 'caractère'. Dat wat een gebouw is, moet het ook uitdrukken. Een kerk is geen stadhuis, en een justitiepaleis is geen fabriek. De basis hiervoor lag volgens Evers in de samenhang tussen de plattegrond, ontwikkeld naar de eisen van het programma, en de gevelindeling, de twee belangrijkste componenten van een architectonische compositie.

De uitgangspunten van Evers werden niet gedicteerd door het vasthouden aan één architectuurstijl. Evers geloofde niet in de juiste architectuurstijl, en ook niet in rigide stijl-zuiverheid, maar was daarentegen overtuigd van de verschillende uitdrukkingsmogelijkheden, en daarmee ook van de uiteenlopende inzetbaarheid van de diverse architectuurstijlen voor specifieke opgaven. Als het eclectisch mengen van verschillende stijlelementen benodigd was om het karakter van een specifiek gebouw met specifieke functie tot

uitdrukking te brengen, diende dat niet uit de weg te worden gegaan. Feitelijk was Evers' opvatting over architectuur hierin zeer ondogmatisch; het ging hem om het visuele effect van het middel dat ingezet werd. <http://www.bonas.nl/archiwijzer/bo_WInfo.php?Inr=0331.00000&rps=1#essay>

Evers' opvattingen pasten in de architectonische zoektocht die vanaf de jaren negentig van de 19de eeuw het architectuurdebat domineerde. Er vonden in deze tijd verschuivingen plaats in de Nederlandse architectuur. Mede onder invloed van geschriften van o.a. Semper, Viollet-Le-Duc, Pugin, Crane en Morris uitten vooruitstrevende architecten uit deze periode sterke twijfels bij de vanzelfsprekende keuze voor historische architectuurstijlen. Men stelde de vraag naar de 'essentie' van de architectuur en beijverde zich voor nieuwe, dan wel een menging van bestaande elementen uit verschillende architectuurstijlen. Ter inspiratie keek men ook intensief naar het buitenland.

Perspectief van twee woonhuizen van de hand van Henri Evers. De invloed van de Brusselse Art Nouveau is duidelijk zichtbaar in de rijke electische gevels. Niet uitgevoerd ontwerp uit 1892

< Henri Evers, Architect, geschiedschrijver, hoogleraar. Bibliografieën en oeuvrelijsten van Nederlandse architecten en stedenbouwkundigen >

Men kopieerde eclectische voorbeelden en uiteindelijk ook nieuwe architectuur. Zo verschenen in de jaren '90 van de 19de eeuw in België de eerste Art Nouveau gebouwen, alle te Brussel. Zeker de steden Den Haag en Rotterdam waren hiervoor gevoelig, omdat deze twee als hof- en havenstad al nauw contact met België onderhielden en het architectuurdebat hier minder gedomineerd werd door de toonaangevende 'stijlvaste' architecten Cuypers en Berlage die in die periode vooral in Amsterdam optraden.

Daarnaast moet met name de invloed van Antwerpen op Rotterdam niet onderschat worden. Beide steden hadden als gevolg van de bloeiende handel regelmatig contact met elkaar, en in Antwerpen werden toonaangevende nieuwe omgevingen gebouwd zoals o.a. de Cogels Osylei in het stadsdeel Zurenborg (1881-1914) waar panden rijk eclectisch vormgegeven werden. De Rotterdamse vereniging 'Bouwkunst en Vriendschap', die in 1885 was opgericht om aan de strenge beginselen van de 'Maatschappij tot Bevordering der Bouwkunst' een alternatief te bieden, speelde bij de vernieuwingen in Rotterdam een grote rol. Er waren meerdere Rotterdamse architecten die het experiment startten. Evers zelf introduceerde o.a. in de bekroning van een ontwerp van twee woonhuizen uit 1892 die verder in een rijke eclectische stijl vormgegeven werden, de invloed van de Art Nouveau <Pey, I en Boersma, Rj, Bonas-reeks, Henri Evers, 1855-1929, blz 26, Rotterdam 1997>. Architect J.P. Stok Wzn. (1863-1942), geen onbekende binnen de kringen rond Evers (hij ontwierp met deze in de periode 1895 – 1897 de Remonstrantse kerk), ontwierp in 1895 aan het Westplein in Rotterdam een woonhuis waarin hij afscheid nam van de neorenaissance, en zette hier meer internationale, historiserende 'Frans 1-chateau-stijl'-motieven in. Dit waren Franse renaissance-motieven die in die dagen ook populair waren bij Amerikaanse architecten (waaronder Richard Morris Hunt) die woonhuizen voor rijken bouwden en waar in Rotterdam vermoedelijk ook kennis van genomen werd. Rond 1896 kwam een woonhuis aan de van Vollenhovenstraat (huidige van Vollenhovenstraat nr. 29) van de hand van Stok gereed dat in de muurschilderingen en in de vensters van de erkers voorzichtig florale motieven overeenkomstig de Art Nouveau toepaste. <Laman, Marc, Amerikaanse invloeden in het oeuvre van de Rotterdamse architect J.P. Stok Wzn. (1862-1943) bron: Jaarboek Monumentenzorg 1993. Waanders Uitgevers, Zwolle / Rijksdienst voor de Monumentenzorg, Zeist 1993>.

Foto 5th Avenue New York, huis van der Bildt familie 1878 - 1882

<web>

Ontwerp Westplein en foto woonhuis van Vollenhovenstraat van J.P. Stok

<FlexusAWC, bouwhistorische verkenning Santos, 2011>

Het pand Schiekade 77

De jonge Buskens (hij was 24 jaar oud toen hij Schiekade 77 ontwierp), moet deze voormannen gevolgd zijn toen hij startte met het ontwerp van Schiekade 77. De weerslag van dit experiment in het mengen van Frans 1-chateauformen, floraal art nouveau-tegelwerk en de toepassing van torenbekroningen, een geliefd motief in het werk van Evers tijdens die jaren, is uit de voorgevel van het pand af te lezen.

In de eerder gerealiseerde ontwerpen van Buskens waar heden ten dage nog foto's van beschikbaar zijn in het boekwerk van J.A. Graafland, P.G. Buskens, architect M.B.V.A. , het Woonhuis Boschje en de villa aan de Varkenoordseweg, is sprake van een gecontroleerde toepassing van de neo-rennaissance, danwel een rustig vormgegeven eclecticisme. Bij Schiekade 77 is echter sprake van een opeenstapeling van stijlcitaten en een enigszins rusteloze vormgeving. Hier is sprake van toepassing van renaissance-elementen in de vorm van medaillons, kolommen en consoles, een gebosseerd rusticabasement in combinatie met laat-gotische raamomlijstingen, gotische muurtrappen en elementen die refereren aan de Frans-1-chateauformen zoals de toren met zijn bekroning. Dit alles in combinatie met tegelmotieven die refereren aan de Art Nouveau.

<www.rijksmonumenten.nl>

De opeenstapeling van de grote hoeveelheid elementen en stijlmiddelen in de voorgevel doet vermoeden dat de opdrachtgever Cornelis Kurpershoek een sterke inbreng gehad heeft in de toe te passen elementen, alsof hij met de gevel zijn financiële en bouwkundige mogelijkheden nadrukkelijk wilde onderstrepen, en alsof hij in de gevel de jeugd en het experiment van de jonge architect ruim baan wilde geven.

De beeldhouwwerken en medaillons in de gevel roepen zeker ook vragen op. Er bevindt zich rechts in de gevel een medaillon met de beeltenis van een ridderportret. In het natuursteen boven de deur naar het balkon is eveneens een persoon opgenomen. In de aanzetsteen van de bogen boven de twee ramen op de eerste verdieping is een geblinddoekte figuur (een Fortuna?) te zien en op de natuurstenen hoekblokken bij de beëindiging van de dakgoten bevinden zich een brullende leeuw en een naakt omhoog klimmend kind (een ongeveugelde putto?). De betekenis van deze elementen bleek niet uit literatuur of archiefgegevens omtrent het gebouw te achterhalen.

<www.rijksmonumenten.nl>

Er zijn interpretaties van de brullende leeuw en het naar boven klimmende putto die zouden verwijzen naar een sneer richting schoonheidscommissie, die eind 19de eeuw moeite gehad zou hebben met het ontwerp (de leeuw 'spuwt op' en het kind 'heeft schijt aan') <Berkel, W, Historisch wijknieuws Provenierswijk>, maar deze interpretatie lijkt niet kloppend. In 1896 was nog geen sprake van een schoonheidscommissie in Rotterdam.

Hiermee blijft het gissen naar de werkelijke betekenis van de elementen. Het navolgende is dan ook niet meer dan een poging tot begrijpen. Mogelijk dat de elementen op te vatten zijn als heraldische en allegorische elementen die kwaliteiten van de bewoner(s) van het pand demonstreren. Wellicht betrof dit het ondernemerschap van opdrachtgever C. Kurpershoek. De leeuw zou dan staan voor daadkracht, de klimmende putto voor de jeugd en het avontuur. De geblinddoekte figuur zou staan voor Fortuna (de Romeinse godin van geluk en ongeluk, die vaak geblinddoekt afgebeeld is om aan te duiden dat ze volstrekt willekeurig te werk ging), en de ridder in het medaillon zou dan verwijzen naar de traditionele ridderdeugden (prudentia, iustitia, temperantia, fortitudo, fides, spes, caritas). De betekenis van de figuur boven de deur naar het balkon is vanuit allegorisch perspectief zeer moeilijk te duiden; mogelijk is dit een bijbelse figuur (de H. Jozef, patroon der timmerlieden?). De tekst 'Sine Labore Nihil' die de ramen op de bel-etage bekroont zou verwijzen naar het werk dat verzet is om dit alles tot stand te brengen.

Het bovenstaande is slechts een wankelmoedige interpretatie. Een nadere studie tot achterhalen van informatie over de elementen strekt tot aanbeveling.

A large, stylized white number '3' is positioned on the left side of the page. The number is composed of three rounded, overlapping shapes that create a sense of depth and movement. The top loop is at the top, the middle loop is in the center, and the bottom loop is at the bottom. The number is set against a solid grey background.

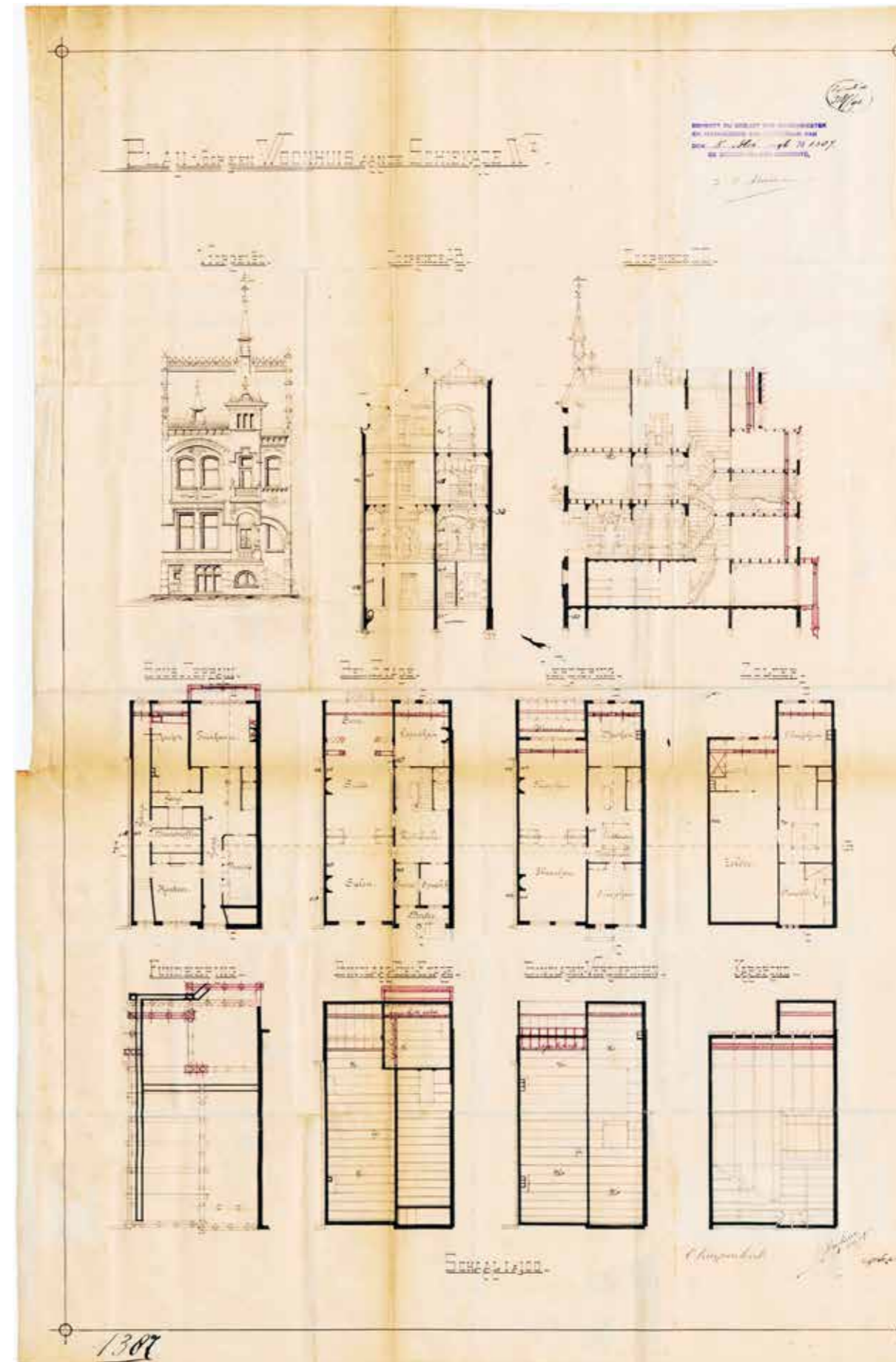
BOUWGESCHIEDENIS
EN GEBRUIKSFASEN

3 Bouwgeschiedenis en gebruiksfasen

Voor een totaaloverzicht van de bouwkundige transformaties in het pand, in grote lijnen, zie de Faseringskaarten die opgenomen zijn in paragraaf 5.8.

3.1 Organisatie gebouw

Het gebouw heeft een bijna rechthoekig grondplan en wordt in driedimensionale zin waargenomen als een samengesteld volume van een balk met hierop een samengestelde kap voorzien van zadeldaken. Aan de voorzijde ter plaatse van de Schiekade is de kap in de breedterichting geplaatst. Direct hierachter is de kap in de lengterichting geplaatst. Ter plaatse van de voorgevel is een torenachtig volume aanwezig dat afgedekt is met een 4-zijdig steil tentdak, en is in de plattegrond aan de achterzijde een ondiepe uitbouw aanwezig, dit met de breedte van de smalste beuk in de plattegrond. Het pand heeft een souterrain en drie bouwlagen, waarvan de bovenste een zolderverdieping is.

< Stadsarchief Rotterdam, Stichtingsdossier Schiekade 77 >

De hoofdingeling van het gebouw was bij aanvang de volgende (reconstructie op basis van de bouwaanvraagtekeningen april 1896; op deze tekeningen zijn zowel de naam van C. Kurpershoek als van P.G. Buskens, architect opgenomen):

- een souterrainverdieping (verdiepingshoogte volgens pandkaart 3.00 meter) met een faciliterende functie. Hier is in hoofdlijnen sprake van een opdeling in tweeën. Aan de zuidzijde bevond zich een lange gang die een verbinding vormde naar het achtergebied van het huis en die toegang verschafte naar het brandstoffenmagazijn van het pand. Aan de noordzijde bevond zich de werkelijke woning. De vertrekken hier werden ontsloten vanuit een lang middengang. Ter plaatse van de voorgevel bevond zich een kantoor en provisiekast. In het middengedeelte de eerder genoemde brandstoffenruimte. Aan de achterzijde was een tuinkamer en een keuken aanwezig. De keuken werd ontsloten vanuit dezelfde gang als de ontsluiting van het brandstoffenmagazijn. De verticale ontsluiting vond plaats middels een trap die leidde naar de hal op de bel-etage. Naast deze trap was een toilet c.q. privaatruimte.
- Een hoofdwoonverdieping (verdiepingshoogte volgens pandkaart 3.90 meter) op de beletage met een hoofdropzet in twee beuken. Aan de zuidzijde bevonden zich van voorgevel naar achtergevel opeenvolgend een salon en een suite, beiden gescheiden door suitedeuren en kasten. Aan de tuinzijde bevond zich een serre die vermoedelijk middels een doorloop met twee zuilen, een basement en een afsluitende architraafbalk gescheiden was van de aanpalende suite. Deze oplossing lijkt op de bouwaanvraagtekeningen weergegeven te worden. Of hiertussen glasdeuren en -ramen geplaatst waren, is onduidelijk. De serre was voor ongeveer de halve diepte voorzien van een glasraam ter plaatse van het plafond. De serre verschafte ruimschoots uitzicht op de diepe tuin aan de achterzijde. In de noordbeuk van het pand was sprake van faciliterende ruimtes. Van voorgevel naar achtergevel was sprake van een buiten-entreetrap met bordes, een entreehalletje met aanpalende spreekkamer, een vestibulehal, de hoofdtrap met een aanpalend toilet c.q. privaat en een logeerkamer. Het plafond van de vestibulehal was voorzien van een vide-opening.
- Een hoofdslaapverdieping op de eerste verdieping (verdiepingshoogte volgens pandkaart 3.25 meter), ook hier met een hoofdropzet in twee beuken. Aan de zuidzijde bevonden zich een voor- en achterslaapkamer gescheiden door suitedeuren en kasten. De achterslaapkamer was voorzien van een smalle buitenveranda. In de noordbeuk was van voor- naar achtergevels sprake van een kleinere slaapkamer, een hal met een grote vide-opening voorzien van een hekwerk, de hoofdtrap met een aanpalend toilet c.q. privaat en een badkamer. Deze badkamer lag op een lager vloerniveau dan de hoofdslaapverdieping, namelijk ter plaatse van het bordes van de hoofdtrap.
- Een zolderverdieping op de tweede verdieping (verdiepingshoogte volgens pandkaart 5.00 tot 1.20 meter), voornamelijk ten behoeve van opslag en het dienstpersoneel. Ook hier was sprake van een hoofdropzet in twee beuken. In de zuidbeuk bevond zich de grote zolderruimte met hierin ter plaatse van de achtergevel een afgeschotte dienstbodenkamer (middels brabantse werk) met bedstede. In de noordbeuk was van voor- naar achtergevel sprake van een aparte dienstbodenkamer met een bedstede, de hal, ook hier voorzien van een grote vide-opening met hekwerk, de hoofdtrap met een aanpalende kastruimte en een slaapkamer. Deze slaapkamer lag ook hier een halve verdiepingshoogte lager ter plaatse van het bordes van de hoofdtrap. De hal werd bekroond met een groot daklicht dat via de vides op de verdiepingen de vestibulehal op de begane grond van daglicht voorzag.

De plattegrondopzet is die van een representatief herenhuis zoals dat in de tijd van ontstaan gebruikelijk was. In de huidige situatie is geen sprake meer van een gebruik overeenkomstig de originele situatie. Het pand staat na een lange periode in gebruik geweest te zijn als kantoor, leeg. Tijdens de periode van gebruik is het gebouw qua indeling op onderdelen gewijzigd. De plattegrondwijzigingen zijn opgenomen in de beschrijving van de fase-ringsgeschiedenis in paragraaf 3.2.

3.2 Bronnenverantwoording

De oorspronkelijke bouwaanvraagtekening uit 1896 van het pand bevond zich in het Stadsarchief Rotterdam. Deze was opvraagbaar en delen hiervan zijn op de vorige pagina's, hiernaast en op de navolgende pagina's weergegeven. De bouwaanvraagtekeningen zijn bijna volledig. Alleen een tekening van de achtergevel ontbreekt. P.G. Buskens staat op de tekening als architect vermeld. Ook is de naam van C. Kurpershoek op de tekening opgenomen.

Wij troffen in het Stadsarchief Rotterdam ook de pandkaarten van het pand Schiekade 77 aan. Hierin was de volgende informatie opgenomen (hoofdpijnen):

Pandkaart:

- o Stichting: 5-5-1896; datum van opnemning
- o Bouw tuinloods: 1-6-1897
- o Verbouwen souterrain en beletage en aanbrengen safe-inrichting: 8 juli 1941; pand in 21 november 1941 als kantoor in gebruik
- o Herbouw/herstelverklaring: 1943
- o Nr 77 geheel kantoor: 10-7-1964

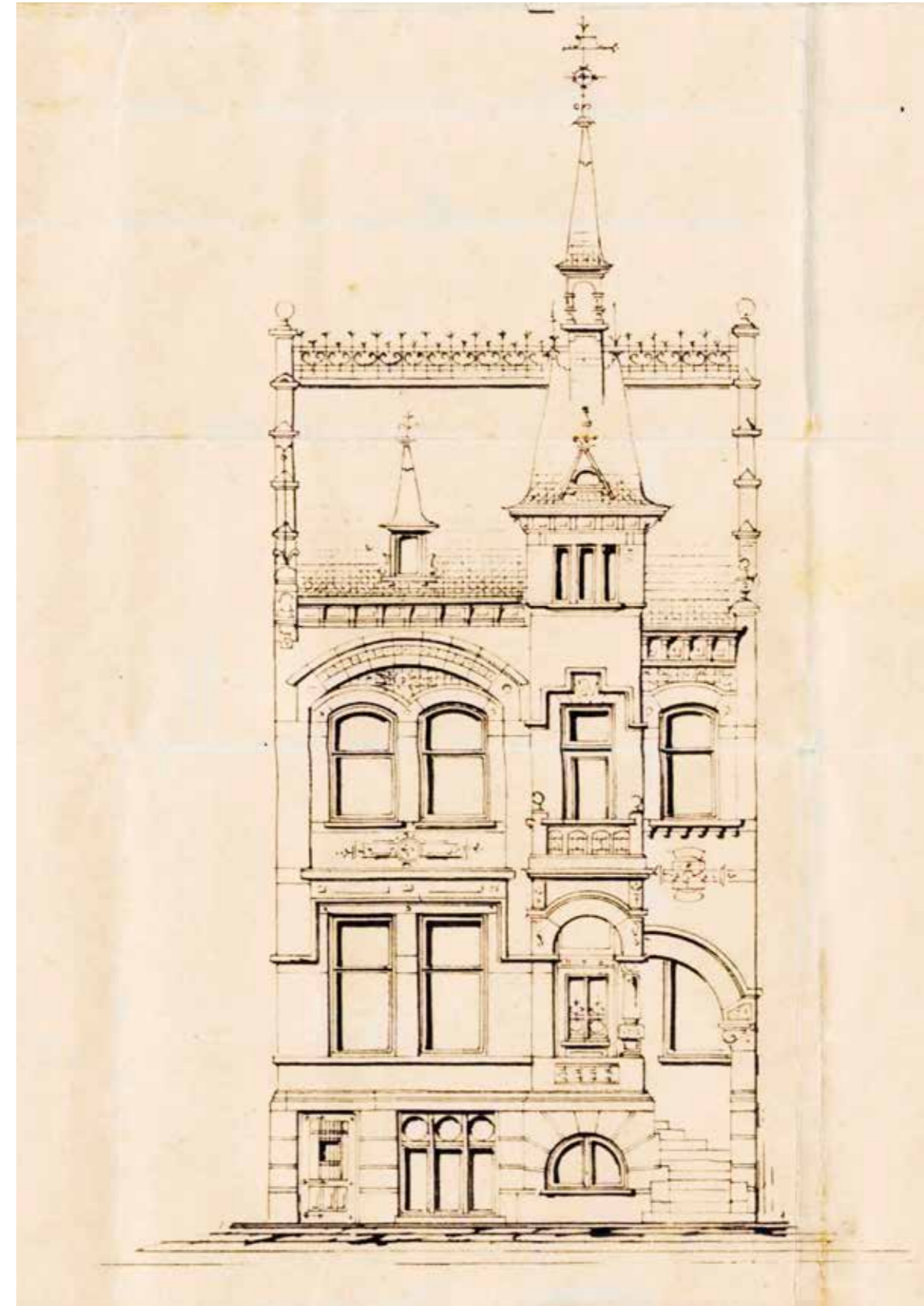
Bijkaart:

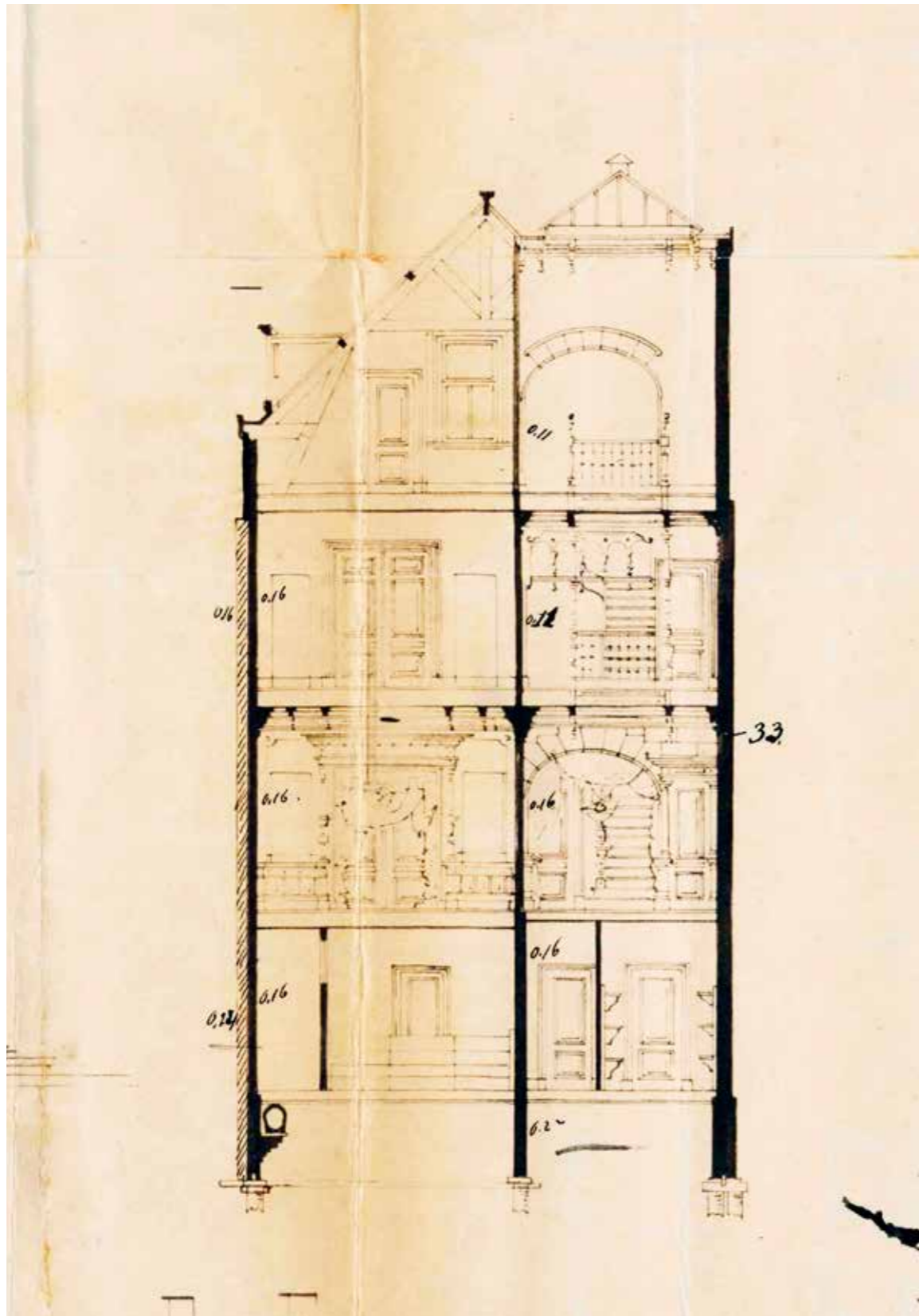
- o vergroten van het pand aan de achterzijde ter hoogte van de 2e verdieping en de indeling van deze verdieping alsmede van de zolderverdieping veranderen: 2-10-1967;
- o principeplan bebouwen binnenterrein: 1968
- o maken van een deur in de scheidingsmuur met nr 75: 18-2-1974
- o nr 77 kantoor + bew. NIET woning: 21-5-1980
- o slopen tuinhuis achter Schiekade 77: 13-1-1983
- o maken atelier: afwijzing 1997

De bovenstaande informatie verschaft ingang op de gebruiksgeschiedenis van het pand. Wij bespreken deze gebruiksgeschiedenis van 120 jaar aan de hand van de verschillende gebruiksfasen.

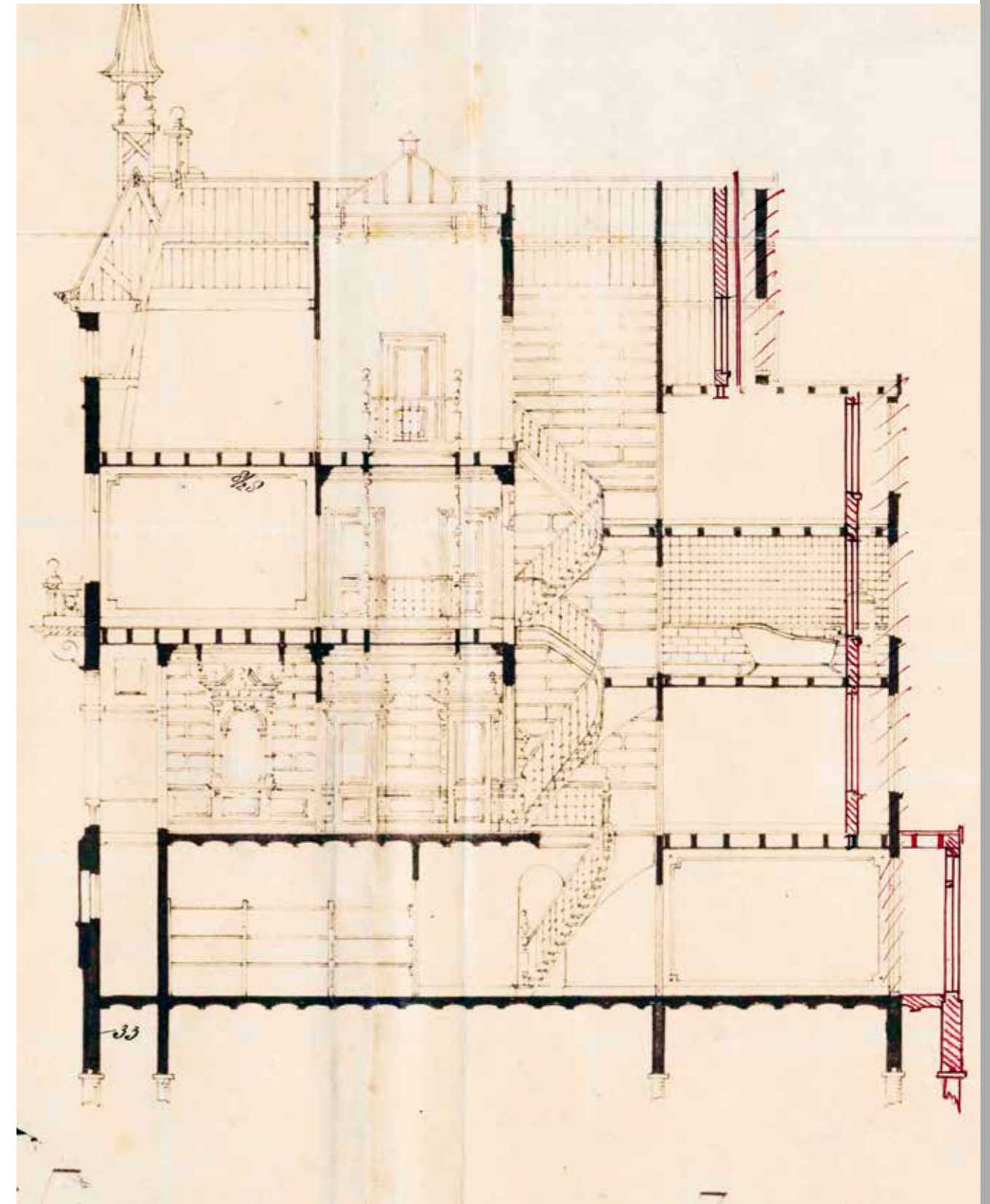
Andere tekeningen dan aanwezig in het stadsarchief zijn in andere archieven niet aangetroffen. Wij hebben een verdere reconstructie van de bouw-

geschiedenis van het pand zo goed mogelijk aan de hand van de opname, interviews met nazaten van de familie Besselaar en een gesprek met de heer Richters, de huidige eigenaar verzorgd.

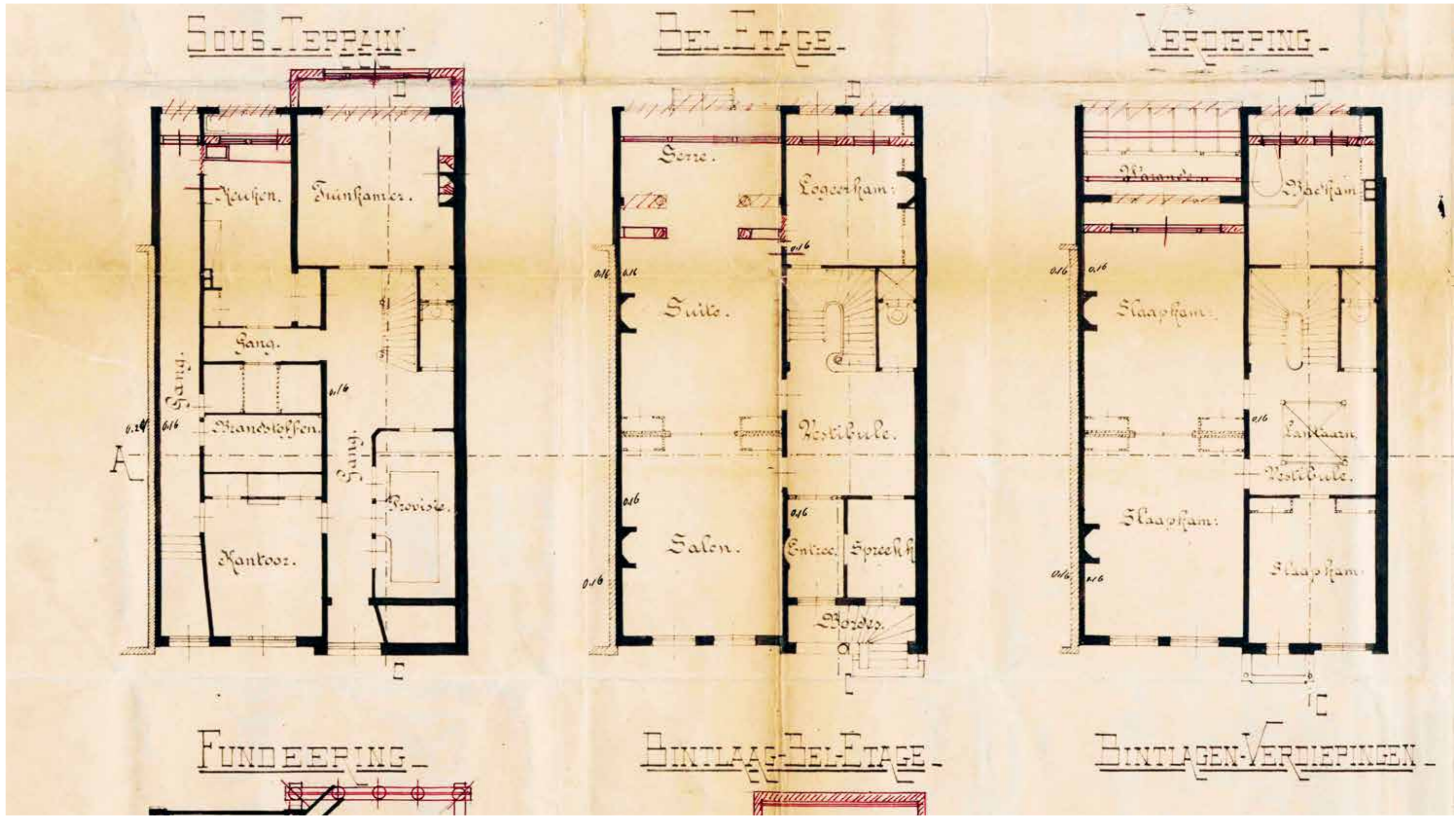

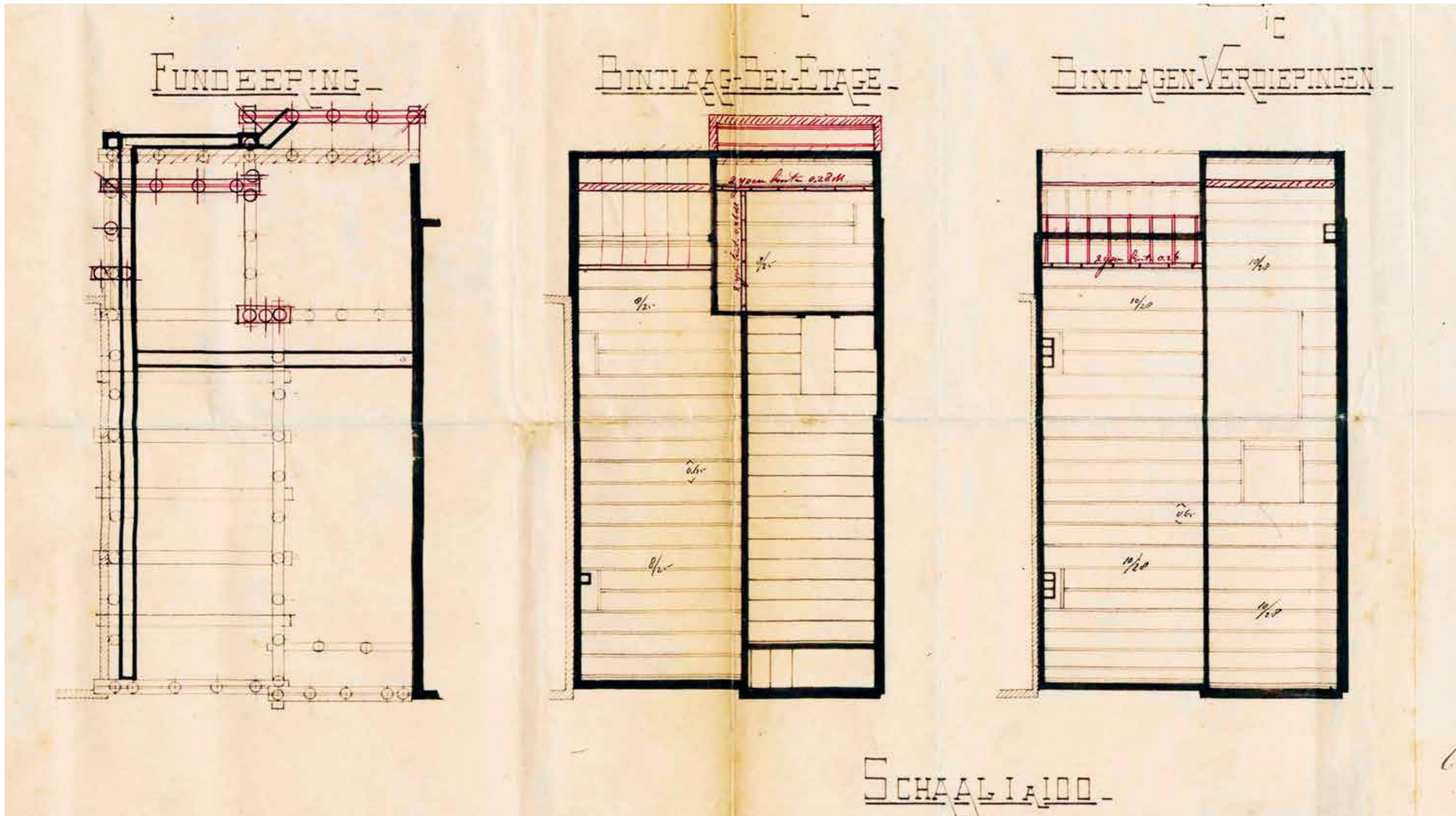
< Stadsarchief Rotterdam, Stichtingsdossier Schiekade 77 >

< Stadsarchief Rotterdam, Stichtingsdossier Schiekade 77 >

< Stadsarchief Rotterdam, Stichtingsdossier Schiekade 77 >

< Stadsarchief Rotterdam, Stichtingsdossier Schiekade 77 >

3.3 Faseringsgeschiedenis gebouw

Fase 1: periode tussen 1896 en 1941: Heerenhuis

1896: Stichting van het pand

1897: bewoning door de familie Kurpershoek

Op 5 mei 1896 gaf het Rotterdamse college van burgermeester en wethouders toestemming voor het bouwen van een herenhuis aan de Schiekade in opdracht van bouwondernemer Cornelis Kurpershoek <Stadsarchief Rotterdam, Stichtingsdossier Schiekade 77>. Het herenhuis werd aan de zuidzijde gebouwd tegen een reeds bestaand 18e-eeuws buitenhuis <J. Verheul Dzn., De Rotterdamsche Schie 1340-1940>. Zoals de bouwaanvraagtekeningen lijken te bevestigen is hierbij de bouwmuur van Schiekade 77 middels een dunne klampmuur ter plaatse van lagere verdiepingen gerealiseerd. Ter plaatse van hogere verdiepingen is sprake van een steens bouwmuur die plaatselijk bovenop de muur van de buurvrouw geplaatst is. De tekening van het funderingshout suggereert dat er voor wat betreft de gedeelde bouwmuur een aanleunfundering gerealiseerd is met een aanvullende nieuwe palenrij. Het buurpand aan de zuidzijde is in 1904 gesloopt ten behoeve van nieuwbouw. Deze bebouwing is nog steeds aanwezig.

Aan de noordzijde van Schiekade 77 werd in dezelfde periode ook een nieuwbouw gerealiseerd, het huidige pand Schiekade 75. De bouwaanvraagtekeningen laten zien dat hier sprake is geweest van een volledig gedeelde bouwmuur (en fundering).

Een beschrijving op hoofdlijnen van de indeling van het herenhuis is te vinden in paragraaf 3.1. Een beeld van de originele voorgevel was eenvoudig te verkrijgen vanuit foto's uit het begin van de 20ste eeuw en vanuit de originele bouwaanvraagtekeningen. Een beeld van de oorspronkelijke achtergevel was minder eenvoudig te achterhalen. Foto's hiervan ontbreken en de achtergevel is niet op de originele bouwaanvraagtekeningen opgenomen. Deze is niettemin goed te reconstrueren aan de hand van een tekening van

de achtergevel uit 1967. Voor een beschrijving van voor- en achtergevels huidige situatie, zie paragraaf 4.2.

Een nauwkeurig beeld van het oorspronkelijke interieur bleek niet te achterhalen omdat aanvullende tekeningen op de exemplaren die wij aantreffen in het Stadsarchief Rotterdam, op andere plaatsen niet te vinden waren. Ook bleken nazaten van de familie Kurpershoek of andere latere bewoners niet meer te vinden, of deze bleken geen oude foto's van het pand te bezitten. Slechts resteerde de opname van het pand en de foto's die wij in boeken en in het Stadsarchief aantreffen. Voor een beschrijving van het interieur, huidige situatie, zie paragraaf 4.3.

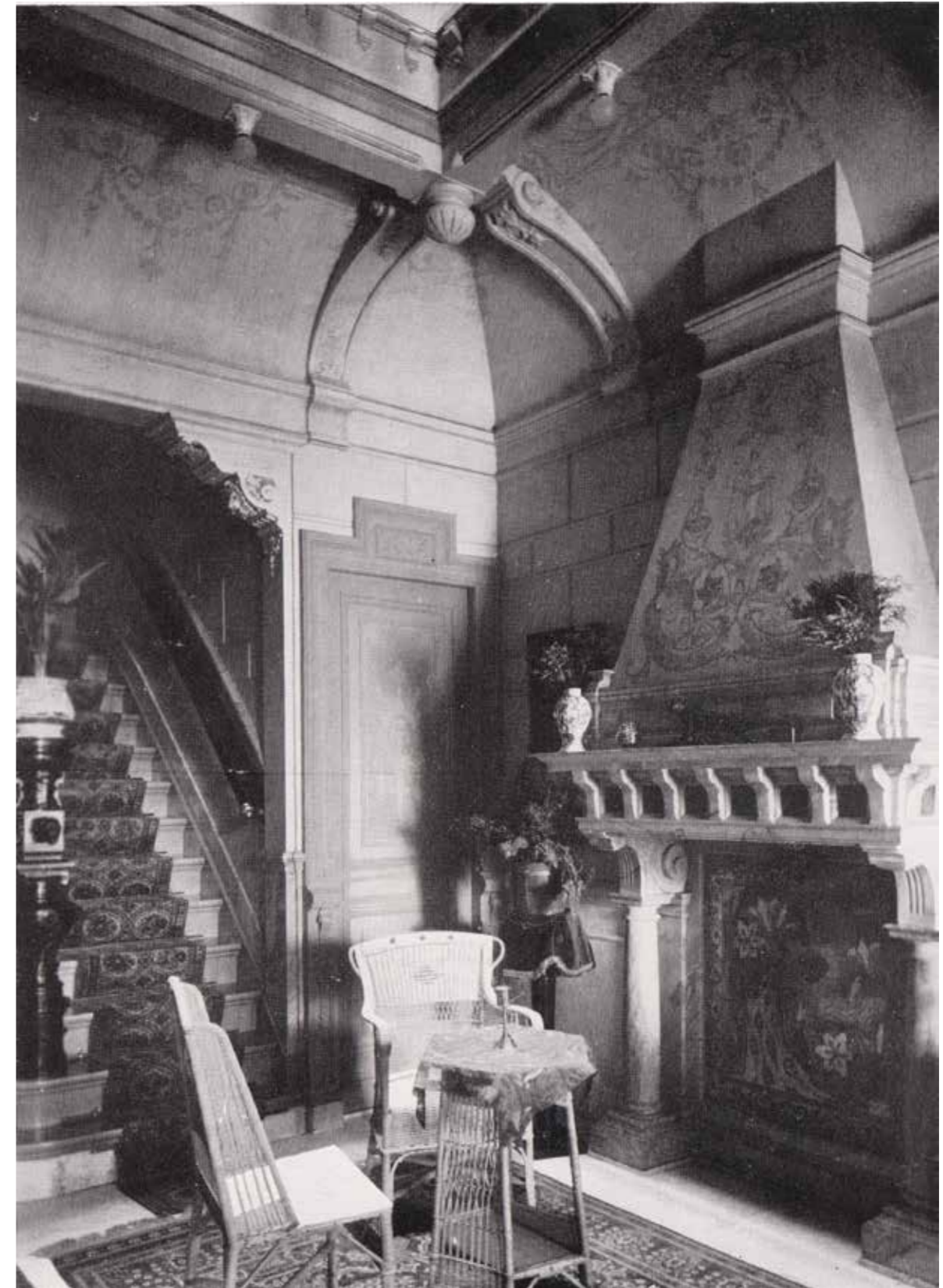
In het boek 'P.G. Buskens, architect M.B.V.A.', van J. A. Graafland is de enige foto van het interieur te vinden die van de originele situatie resteert. Het betreft een foto van de vestibulehal op de bel-etage. Deze toont aan dat het interieur van het pand zeer rijk versierd geweest moet zijn. Hieruit blijkt dat het blokmotief dat het stucwerk van de wanden van het trappenhuis siert ook in de vestibulehal op de bel-etage aanwezig was. Dit is ook het geval voor de witmarmeren lambriserings. Ook de vloer was met wit marmer afgewerkt. Tegen de noordelijke bouwmuur van de vestibulehal bevond zich een schijnschouw die zijn vormgeving ontleende aan schouwen die men in Franse renaissancekastelen aantreft. Het plafond van de hal en de boezem van de schoorsteen was voorzien van geschilderde ornamentiek. Het is uit de foto niet op te maken of dit in meerdere kleuren uitgevoerd geweest is. De deuren in de hal waren van sjablonering voorzien. Uit de foto is op te maken dat het schilderwerk van deuren en de architraaflijsten van het kozijn indertijd uitgevoerd was in twee kleuren. De deurkozijnen waren aan de bovenzijde centraal voorzien van een cartouche. De trap was voorzien van een rijk geornamenteerde trappaal met een geïntegreerde (olie)lamp. Dat elektriciteit als duidelijk laat-19de eeuwse chique voorziening ook goed verzorgd in het interieur opgenomen was, laten de peertjes zien die met hun fittingen bevestigd waren onder de architraaflijst van de vide-opening.

De bouwaanvraagtekeningen en de enkele oorspronkelijke onderdelen die tegenwoordig nog aanwezig zijn, maken duidelijk dat de rest van het interieur oorspronkelijk ook getuigde van rijkdom. Dit was zeker het geval voor

wat betreft de woonverdieping op de bel-etage. De doorsnedetekeningen van de bouwaanvraag tonen daar een zeer rijke uitvoering. Ofschoon in de definitieve uitvoering wijzigingen plaatsgevonden hebben ten opzichte van de bouwaanvraagtekening (neem de grote boogoverspanning in de vestibulehal in het trappenhuis) zullen deze tekeningen zeker de intentie van de architect en opdrachtgever weergegeven hebben. De suitedeuren van de twee woonvertrekken op de bel-etageverdiepingen moeten uitgevoerd geweest zijn met een zeer rijke omlijsting van de suite-opening. De kamers moeten voorzien geweest zijn van een rondgaande rijk versierde lambriseringsring, vermoedelijk in hout. Hierboven was de muur waarschijnlijk behangen. De kastdeuren naast de suitedeuren waren ook voorzien van de lambriseringsring en aan de bovenzijde als behangdeuren uitgevoerd.

De cassetteplafonds die in de salon en suite nog aanwezig zijn boven de systeemplafonds bevestigen de rijkdom in uitvoering. Deze zijn in twee kleurstellingen (mosgroen en mosterdgroen) in combinatie met goudverf uitgevoerd. In de suites is sprake van fraai schilderwerk in de cassettevlakken. De plafonds sluiten in hun vormgeving aan bij de (franse) neo-renaïssance-esthetiek die ook de vestibule siert. Ook het plafond van het logeervertrek – ofschoon niet voorzien van cassetten – was voorzien van lijstwerk en had oorspronkelijk een kleur. Het interieur in zijn geheel op de bel-etage lijkt hiermee eenduidig geweest te zijn in zijn vormgeving. Het is zeer wel mogelijk dat vergelijkbare kleurstellingen in de - nu vooral witte/gele - vestibulehal een rol gespeeld hebben, en dat ook de deuren in de woonvertrekken op deze verdieping voorzien geweest zijn van sjabloneerwerk in meerdere kleuren.

De overige verdiepingen waren met uitzondering van de hallen en het trappenhuis eenvoudiger vormgegeven. Niettemin is zeker dat de vertrekken op de slaapverdieping (1e verdieping) ook een rijker totaalbeeld tentoonspredde dan wij tegenwoordig aantreffen. Ook hier waren suitekasten en -deuren in de zuidelijke beuk aanwezig tussen de slaapkamers. Deze waren – volgens de bouwaanvraagtekeningen hier voorzien van eenvoudiger architraaftimmerwerk. De naastliggende kasten hadden volvlakse behangdeuren. De vlakke plafonds voorzien van lijstwerk in deze vertrekken op de 1e verdieping bleken bij opname slechts uitgevoerd in één kleur.

<Schueler, P.G. Buskens uitgevoerde gebouwen, projecten enz., 1917>

Het plafond in de slaapkamer grenzend aan het balkon aan de voorgevel was weliswaar vlak van opzet (geen cassettes), deze was echter voorzien van lijstwerk, rozet en hoekstukken in neo-renaïssancestijl. De originele kleurstellingen van deuren, kozijnen en wandvlakken bleek voor al deze kamers niet middels de opname te achterhalen, maar hier zal zeer waarschijnlijk geen sprake geweest zijn van de witte of crèmegele kleurstellingen die we tegenwoordig aantreffen, maar vermoedelijk donkerder kleuren.

Het bovenstaande zal ook van toepassing geweest zijn voor de kleurstellingen van de hal. Deze was – ofschoon veel eenvoudiger dan de situatie op de bel-etage op alle verdiepingen rijk uitgewerkt in zijn vormgeving, zeker voor wat betreft de vide-opening. Deze moet, als deze indertijd uitgevoerd is overeenkomstig de bouwaanvraagtekeningen, voorzien geweest zijn van een rondgaande balustrade, met rijk bewerkte schijnkolommen op de hoeken. De hekwerken waren voorzien van spijlen, overeenkomstig de spijlen bij de leuning van het hoofdtrappenhuis. Vermoedelijk waren al deze onderdelen uitgevoerd in donker (noten?) hout. De wanden van de hal op de eerste verdieping waren niet voorzien van een stucwerk blokmotief, maar wel voorzien van een geschilderde lambrisering, identiek aan die in het trappenhuis. Deze heeft volgens de bouwaanvraagtekeningen en zoals de opname bevestigde, op de zolderverdieping in de hal ontbroken. De originele kleurstellingen van deuren, kozijnen en wandvlakken bleek voor de hallen op de verdiepingen niet middels de opname te achterhalen. Ook de toegepaste oorspronkelijke typen wandafwerkingen, behang e.d. waren niet meer aanwezig.

De zolderverdieping die oorspronkelijk voor opslag en slaapvertrekken van bedienden bedoeld was, zal een stuk eenvoudiger in zijn vormgeving geweest zijn. De kap is ongetwijfeld wel beschoten geweest met de kraalschroten-detaillering voor het beschot die wij heden ten dage nog kunnen aantreffen in de vliering boven het huidige kantoorvertrek aldaar. Vermoedelijk is de slaapruimte voor de bediende op de zolderruimte ook met kraalschroten afgeschot geweest (brabants werk). De originele kleurstellingen van deuren, kozijnen en wandvlakken bleek voor alle vertrekken op zolder niet middels de zichtopname te achterhalen.

1897: Bouw van het Koetshuis aan de achterzijde van het perceel

In 1897 werd op de achterzijde van het perceel een koetshuis gebouwd welke mogelijk ontworpen is door Cornelis Kurpershoek zelf. De pandkaarten van het stichtingsdossier in het stadsarchief bevat een blauwdruk van het ontwerp waarop duidelijk de naam Kurpershoek af te lezen is.

1900/1920: wijziging in huisnummers aan de Schiekade (No.63 wordt No.77)

Om onbekende redenen zijn in de periode tussen 1900 en 1920 de huisnummers langs de Schiekade veranderd. Vermoedelijk had dit te maken met de toenemende bebouwing aan de kades. Het oude huisnummer (nr. 63) staat nog in de zandstenen zuil voor het bordes gegraveerd.

1921: verhuizing Kurpershoek en zijn vrouw naar Badhuislaan Scheveningen en bewoning door A.S. Kley

Na de verhuizing van de familie Kurpershoek in 1921 naar de Badhuislaan in Scheveningen kwam het pand in bezit van de heer A.S. Kley. Waarschijnlijk heeft de heer Kley, werkzaam als koopman, hier enige tijd samen met zijn gezin gewoond. Voor zover bekend zijn er in deze periode geen ingrijpende wijzingen aangebracht in het pand. Hiervan zijn althans geen bouwtekeningen aangetroffen in het Stadsarchief.

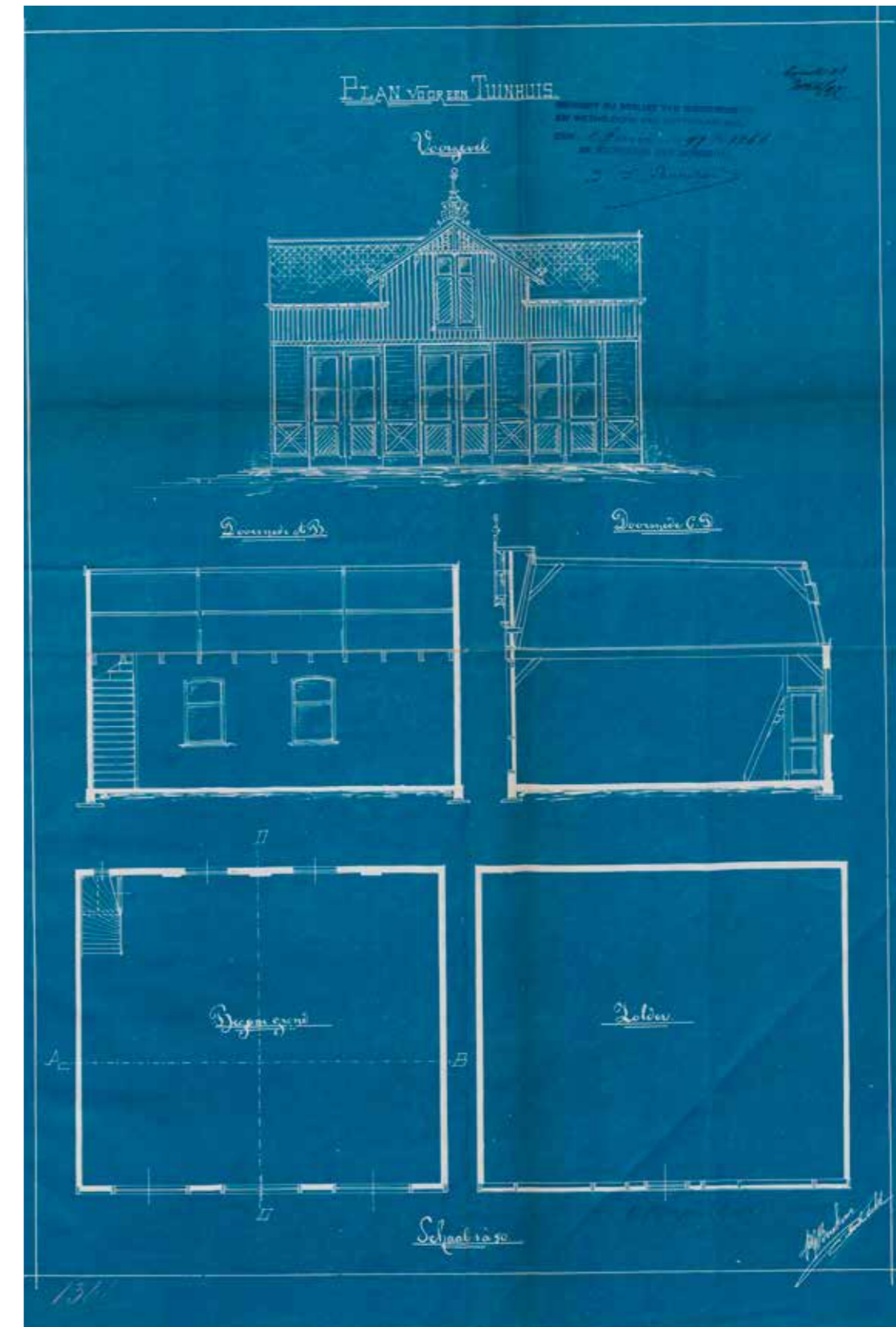
Omstreeks 1930: bewoning door M.J.C. Besselaar

Vanaf het jaar 1930 komt de naam M.J.C. Besselaar voor in de adresboeken van het Stadsarchief als bewoner van het pand. De heer Besselaar was werkzaam als makelaar in granen en assurantie-expert. De heer Besselaar was getrouwd met mevrouw C. Burger. Zij bewoonden als kinderloos echtpaar het ruime herenhuis tot aan het begin van de Tweede Wereldoorlog. Een telefonisch interview met het nichtje van mevr C. Burger, mevr v.d. Hoven-Burger, maakte duidelijk dat het huis in grote lijnen nog bewoond werd volgens de originele situatie. De schijnschouw in de hal was in deze periode niet meer aanwezig.

Bouwkundige wijzigingen in fase 1 voor wat betreft het verschil tussen bouwaanvraagtekening en uitvoering:

Er moeten wijzigingen plaatsgevonden hebben tijdens de bouw van het pand, want wij constateerden verschillen tussen de bouwaanvraagtekeningen en de situatie zoals weergegeven op foto's kort na de realisatie en de situatie zoals wij die uit de opname van het pand konden herleiden. Dit betreft de volgende verschillen:

- een wijziging in de dakbeëindiging van het torenvolume ter plaatse van de voorgevel
- wijzigingen in de voorgevel: kolom, benedenraam, medaillons, ornamentfiguren, en invulling van de vakken ter plaatse van het fries van de dakgoot.
- een wijziging in positie van de achtergevels. Deze wijzigingen zijn in een rode kleur aangegeven op de originele bouwaanvraagtekening. In grote lijnen komt het erop neer dat de hoofdachtergevel ter plaatse van alle verdiepingen teruggezet is en dat de tuinkamer op de souterrainverdieping met een grotere diepte uitgevoerd is. De exacte reden voor deze wijzigingen in het plan zijn onduidelijk en waren ook niet te achterhalen.
- een wijziging in de ontsluiting van vertrekken. Er bleek in de salon op de bel-etage (voorkamer) geen schoorsteenkanaal aanwezig. Ook bleek de deur naar de suitekamer (achterkamer) op een andere locatie aanwezig te zijn dan op de bouwaanvraagtekening. Nadere analyse van de positie van de suitekasten in relatie tot de vestibulehal maakte duidelijk dat er vanuit de salon geen directe toegang geweest kan zijn naar de vestibulehal, maar dat deze uit de suitekamer ontsloten moet zijn. Mogelijk dat deze wijzigingen het gevolg waren van het naar binnen plaatsen van de achtergevel.
- een wijziging van de draagconstructie van de wand boven de entree van het trappenhuis in de vestibulehal op de begane grond en de draagconstructie van de wand boven de entree van het trappenhuis in de hal op de eerste verdieping.
- verdere wijzigingen in het interieur: andere vormgeving van de architraven van de deuren in de vestibulehal op de begane grond en op andere locaties in het pand.

< Stadsarchief Rotterdam, Bouwdossier Schiekade >

Bouwkundige wijzigingen in fase 1 voor wat betreft bewoningsperiode:

- bouw van het koetshuis
- verwijderen schijnschouw vestibulehal begane grond

**Fase 2: Periode tussen 1941 en 1953: half kantoor/half woonhuis:
Rotterdamsche BOAZ-Bank**

1941: Rotterdamsche BOAZ-Bank betreft Schiekade No. 77 als tijdelijk onderkomen. Zij huurt waarschijnlijk van M.J.C. Besselaar. De Rotterdamsche BOAZ-Bank geeft o.a. opdracht tot de bouw van een kluis in het souterrain van het pand evenals de verbouwing van de bel-etage.

Nadat de Rotterdamsche BOAZ-Bank noodgedwongen haar zwaar beschadigde kantoor aan de Pompenburgsingel moest verlaten als gevolg van het bombardement in de meidagen van 1940, nam het bedrijf haar intrek in het pand aan Schiekade 77. In het jaarverslag van de bank over het jaar 1941 wordt bericht over een 'tijdelijk' onderkomen dat in korte tijd geschikt is gemaakt als hoofdkantoor voor deze protestantse middenstandsbank, die tal van startende ondernemers vlak na de oorlog aan krediet hielp. Pandkaarten uit het Stadsarchief laten zien dat de bank in 1941 aan Lengkeek architecten uit Rotterdam de opdracht heeft gegeven om een kluis te ontwerpen in het souterrain. Deze kreeg haar plek ter hoogte van de voormalige brandstofopslag en de naastliggende gang. De kluis werd opgetrokken uit een zware constructie van beton en staal en werd voorzien van een aanvullende fundering.

Tevens werd de bel-etage ingericht als bankkantoor. Hier moest de originele opzet van kamer en suite wijken voor een bediendenkantoor met loketten <Stadsarchief Rotterdam, pandkaarten P16-25-1941>. De suitekasten op de beletage zijn hoogstwaarschijnlijk in deze haastige verbouwing verloren gegaan. Daarnaast werd een groot deel van de tussenmuur tussen de oorspronkelijke kamer en suite en de vestibulehal opengebrouwen ten behoeve van een loket. De chef van de bank werd gehuisvest in de oorspronkelijke logeerkamer aan de achterzijde op de bel-etage. In het souterrain kwamen

naast de kluis een in het oorspronkelijke kantoor een voorruimte c.q. hal met knipkamer. De oorspronkelijke tuinkamer werd omgebouwd tot de effectenafdeling met de spreekkamer. De oorspronkelijke keuken bleef als keuken gehandhaafd, maar werd voorzien van een ruimer keukenblok en kreeg een entree vanuit de gang. De BOAZ-bank bleef gehuisvest in het pand tot 1953. In dat jaar verhuisde de inmiddels van naam veranderde en gefuseerde bank met de naam de Zuidhollandsche Bank N.V. naar Schiekade No. 73.

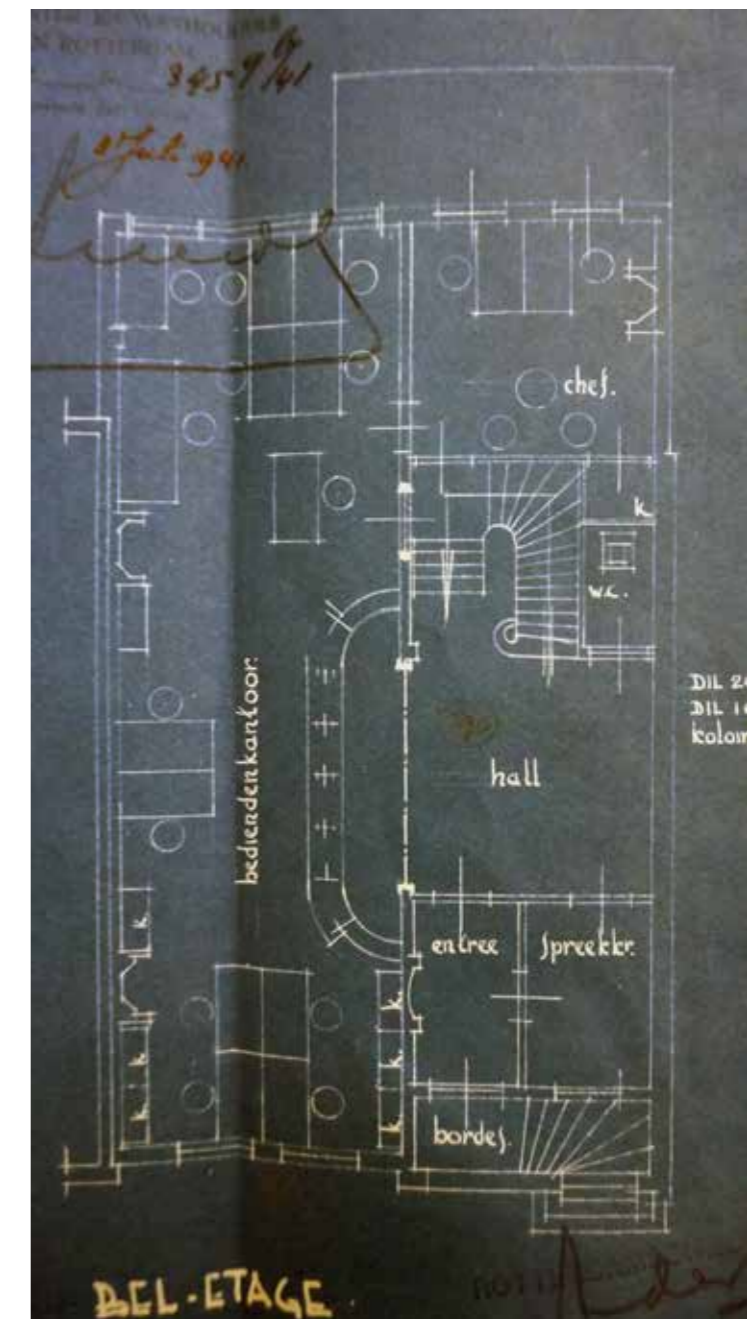
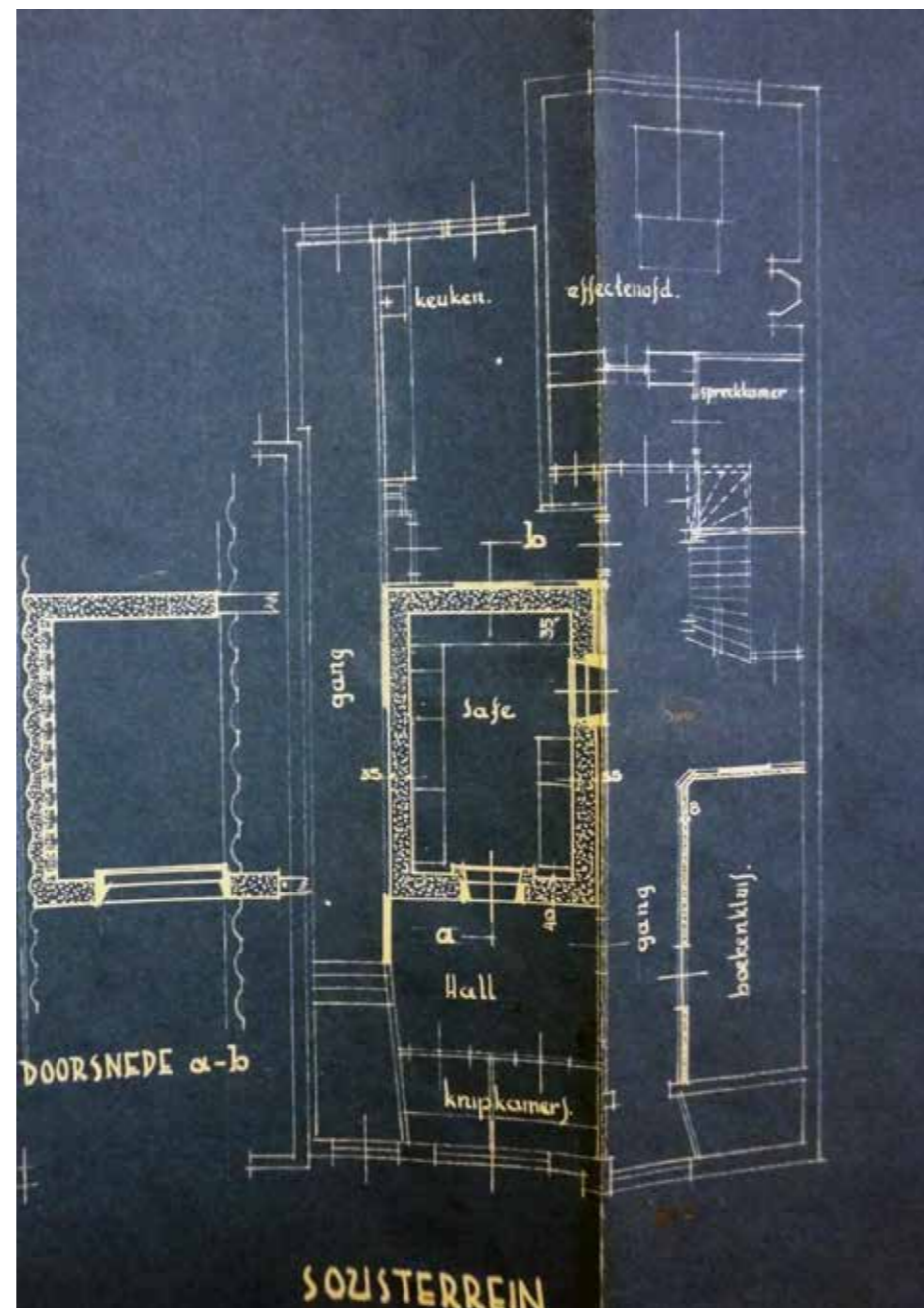
40'/50'jaren: Mevr. Burger, aangetrouwde nicht van mevrouw C. Burger woont met haar gezin in de bovenwoning. Ten behoeve van bewoning worden de suitekasten gesloopt. De bovenwoning zal ook tijdens de periode van fase 3 nog bewoond blijven.

De bank gebruikte in deze fase alleen de twee onderste verdiepingen. Er werd op de bovenverdiepingen gewoond. Dit waarschijnlijk niet meer door de oorspronkelijke bewoonster, die overigens nog wel in leven was, en na het overlijden van haar echtgenoot in 1945 eigenaresse werd van het pand. De bovenverdieping werd tot in de jaren '50 door een neef van de eigenaresse met zijn gezin bewoond <informatie van mevr. Burger, aangetrouwde nicht van mevr C. Burger>. Ten behoeve van hun bewoning werden de suitedeuren op de 1e verdieping gesloopt ter realisatie van een groot woonvertrek. Ook werden de vides ter plaatse van de hallen dichtgezet en de balustradeconstructie daar gesloopt. Tot wanneer het gezin exact in het pand gewoond heeft, is onduidelijk. De enig overlevende, mevrouw Burger, kon zich dit niet meer herinneren.

Bouwkundige wijzigingen in fase 2 (hoofdlijnen):

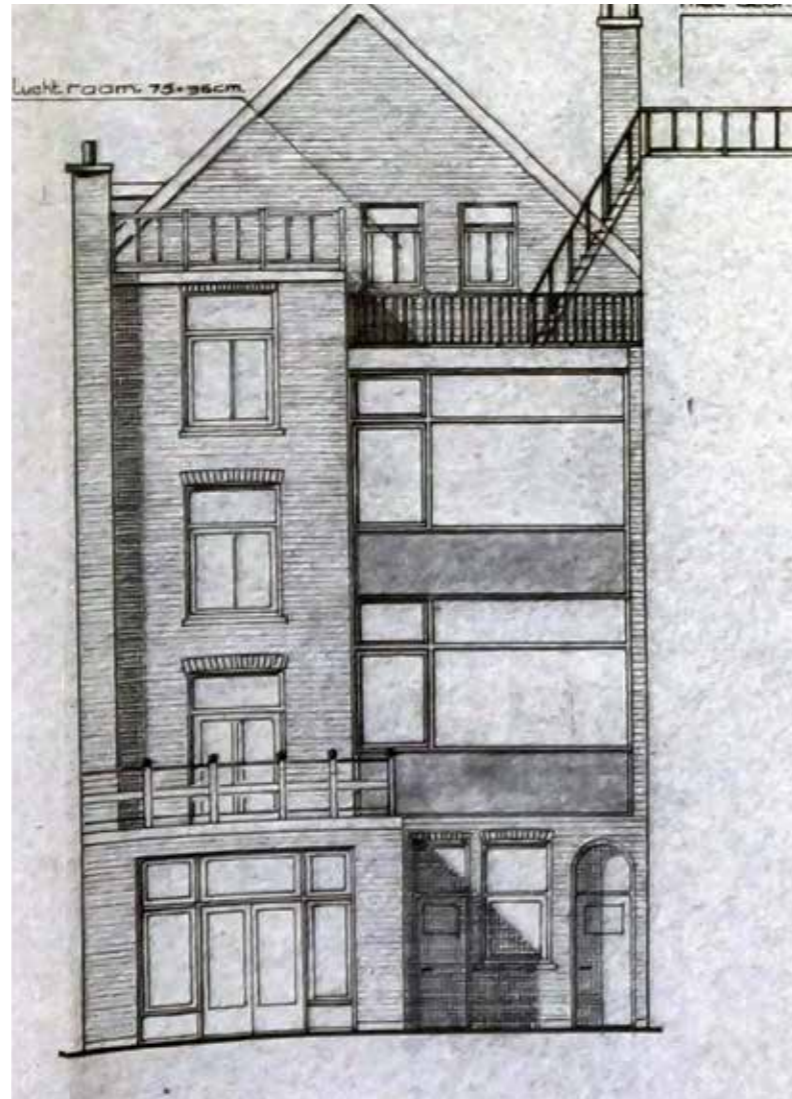
- bouw van een kluis in het souterrain
- wijzigen van ontsluiting van de keukenruimte in het souterrain; er werd een deur geplaatst in de achterzijde van een bestaande keukenkast richting de gang. De bestaande deuropening werd dichtgezet.
- sloop van de wanden (of deel van de wanden) van de provisiekamer in het souterrain en plaatsen van een nieuwe deur en kozijn naar deze kamer.

- Opnieuw afwerken van de wanden in de gang van het souterrain; introductie van een nieuwe lambrislijst langs de wanden
- herindeling van de oorspronkelijke tuinkamer in het souterrain
- sloop van de scheidingswand tussen vestibulehal en suite t.p.v. de bel-etage
- sloop van suitekasten en -deuren begane grond; aanbrengen van nieuwe onderhangplafonds t.p.v. de suites op de bel-etage
- introductie van wandopening tussen kantoorruimte en oorspronkelijke logeerkamer op de bel-etage
- introductie van een deur tussen spreekkamer en vestibulehal
- sloop van de suitekasten en -deuren 1e verdieping.
- dichtzetten van de vloeren ter plaatse van de hallen; slopen van de balustradeconstructie aldaar.
- ombouwen van de oorspronkelijke badkamer tot een keuken met naastgelegen berghok (zie informatie fase 3).
- vermoedelijke introductie van centrale verwarming

**Fase 3: Periode tussen 1953 en 1982: volledig kantoor:
Firma A.Kiewit en Glasverzekeringsmaatschappij**

1966: na het overlijden van mevr. C. Burger wordt de firma A. Kiewit eigenaar van het pand. De heer M.J.C. Besselaar was vennoot van deze firma. In 1967 geeft de familie Kiewit architectenbureau W. en B. Lengkeek, Rotterdam, opdracht tot verbouwing van de 1e verdieping en zolderverdieping en de achtergevel.

< Stadsarchief Rotterdam, Verbouwingstekeningen 1967, Schiekade 77, links nieuwe toestand, rechts bestaande toestand >

Op de verbouwingstekeningen uit 1967 die wij aantreffen in het Stadsarchief van de (op dat moment) huidige situatie, is te zien dat het gehele pand ten tijde van de verbouwing al in gebruik was als kantoor. Vermoedelijk heeft direct na fase 2, met de verhuizing van de Zuidhollandsche Bank N.V. op de eerste verdieping een ombouw plaatsgevonden van woonhuis naar kantoor. De oorspronkelijke badkamer was op dat moment vermoedelijk al ingedeeld en omgevormd tot een keuken met een naastgelegen berghok (c.q. douche?). Op de verdieping daarboven, in de uitbouw is de slaapkamer omgevormd tot kantoor. De twee suitekamers op de 1e verdieping zijn vermoedelijk op dat moment in het jaar 1954 afgescheiden middels een eenvoudig scheidingswandje. Op de zolder werden twee vertrekken afgescheiden, vermoedelijk voor opslag.

De doorsnede van de bestaande toestand laat zien dat ter plaatse van de achtergevel de oorspronkelijke serregevel en -dak uit 1896 in 1967 op de bel-etage nog steeds aanwezig waren en dat er bij de veranda op de 1e verdieping een dak + afscheiding aanwezig waren. Het is onduidelijk of deze laatste uit de originele situatie stammen. Ze staan in ieder geval niet op de plattegrondtekening uit 1896 aangegeven.

De tekening van de achtergevel, bestaande toestand laat een beeld zien dat sterk overeenkomt met de situatie zoals deze nu, anno januari 2016 is. Er bevindt zich een balkon op de uitbouw van de oorspronkelijke tuinkamer.

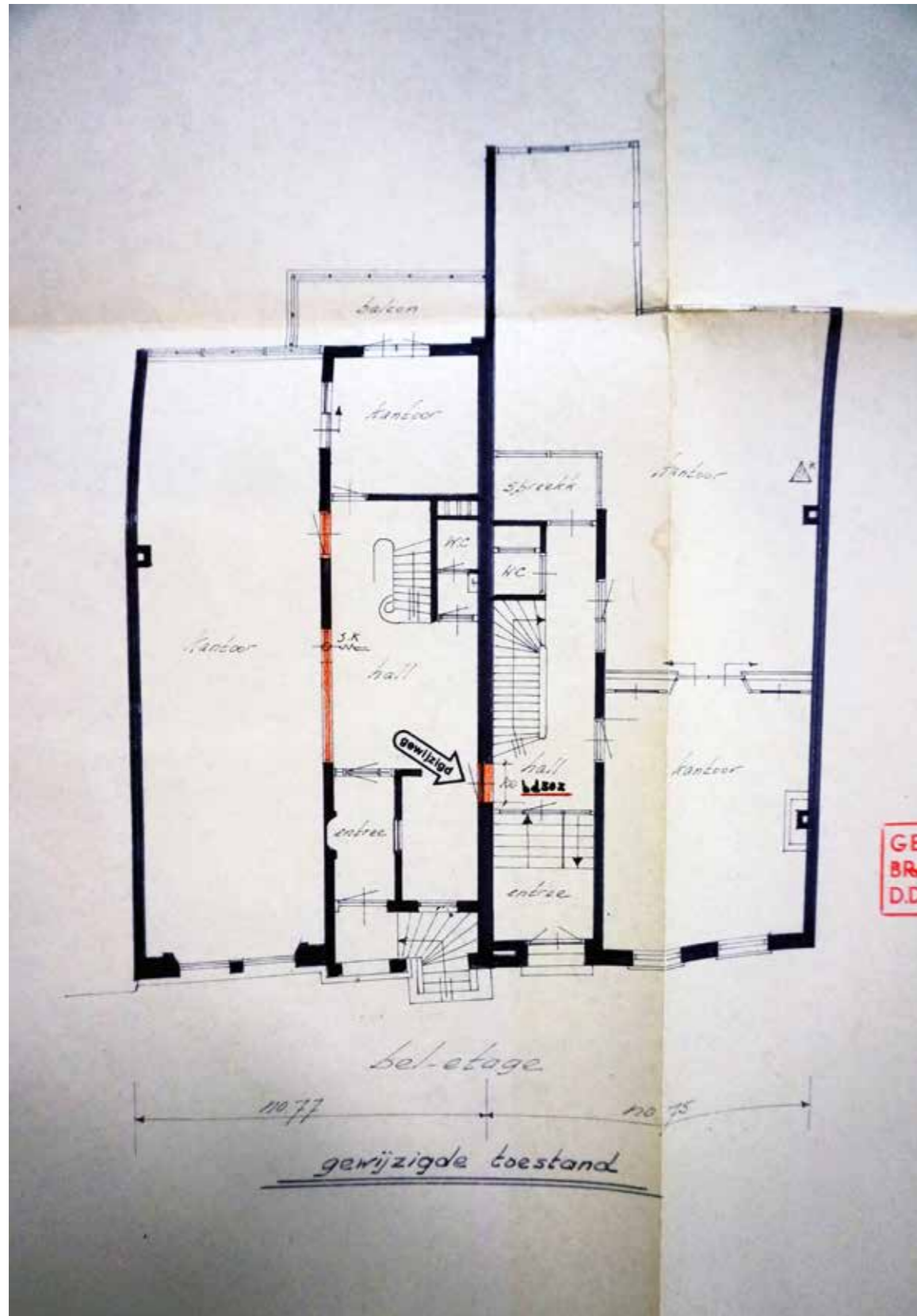
De tekeningen van de verbouwingstekeningen uit 1967, nieuwe situatie laten zien dat de firma Kiewit de situatie op de 1e en zolderverdieping wilde optimaliseren. Het plan introduceert op de 1e verdieping een afscheiding in de achterkamer in de noordelijke beuk van het pand. Aanvullend wordt op de zolderverdieping voorgesteld een wc te realiseren ter plaatse van de kast in de hal. Hiervoor moet een dakkapel gerealiseerd worden. Tevens wordt in de halruimte een kantoorruimte afgeshot, en wordt de ruimte aan de voorgevel tot kantoor bestemd. Om meer ruimte te verkrijgen op de 1e verdieping, in combinatie met een vluchtroute ter plaatse van de achtergevel op zolder, wordt de serregevel en het dak van de serre op de bel-etage gesloopt, en wordt een nieuwe vloer op 1e verdieping en een dakvloercon-

structie op de zolderverdieping voorgesteld. In de gevel worden volvlakse puien geplaatst. Het (vlucht)dak wordt voorzien van dakleer en grind en een balustrade + vluchtrap naar het naastgelegen pand.

We kunnen constateren dat alle gemetselde schoorsteen- en ventilatiekanalen op de tekeningen uit 1967 nog in het pand aanwezig waren. Deze zijn zowel op de tekening bestaande als nieuwe toestand aangegeven. Op de tekening uit 1973 zijn de gemetselde schoorstenen echter verdwenen. Vermoedelijk is tijdens de verbouwing uit 1967 besloten deze alsnog te verwijderen.

1973: in 1973 geeft de Nederlandse Glasverzekeringsmaatschappij n.v., op dat moment gebruiker van het pand en naastliggend pand opdracht aan architectenbureau Lengkeek, Rotterdam tot realiseren van een doorbraak met deur tussen de panden Schiekade 75 en 77.

In 1973 wordt er opdracht gegeven tot het realiseren met een doorgang tussen de panden No. 77 en No. 75 ter plaatse van de vestibulehal op de bel-etage van het pand. Het resultaat is een doorgang met daarin een hardhouten kozijn voorzien van een glasdeur met draadglas. Op deze tekeningen uit 1973 is de bestaande situatie op de bel-etage in dat jaar goed zichtbaar. De grote opening tussen vestibulehal en naastgelegen kantoorruimte in de zuidelijke beuk is op dat moment al dichtgezet met een lichte wand en een deur. Tevens is een schuifdeuropening aanwezig tussen de originele logeerkamer, nu kantoor en deze kantoorruimte. In de vestibulehal is de dichte wand tussen oorspronkelijke spreekkamer en hal deels weggebroken. Het is aannemelijk dat deze ingrepen plaatsgevonden hebben in de periode 1967-1973.

< Stadsarchief Rotterdam, Verbouwingstekeningen 1973, Schiekade 77 >

Bouwkundige wijzigingen in fase 3 (hoofdlijnen):

- afscheiden van de twee suitekamers op de 1e verdieping middels een eenvoudig scheidingswandje. (vermoedelijk 1954)
- afscheiden op de zolder van twee vertrekken, vermoedelijk voor opslag (vermoedelijk 1954).
- verwijderen van serregevel en –dak bel-etageverdieping en realiseren nieuwe vloeren 1e en zolderverdieping + plaatsen pui-achtergevel op bel-etageverdieping en 1e verdieping in zuidelijke beuk. Op het dak van deze uitbouw realiseren van een vluchtbalkon + vluchttrap (1967)
- plaatsen van een extra wand in de werkruimte in de zuidelijke beuk op de 1e verdieping
- realiseren van een toiletruimte op de zolderverdieping + afschotten van een wand in de hal op de zolderverdieping ten behoeve van een kantoorruimte (1967)
- slopen van een groot aantal schoorsteenkanalen in het pand (vermoedelijk 1967)
- dichtzetten van doorbraak in middenwand ter plaatse van vestibulehal met glaspui en deur (vermoedelijk tussen 1967 en 1973)
- realiseren schuifdeur ter plaatse van klein achterkantoorje bel-etage (vermoedelijk tussen 1967 en 1973)
- slopen van een deel van scheidingswand tussen vestibulehal en originele spreekkamer (vermoedelijk tussen 1967 en 1973)
- realiseren van een doorgang + deur tussen panden nr. 77 en 75 ter plaatse van de vestibulehal op de bel-etage (1973).
- realiseren van een doorgang + deur tussen panden nr. 77 en 75 ter plaatse van de hal op de 1e verdieping (jaartal onbekend, doorbraak niet op tekening weergegeven, maar doorbraak stamt vermoedelijk uit deze periode).

Fase 4: Periode 1982 tot heden: W.P. van der Held b.v.

In 1982 verkreeg de firma W.P. van der Held b.v., makelaars in assurantiën het eigendom van het pand, en nam er zijn intrek. Op dat moment hadden zij het naastgelegen pand op No. 75 reeds in eigendom. De ingrepen van de firma betroffen zich op waar noodzakelijk verbeteren van de technische staat van het gebouw en waar mogelijk terugbrengen of aansluiten bij oplossingen die meer overeenkomstig de originele staat van het pand zijn.

Men verwijderde een flink aantal tussenwanden om zeker in de zuidelijke beuk van het pand grotere vloeroppervlakken te hebben. De enige uitzondering hierop vormt de zuidelijke beuk op de 1e verdieping. Hier werd de tussenwand die in 1967 aangebracht gewijzigd door het inbrengen van een nieuwe pui en een zijwand ten behoeve van het creëren van een aparte werkhoek. In de achtergevel werden de puien uit 1967 verwijderd en werd een oplossing gekozen die beter aansloot bij het originele beeld. Aanvullend werden de opening tussen vestibulehal en kantoorruimte in zuidelijke beuk weer dichtgezet en werd de hoofdtrap waar mogelijk gerestaureerd. Een met de jaren verwijderde trappaal werd vanuit het souterrain naar de bel-etageverdieping verplaatst.

Bouwkundige wijzigingen in fase 4 (hoofdlijnen):

- verwijderen inbouwwanden in de zuidelijke beuk op de zolderverdieping
- verwijderen inbouwwanden in de zuidelijke beuk op de 1e verdieping.
- verwijderen glaspui en deur in de middenwand ter plaatse van de vestibulehal en vervangen door een dichte wand.
- verwijderen puien in zuidelijke beuk achtergevel op bel-etage en 1e verdieping en vervangen door exemplaren die beter aansluiten bij de originele situatie
- aanbrengen nieuwe balustrade en loggia ter plaatse van de zuidelijke beuk achtergevel 1e verdieping.
- inbrengen van nieuwe onderhangplafonds op verschillende verdiepingen
- wijzigen van de tussenwand in de zuidelijke beuk, op de 1e verdieping
- invullen van toiletten op de verschillende verdiepingen met nieuw sanitair en tegels
- inbouwen van nieuw keukenmeubilair in de oorspronkelijke keukenruimte

In het jaar 2002 wordt het pand Schiekade 77 aangewezen als Rijksmonument

In het jaar 2013 beëindigt de firma v.d. Held het gebruik van het pand als kantoorruimte.

A large, stylized white number '4' is centered on the left side of the page. The background is a solid dark gray. The number '4' is composed of several geometric shapes: a vertical stem on the right, a horizontal base at the bottom, and a diagonal stroke that crosses the stem and extends to the left. The diagonal stroke has a small triangular cutout near its top end.

Beschrijving constructie en
dak, gevels en interieur
huidige toestand

4 Beschrijving constructie en dak, gevels en interieur huidige toestand

Voor een totaaloverzicht van de bouwkundige transformaties in het pand, in grote lijnen, zie de Faseringskaarten die opgenomen zijn in paragraaf 5.8.

4.1 Constructie en dak

De oorspronkelijke hoofdconstructie van het pand is een traditionele constructie van gemetselde bouwmuren, overwegend houten vloerconstructies en gemetselde gevels. De enige afwijkende vloerconstructies betreffen de vloeren van het souterrain en het portaal, de spreekkamer, het trappenhuis en de vestibulehal op de bel-etage. Hier is sprake van in het werk gestorte ongewapende betonnen troggewelven op stalen binten, een voor de tijd van bouw vooruitstrevende vloerconstructie. Het pand ontleent zijn stabiliteit aan de constructie van haaks aansluitende metselwerkwallen.

De opzet van de constructie van het pand is, met uitzondering van de betonnen troggewelvenvloer, traditioneel. Aan de achterzijde, ter hoogte van de bel-etagevloer, zijn ten gevolge van de afwijkende maatvoering van de tuinkamer ijzeren draagbinten geïntroduceerd om het bovenliggend metselwerk van achtergevel en dragende middenmuur die op de bovengelegen verdiepingen aanwezig is, op te vangen.

De funderingsconstructie van het pand is een Rotterdamse fundering met toepassing van houten palen in combinatie met een doorgaande kespalk, vermoedelijk voorzien van de schuiflat, een oplossing zoals aan het eind van de 19e eeuw in Rotterdam gebruikelijk was. Er is in de funderingsopzet op hoofdlijnen sprake van twee beuken, met drie palenrijen in de diepte tot gevolg en een palenrij ter plaatse van de voor- en een palenrij ter plaatse van de achtergevel. Slechts op een aantal plaatsen is sprake van een verzwaaring van palen (toepassing van enkele palen dicht op elkaar). Deze locaties worden zonder uitzondering gekenmerkt door het gegeven dat hier verzwaarde puntlasten uit de bovenliggende constructie opgevangen moeten worden.

Aan de zuidzijde is er sprake van een aanleunfundering waarbij de kespalken deels in de muur van het tijdens de bouw reeds aanwezige naastliggende 18e eeuwse pand ingekast zijn. Dit pand is al tijdens fase 1 (rond 1903) gesloopt en vervangen door nieuwbouw. Aan de noordzijde is sprake van een met de buurman (Schiekade 75) gedeelde fundering. Deze fundering is op de bouwaanvraagtekening van het pand Schiekade 77 niet aangegeven, hetgeen het vermoeden doet rijzen dat dit pand (iets) eerder gebouwd is. Bij naloop van de tekeningen van Schiekade 75 blijkt deze zwaarder gefundeerd te zijn <bouwaanvraagtekeningen pand 75> dan Schiekade 77. Er is bij 75 sprake van afwisselend één en twee palen in de rij. Dit pand is nog steeds aanwezig.

De dakconstructie is een traditionele beschoten houten gordingenkap voorzien van dragende spanten. Het betreft een samenstel van verschillende dakvlakken. Het hoofddak betreft een zadeldak in de diepterichting van het pand die aansluit op een dwars geplaatst zadeldak ter plaatse van de voorgevel. De toren in de voorgevel is voorzien van een spitsvormig tentdak. De hal op de bovenste verdieping is tezamen met het trappenhuis voorzien van een eigen, flauwhellend dakvlak, met hierin een groot daklicht. De dakvlakken en randaansluitingen van deze daklichten zijn in zink. De afdekking van het hoofddak aan de achterzijde van het pand is middels gesmoorde zwarte keramische kruispannen op tengels/panlatten. De afdekking van het voordakvlak en is in grijze natuurleien in maasdekking, met leien met afgeschuinde hoeken, het zogenaamde 'lammekoppendak'. De afwerking van de achterzijde van het voordakvlak is in zink. De afdekking van het tentdak van de toren in de voorgevel is in grijze natuurleien in maasdekking. Hier is sprake van rechthoekige leien.

Wijzigingen op hoofdlijnen t.o.v. originele situatie:

- gebruiksfase 2: de vloervelden van de vides van de hallen op de 1e en zolderverdieping van het pand zijn met houten vloerconstructies dichtgezet. Het was door de aanwezigheid van geplakte vloerafwer-

- kingen onmogelijk tijdens de opname zicht te krijgen op de oorspronkelijke situatie ter plaatse van de vloer.
- gebruiksfase 2: in 1941 is een doorbraak gerealiseerd in de scheidingswand tussen de vestibulehal op de bel-etage en de naastgelegen ruimte in de zuidelijke beuk van het pand. Deze scheidingswand is in fase 4 (na 1982) weer dichtgezet. De draagconstructie van de doorbraak is echter nog steeds aanwezig. De wand is hier gevuld met een lichte vullende wand.
 - gebruiksfase 2: in 1941 is een kluisconstructie gerealiseerd in het souterrain. Dit betreft volgens de bouwaanvraagtekeningen een gestorte betonconstructie met wanden voorzien van een tweevoudig wapeningsnet. Het plafond zou een staalgewapende constructie zijn. Tijdens de zichtopname was het in verband met het aangebrachte plafond niet mogelijk te zien of deze constructie aangebracht is. De zware kluisconstructie maakte het noodzakelijk om het fundament te verstevigen met vier 20 Tons boorpalen onder de hoeken van de kluis. Het is onduidelijk of deze palen ook werkelijk aangebracht zijn.
 - gebruiksfase 3: in 1967 (fase 3) is ter plaatse van de achtergevel in de brede beuk op de 1e verdieping een vloerveld uitgebouwd. Dit vloerveld (houten vloerconstructie) is tegenwoordig nog steeds aanwezig. Dit vloerveld is opgelegd op een staalbint en vormt onderdeel van de vloerconstructie van de veranda op deze verdieping.
 - gebruiksfase 3: er zijn doorbraken gerealiseerd in de bouwmuur tussen de panden Schiekade 75 en 77: twee doorgangen, een ter plaatse van de bel-etageverdieping; een ter plaatse van de 1e verdieping.
 - gebruiksfase 4: op de eerste verdieping is in de periode na 1982 een veranda gerealiseerd ter plaatse van dit vloervlak op de 1e verdieping. Deze veranda is voorzien van een eigen dakconstructie, een sierlijke houtconstructie die aansluit op sierkolommen in de gevel van de veranda.

Beschoten houten gordingskap met dragende spanten, foto vliering

<Flexus AWC>

Voorgevel van het pand <Flexus AWC>

4.2 Gevels

De gevels van het pand worden gekenmerkt door een uitgesproken verschil tussen de voor- en achtergevel. Dit verwondert niet, maar was gebruikelijk aan het eind van de 19de eeuw voor woonhuizen die geplaatst waren in een stedelijk gesloten bouwblok. Wel is het grote verschil tussen de gevels opvallend. Dit drukt zich al uit in de materiaalbehandeling die aanmerkelijk verschilt. Bij de achtergevel is sprake van toepassing van een eenvoudige bruinrode metselsteen en een pragmatische eenduidige vormgeving. In de voorgevel daarentegen is sprake van zeer uitgesproken representativiteit. Hier zijn meerdere tinten verblendsteenmetselwerk in combinatie met rijk vormgegeven natuursteen- en keramische elementen toegepast.

De voorgevel

De voorgevel is vier traveeën breed, waarbij steeds twee traveeën voor de brede en twee traveeën voor de smalle beuk van het pand toegepast zijn. De compositie is in hoofdopzet asymmetrisch en wordt in eerste instantie gedomineerd door een asymmetrisch geplaatste torenelement die tevens een dieptesprong in het gevelvlak markeert. Het torenvolume is doorgezet in de voorzijde van het dwarsgeplaatste zadeldak die de voorgevel van het pand beëindigt. De ongelijke hoogte-beëindiging van het zadeldak aan de onderzijde, benadrukt nog eens de 'zelfstandige' positie van het element. De geveltravee waarin de toren zich bevindt, is nadrukkelijk representatief van opzet. Hier bevindt zich de hoofdentree van de woning, een representatief balkon en een ruimte die ter plaatse van de nok suggereert van grote betekenis te zijn, maar in feite een dienstbodenvertrek was.

De gevelopstand van het pand is een klassieke driedeling van plint, middendeel en top. Deze duidelijke driedeling wordt aanmerkelijk complexer waargenomen omdat de horizontale geleding van de gevel – zeker voor wat betreft de plint en het middendeel – resulteert in uitgesproken verbijzonderingen.

De gebosseerde rustica hardstenen souterraingevel is als vier aparte traveeën vormgegeven, met aan de rechterzijde twee traveeën behorend bij de buitentrapp van de woning. Het linker deel, ook twee traveeën breed, is niet symmetrisch geplaatst onder de bovenliggende gevelopstand. Hier bevindt zich een houten, geprofileerde, dienstingangsdeur met ijzerbeslag en siertraliewerk en een drieledig venster met ronde bovenlichten die ook voorzien is van siertraliewerk. De laatste behoorde oorspronkelijk bij een bureauvertrek in het souterrain. Het rechter deel bevat een halfroond venster, hier ook met siertraliewerk, en de inpandige hardstenen trap naar het portiek waar zich op de bel-etageverdieping de voordeur bevindt.

Het ingangsportiek met zijn buitentrapp, kolom, overspanningsbogen en zandstenen aanzetstenen vormt een bijzonder element dat de gevel extra plasticiteit verleent, en dat nog eens geaccentueerd wordt door de toepassing van gele verblendsteen en zandsteen lijstwerk. De voordeur is hier van decoratief geprofileerd blank hout met een smeedijzeren siertraliewerk voor de kleine vensters. Rechts van de deur bevindt zich een getralied rondboogvenster met daar schuin onder een klein rond venster dat voorzien is van siersmeedwerk. De balustrade van het portiek is in zandsteen en is voorzien van ronde openingen die ook voorzien zijn van siersmeedwerk. De trap in het portiek is voorzien een oorspronkelijk metalen leuning.

Het middendeel van de gevelopstand is opgetrokken in een rode en gele verblendsteen, met hierin veel details van zandsteen. De laatste o.a. in de vorm van cordonlijsten, balustrades, een kolom, lateien en aanzetstenen van bogen. De schuifvensters op de 1e verdieping (met uitzondering van de schuifdeuropening ter plaatse van de toren) onderscheiden zich van die op de bel-etage door een minder strenge vormgeving door de toepassing van een spaarveld met gele verblendsteen rondom de vensters en getoogde beëindigingen. Bij de vensters in de brede beuk is sprake van een stapeling van boogconstructies. Eerstens is sprake van twee bogen in het spaarveld. Hierboven is een rijk versierde, de twee vensters overspannende boog opgenomen die met zandsteenelementen en tegelwerk versierd is. Het tegelwerk is voorzien van een floraal motief met bladeren en bloemen. In de boogtrommel van de grote boog is een rijk tegeltableau aangebracht.

<Flexus AWC>

<Flexus AWC>

Ook hier is sprake van een floraal motief dat moeilijk te duiden is, maar dat een aan de Art Nouveau gerelateerde vormgeving heeft. Direct hieronder in de zandstenen aanzetsteen van de twee bogen boven de ramen is een geblinddoekte kop opgenomen.

Aan de andere zijde van het torentravee bevindt zich ook een getoogd venster, ook hier omlijst met een spaarveld van gele verblendsteen, waarboven een tegeltableau met het bouwjaar "1896" geplaatst is.

Het tegeltableau heeft aan de rechterzijde onderin de vermelding 'Rozenburg Den Haag', wat verwijst naar een productie bij deze plateelbakkerij. Rozenburg stond bekend om haar inventieve en florale gebruiksvoorwerpen en tegelwerken <www.nederlandstegelmuseum.nl>.

Ter hoogte van de balkonplaat, onder het venster, bevindt zich ter plaatse van de zandstenen band in de gevel een zandstenen medaillon in een vierkante omlijsting met een ridderportret en profil.

De schuifvensters op de bel-etage zijn voor wat betreft de linker traveeën strenger van karakter dan de ramen erboven op de 1e verdieping, en zijn hoekig beëindigd.

De vensters zijn aan de bovenzijde omlijst met zandsteen. Hierboven bevindt zich een fries met de stichtelijke spreuk "sine labore nihil".

Er is sprake van eenzelfde formaliteit en gestrengheid in de vormgeving van het gotisch natuurstenen motief boven de deur naar het balkon op de 1e verdieping, in het torentravee. Hier is in de sluitsteen sprake van een afbeelding van een mannenfiguur. Het natuurstenen balkon is voorzien van natuursteen hoekbalusters en een invulling met een ijzeren hekwerk.

Het zadeldak van het pand, met de nok parallel aan de Schiekade, is met leien gedekt (voor technische omschrijving afdekking, zie onder 'constructie en dak'). De bouwmuren zijn hier doorgestoken en zijn met rode baksteen en natuurstenen ezelsruggen als trapgevels gedetailleerd, hiermee verwijzend naar de Middeleeuwen.

Onder de geprofileerde dakgoot (op geprofileerde klossen) bevindt zich een fries, gedecoreerd met geglazuurde tegels. Deze zijn voorzien van florale motieven met lelies in een sterk aan de Art Nouveau verwante stijl.

Dakgoot en fries worden op de uiteinden beëindigd met beeldhouwde figuren: links een brullende leeuw, rechts naar boven klauterend cherubijntje dat over zijn schouder kijkt.

Tegeltableau met het bouwjaar <Flexus AWC>

Links: ridderportret Rechts: mannenportret <Flexus AWC>

De toren is juist onder het dak voorzien van gevelopeningen die een grote mate van beslotenheid uitdrukken. De oorspronkelijke dienstboderuimte heeft hier een rechthoekig drielichtvenster met zandstenen deelzuiltjes. Hierboven bevindt zich een met leien gedekt tentdak met een met zink beklede beëindiging en een smeedijzeren bekroning voorzien van een windvaan (voor technische omschrijving afdekking, zie onder 'constructie en dak'). Dakgoot en fries van het torentje zijn vormgegeven conform de eerder beschreven dakgoot en fries van het hoofdvolume van het gebouw. Ook hier is het fries gedecoreerd met tegels voorzien van florale motieven in een sterk aan de Art Nouveau verwante stijl; de tegels hebben hier een andere beeltenis dan op de lager gelegen voordakvlakbeëindiging. Links van de toren bevindt zich op het dak een kleine dakkapel met een torenspitsje en sierlijke zinken bekroning. Ter weerszijden van deze dakkapel zijn twee dakramen aangebracht. Deze zijn niet origineel. Alle kozijnen in de voorgevel zijn dit wel. Ook de smeedijzeren hekwerken in de gevel die in het onderstaande niet opgenomen zijn.

Wijzigingen op hoofdlijnen t.o.v. originele situatie:

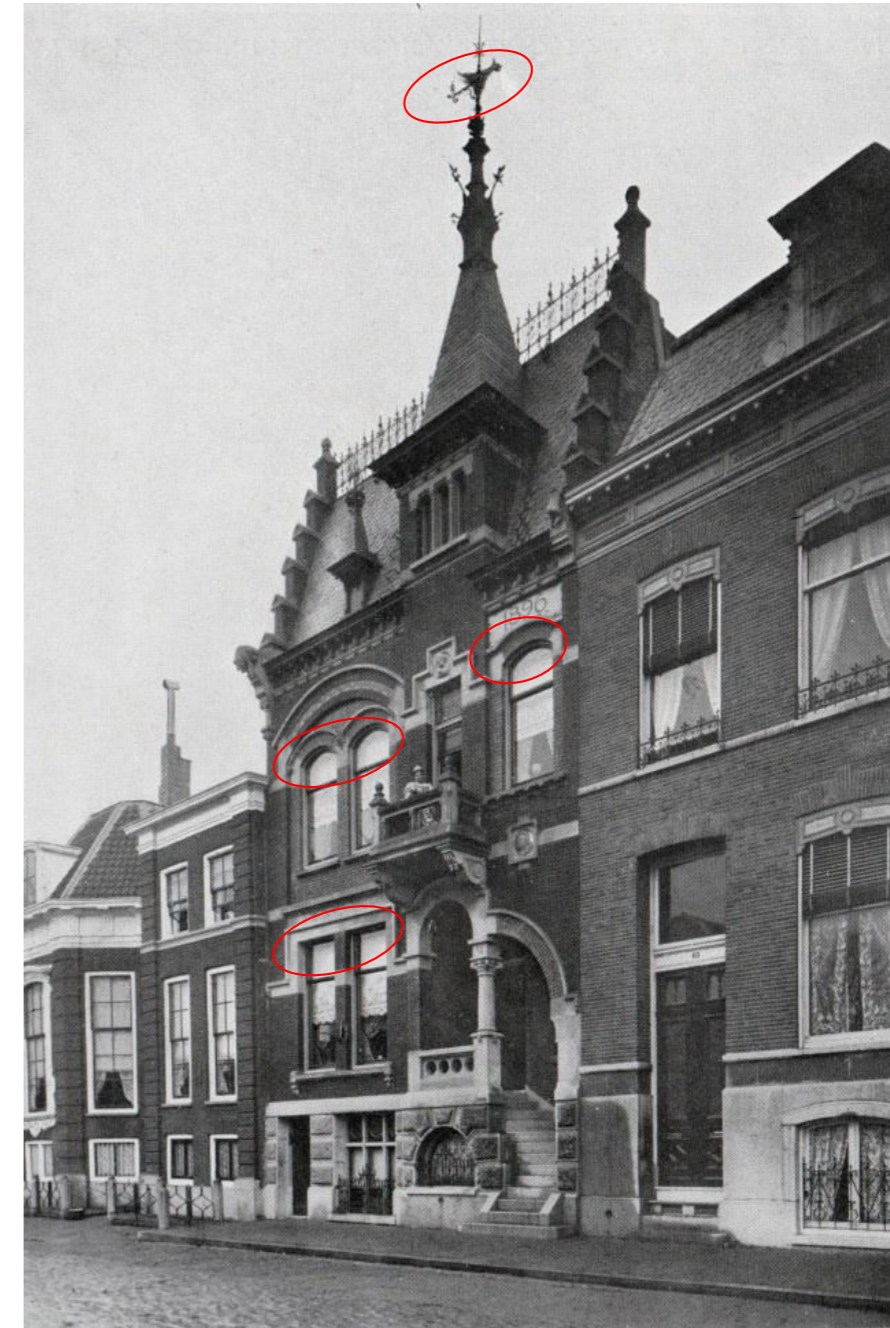
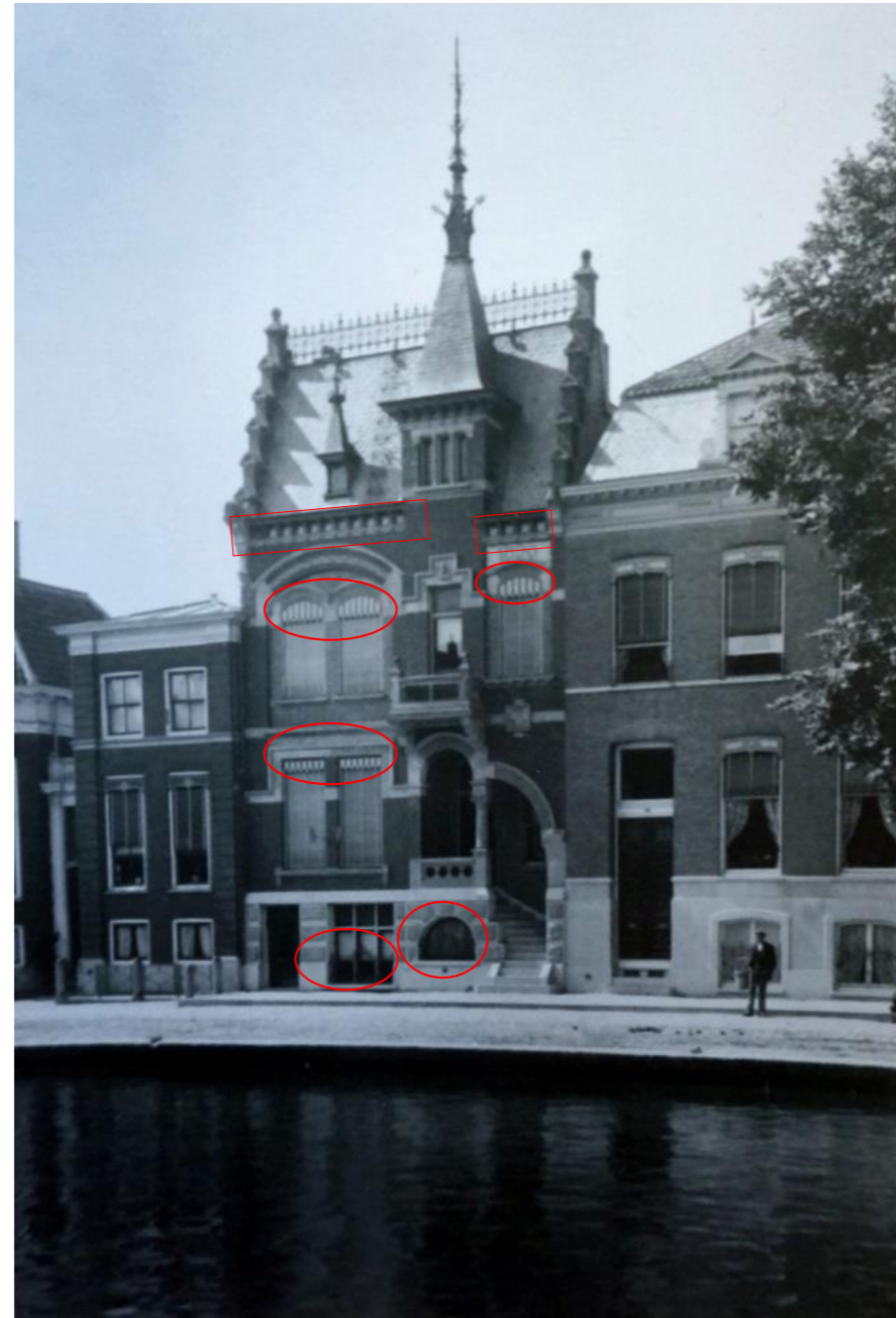
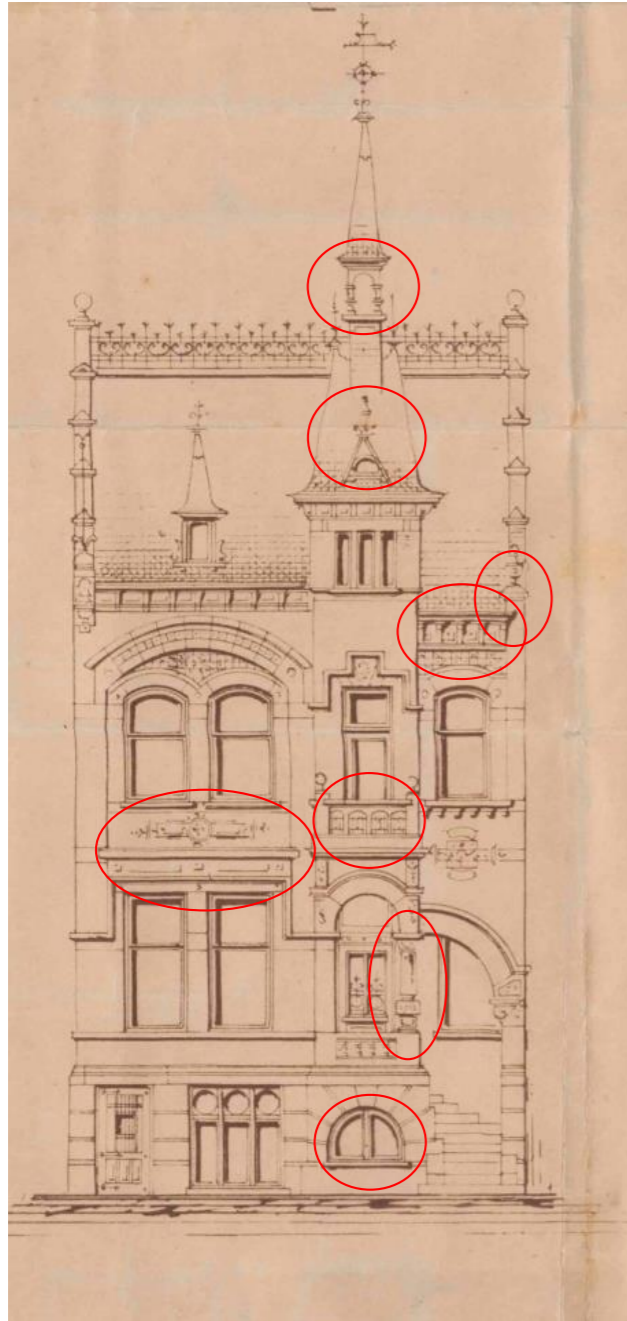
- gebruiksfase 1: wijziging afwerking torenspits, vermoedelijk heeft toen ook een wijziging van de beëindiging van de spits van de dakkapel plaatsgevonden; later tijdens fase 1 is de grote torenspitsbeëindiging nogmaals gewijzigd
- gebruiksfase onduidelijk, vermoedelijk na WO 2: toevoegen twee dakramen
- gebruiksfase onduidelijk, vermoedelijk na WO 2: verwijderen crête/vorstrand als bekroning van het voordakvlak (de bevestigingspunten zijn in de doorgestoken bouwmuren nog aanwezig)
- gebruiksfase onduidelijk, na WO 2: verwijderen origineel hekwerk en aanbrengen nieuw hekwerk ter plaatse van souterrainkozijnen (het kozijn van de oorspronkelijke kantoorruimte en het halfronde kozijn). Tevens aanbrengen nieuw hekwerk ter plaatse van kozijn naast entreedeur bel-etage en nieuw hekwerk voor bovenraam van de entreedeur. De vormgeving van al deze 'nieuwe' hekwerken is vergelijkbaar, maar wijkt af van de originele situatie.
- gebruiksfase onduidelijk, vermoedelijk na WO 2: glas-in-lood in de

ramen van de kozijnen van de bel-etage en 1e verdieping.

- gebruiksfase onduidelijk, vermoedelijk na WO 2: wijzigen kleurstelling dakgoot en fries hoofdvolume en toren; deze had oorspronkelijk een donkere kleurstelling
- gebruiksfase onduidelijk, na WO 2: glas in loodinvulling in de ramen
- gebruiksfase onduidelijk, vermoedelijk na WO 2: kleurstelling van de ramen in de kozijnen op alle verdiepingen; deze hadden oorspronkelijk een donkere kleurstelling
- gebruiksfase onduidelijk, vermoedelijk fase 4: nieuw schuifdeurraam in deuropening ter plaatse van het balkon

Entreeportiek <Flexus AWC>

1896-1899: gewijzigde uitvoering

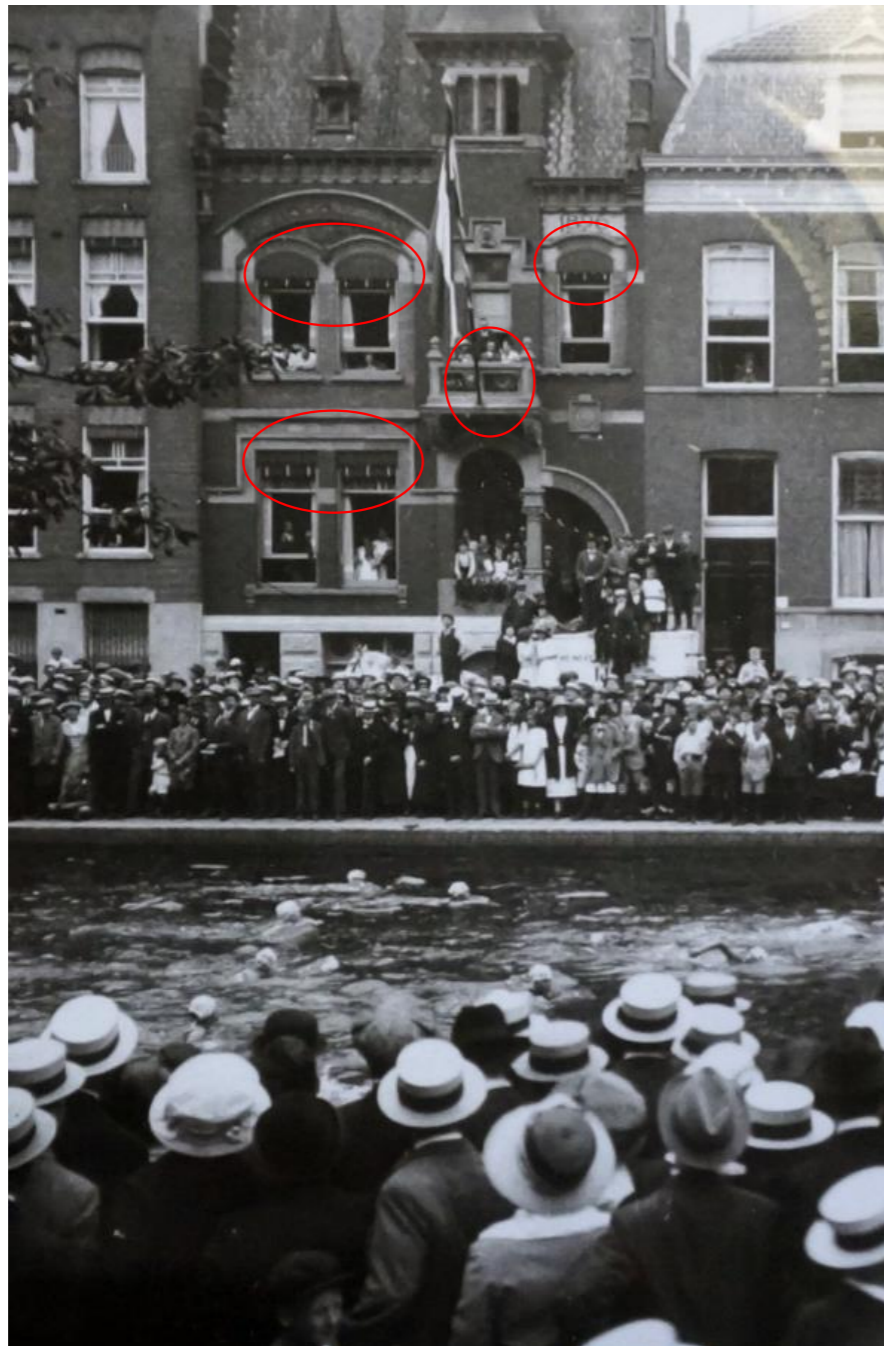
- afwijkende vormgeving van de torenspits
- wijziging indeling halfronde raam souterrain
- afwijkende vormgeving kolom portiek
- afwijkende vormgeving balustrade portiek
- afwijkende vormgeving balustrade balkon
- toevoegen klimmende putto in kroonlijst

- toevoegen rolluiken/louvres en - kasten, vermoedelijk van hout
- ijzerwerk voor alle ramen van het souterrain
- tegelwerk in het fries van de daklijst (en toren)
- toevoegen spreuk boven kozijnen van suite beletage
- toevoegen tegeltableau met jaartal 1896

1904

Vóór dit jaartal:

- mogelijke wijziging windvaantje op de torenspits
- verwijderen rolluiken/louvres

1922

Vóór dit jaartal:

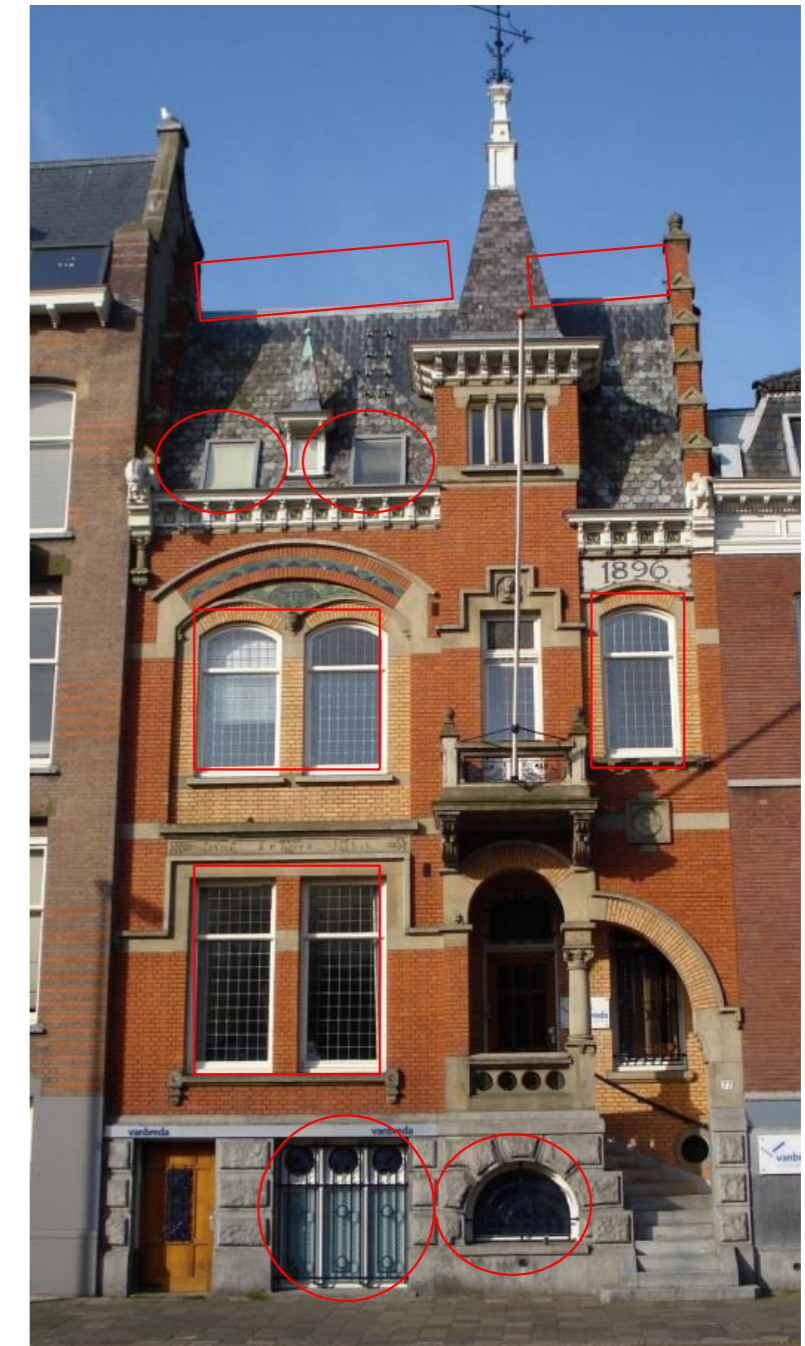
- toevoegen vlaggenstok balkon
- toevoegen rolluiken/louvres

Omstreeks 1938/1939

Vóór dit jaartal:

- andere afwerking torenspits

2014

Vóór dit jaartal:

- toevoegen twee dakramen in dakvlak
- verwijderen crête/vorstkam op dakrand
- aanbrengen glas in lood kozijnen bel-etage en
1e verdieping
- ander smeedwerk voor de kozijnen van het souterrain en
het kozijn in het portiek, bel-etage
- toevoegen reclame op de gevelwand

De achtergevel

De achtergevel is geheel opgetrokken in bruinrode baksteen en is aan de linkerkant voorzien van een uitbouw op souterrain- c.q. tuinniveau, de oorspronkelijke tuinkamer. In de achtergevel van deze uitbouw bevindt zich een niet originele brede houten pui met hierin twee vaste deuren en twee te openen deuren die toegang verlenen naar een met terrazzo afgewerkt origineel bordes naar de tuin. In het rechter deel van de achtergevel op hetzelfde niveau is sprake van een deuropening met bovenlicht, toegang naar de keuken, met een naastliggend venster, de laatste ook voorzien van een bovenlicht. Beide kozijnen, met ramen en deuren zijn niet origineel. Hiernaast bevindt zich een deurkozijn met een rond bovenlicht naar de dienstgang die leidt naar de voorgevel. Dit deurkozijn en bovenraam zijn origineel. De deur zelf niet.

Boven de uitbouw van de tuinkamer bevindt zich een drie verdiepingen hoog gemetselde geveluitbouw. Deze is voor wat betreft de twee bovenste verdiepingen voorzien van identieke gevelopeningen (kozijn met een beneden- en bovenraam). Beide kozijnen zijn kunststof kozijnen. Het bestaande houten kozijn is – in ieder geval op de 1e verdieping – nog als stelkozijn achter het kunststof aanwezig. Op de bel-etageverdieping daaronder bevindt zich een kunststof schuifdeurkozijn voorzien van een bovenlicht. Ook deze is op de randinvulling van het oude kozijn geplaatst. Op deze verdieping bevindt zich, op het dak van de tuinkamer, een dakterras dat voorzien is van een houten balustrade. De balustrade is opgebouwd uit balusters, een rondgaande houten regel, een stalen handloop en een vulling met een metalen hekwerk. Deze balustrade is niet origineel.

Ook de geveluitbouw op de hoger gelegen verdiepingen is ter plaatse van de zolderverdieping voorzien van een dakterras. Hier is sprake van een balustrade met houten balusters en een metalen spijlenvulling. Ook deze balustrade is niet origineel.

Veel bouwkundige onderdelen aan de linkerkant van de achtergevel zijn niet origineel. De vormgeving van veel onderdelen sluit echter aan bij de vormgeving zoals deze in de tekeningen bestaande toestand uit 1967 weergegeven werd. Hetzelfde is tevens het geval voor de kozijnen en andere

Foto achtergevel <Flexus AWC>

onderdelen aan de rechterzijde van de gevel.

Op de bel-etageverdieping aan de rechterzijde van de gevel bevindt zich een volvlakse gevelpui in drieën, met een gesloten borstwering, middendeel met ramen en daarboven een raamstrook met kleinere raaminvullingen. De pui is niet origineel, maar sluit in opzet aan bij de vormgeving van de serregevel die zich origineel een stukje terugliggend in deze gevelwand bevond. De enige zichtbare uitzondering vormen hier de bovenramen; deze zijn in de huidige situatie smaller dan oorspronkelijk aanwezig was. Boven deze pui is een open verandabalkon aanwezig met een houten balustrade voorzien van houten kolommen die naar boven doorgezet zijn, en die ter hoogte van de zoldervloer de constructie het verandadak dragen. Dit dak, een houtconstructie met afschot, goot en kroonlijst, is afgedekt met zink. Ook deze constructie en het dakje zijn niet origineel. De gelijkenis met de originele situatie is hier moeilijk te achterhalen omdat de in 1967 nog aanwezige constructie op de tekening uit dat jaar niet duidelijk weergegeven is. In de metselwerkgevel op de 1e verdieping, gelegen achter het verandabalkon is een kozijn met vaste deuren, stolpdeurstel en bovenlichten opgenomen die ook niet origineel is, maar die wel nauw aansluit bij de tekening bestaande

Balkon achteraanbouw <Flexus AWC>

Hekwerk veranda <Flexus AWC>

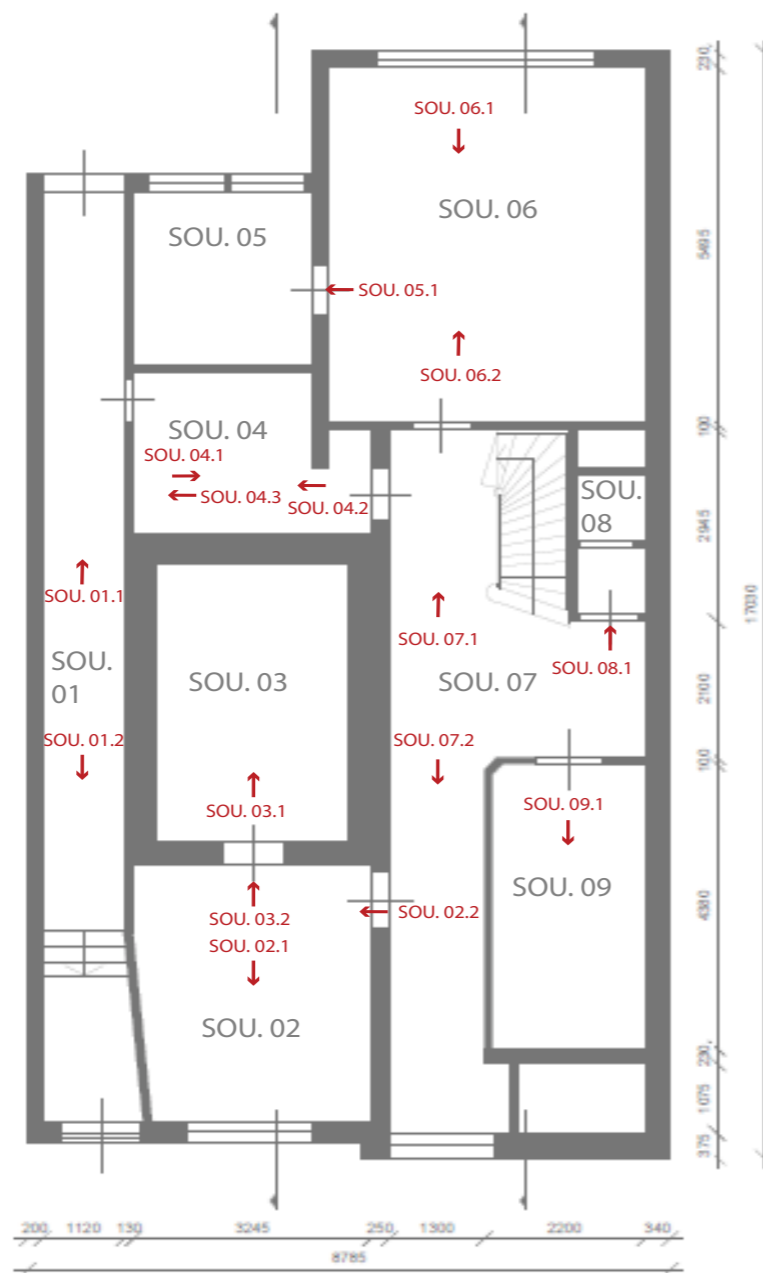
toestand uit 1967.

Op de zolderverdieping bevinden zich aan de rechterzijde van de gevel twee identieke gevelopeningen (kozijn met een beneden- en bovenraam). Beide kozijnen zijn kunststof kozijnen. Deze zijn geplaatst op het zich er nog achter bevindende originele kozijn dat als stelkozijn gebruikt is. De toegang naar het dakterras daar vindt plaats via een kunststof vluchtluik dat eveneens op het originele kozijn geplaatst is.

De gevel wordt beëindigd met een topgevel voorzien van houten windveren met dekveren (lood bekleed) en een makelaar.

Wijzigingen op hoofdlijnen t.o.v. originele situatie:

- gebruiksfase 4: houten kozijnen souterrainverdieping: tuinkamer + keuken (daar twee stuks)
- gebruiksfase 4: nieuwe houten deur kozijn dienstgang
- gebruiksfase 4: balustrade dakterras bel-etage boven tuinkamer
- gebruiksfase 4: kunststof kozijn uitbouw bel-etage (op origineel stelkozijn)
- gebruiksfase 4: kunststof kozijnen uitbouw 1e verdieping en zolderverdieping (op origineel stelkozijn)
- gebruiksfase 4: balustrade dakterras zolderverdieping
- gebruiksfase 4: kunststof vluchtluik (op origineel stelkozijn)
- gebruiksfase 4: kunststof kozijnen zolderverdieping (op origineel stelkozijn)
- gebruiksfase 4: de volvlakse houten gevelpui op de bel-etageverdieping, rechterbeuk
- gebruiksfase 3 (1967) vloerconstructie verandabalkon (toen niet als zodanig in gebruik)
- gebruiksfase 4: het verandabalkon 1e verdieping: houten balustrade met het zich hierboven bevindende houten dakje
- gebruiksfase 4: het kozijn in de metselwerk achtergevel bij het verandabalkon 1e verd

77 sousterrain
 schaal 1:100

<Architema, bewerkt door Flexus AWC>

4.3 Interieur

Voor wijzigingen in de constructie en wijzigingen in de voor- en achtergevel die een relatie hebben met interieurwijzigingen, zie de paragrafen 4.1 en 4.2. Deze wijzigingen zijn over het algemeen niet opgenomen in de beschrijvingen en opsomming van wijzigingen in het interieur.

Souterrain

Het souterrain wordt intern ontsloten door de in gangruimte sou.07 geplaatste hoofdtrap. Aan de voorzijde van het souterrain bevinden zich geen uitgangen. In de achtergevel is er een uitgang ter plaatse van de keuken (ruimte sou.05) en de oorspronkelijke tuinkamer (ruimte sou.06). Er is in ruimte sou.04 een doorgang naar de dienstgang.

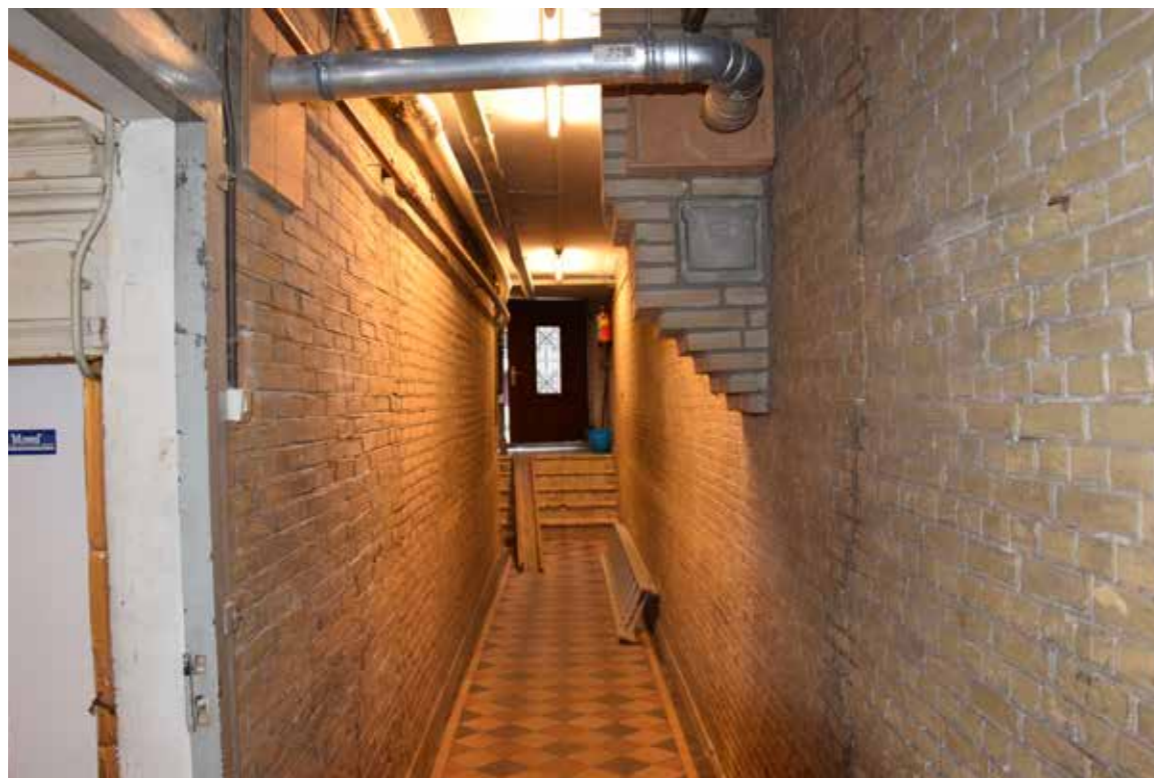
sou.01

De dienstgang aan de zuidzijde van het pand vormt vanouds de verbinding tussen voorgevel en tuin, en verschaft toegang tot ruimten waar in het souterrain brandstof opgeslagen werd. De gang is in de huidige situatie nog steeds een verbinding tussen voorgevel en achtertuin. De gemetselde bouwmuur aan de zuidzijde van de gang is voorzien van een uitgemetselde aanzet van het schoorsteenkanaal op de bovenverdieping (ter plaatse van de oorspronkelijke suite daar). De gemetselde wand aan de noordzijde is voorzien van een drietal aanhelingen ter hoogte van de bij aanvang van gebruiksfase 2 aangebrachte kluis (ruimte sou.03). Op deze plaats bevonden zich in de oorspronkelijke situatie de toegangen tot de ruimtes waar brandstoffen opgeslagen werden en een toegang tot het oorspronkelijke kantoor (ruimte sou.02). Aan de tuinzijde van de gang bevindt zich in deze wand ook een doorgang naar de oorspronkelijke keukenruimte (huidige sou.04). Deze opening is voorzien van een een stalen hekwerk. Het hekwerk en de doorgang zijn niet origineel. Deze zijn vermoedelijk bij aanvang van gebruiksfase 3 aangebracht.

In de gang is sprake van een hoogteverschil. Het entreeniveau aan de voorzijde ligt ongeveer 1 meter hoger dan het souterrain- c.q. tuinniveau. Dit hoogteverschil wordt overbrugd met een trap. Zowel het hoger gelegen

SOU.01.1 <Flexus AWC>

SOU.01.2 <Flexus AWC>

vloerniveau als de trap zijn afgewerkt met dubbelhard gebakken tegels. Deze zijn niet origineel. Wel origineel is de afwerking met grestegels in het lager gelegen deel van de gang.

Het plafond van de ruimte is gestuct; vermoedelijk nog origineel stuc op riet.

Wijzigingen op hoofdlijnen t.o.v. originele situatie:

- gebruiksfase 2: aanhelingen metselwerkwand noordzijde ter hoogte van kluisruimte (sou.03) en kantoor (sou.02)
- gebruiksfase onduidelijk, vermoedelijk fase 4: nieuwe vloerafwerkingen hoge vloerniveau en trapje
- gebruiksfase onduidelijk, vermoedelijk fase 3: doorgang en nieuw hekwerk toegang ruimte sou.04

sou.02

Deze ruimte was in de originele situatie de kantoorruimte van de eigenaar/opdrachtgever. Er is niet veel meer aanwezig dat hieraan doet herinneren. De ruimte was tijdens de laatste gebruiksfase dataruimte. De ruimte biedt toegang tot de kluis (ruimte sou.03)

Ruimte sou.02 wordt betreden vanuit de gang (ruimte sou.07) via het originele deurkozijn en deur. Deze is nog voorzien van het originele architraaflijstwerk. De deur die zich oorspronkelijk hier tegenover bevond, en die toegang gaf tot de dienstgang, is inmiddels niet meer aanwezig. Sporen hiervan zijn niet meer aanwezig. Tegen de gevel bevinden zich in de ruimte twee meterkasten, ter weerszijden van het raamkozijn. Deze zijn niet origineel. Het kozijn is dat wel, inclusief de ramen en de vensterbank.

De vloerconstructie van de ruimte bleek identiek qua opbouw als de vloer van de vestibulehal; opname via een in de ruimte aanwezig kruipluik toonde dit aan. De vloerafwerking van het kantoor is middels geplakt zeil; opname van de originele vloerafwerking eronder bleek niet mogelijk. Het originele plafond (stuc op riet) is nog voorzien van lijstwerk.

De zware deur van de kluisruimte (sou.03) is in de westwand van de ruimte aanwezig. Deze is vermoedelijk uit gebruiksfase 3 of 4.

In de ruimte bevindt zich nog een oude radiator. Deze is niet origineel, maar is zeker van vóór 1945.

Wijzigingen op hoofdlijnen t.o.v. originele situatie:

- gebruiksfase onduidelijk, vermoedelijk fase 2: aanbrengen radiator (deze oud exemplaar)
- gebruiksfase 2: aanbrengen van kluisdeuropening in westwand ruimte (ruimte sou.03)
- gebruiksfase 2: verwijderen deur naar dienstgang en muur dichtmet-selen/stuccen (ruimte sou.01)
- gebruiksfase onduidelijk, vermoedelijk fase 2 en 3: aanbrengen me-terkasten

sou.03

Deze ruimte is de kluisruimte die in 1941 (fase 2) ter plaatse van de brandstoffenruimte en de hierachter liggende gang voor de BOAZ-bank gerealiseerd werd. De ruimte beschikt over een betonnen vloer, afgewerkt met vinyl, en stucwerk wanden. Het plafond is voorzien van zachtboard tegels. Bij het wegnemen van een plafondtegel bleek de constructieve oplossing met staalbinten en beton die in 1941 als plafond voorgesteld was, aangebracht te zijn. De entreedeur is een zware stalen kluisdeur, uit een latere fase dan fase 2. Van een deuropening richting gangruimte sou.07 (zoals aangegeven op bouwtekening uit 1941) is geen spoor te zien; deze is vermoedelijk in-dertijd niet aangebracht.

Wijzigingen op hoofdlijnen t.o.v. originele situatie:

- gebruiksfase 2: aanbrengen gehele kluis (ruimte sou.03) (voor be-schrijving/opbouw kluis, zie paragraaf 3.2.2, fase 2)

SOU.02.1 <Architema>

SOU.02.2 <Flexus AWC>

SOU.03.1 <Flexus AWC>

SOU.03.2 <Flexus AWC>

sou.04

Deze ruimte was in de oorspronkelijke situatie keukenruimte. Deze keukenruimte is tijdens een latere gebruiksfase opgedeeld in ruimte sou.04 en sou.05. Vermoedelijk is dit bij de aanvang van fase 3 gebeurd.

De ruimte is momenteel in gebruik als installatieruimte.

Ruimte sou.04 wordt in de huidige situatie ontsloten vanuit de gangruimte (ruimte sou.07) via een klein portaal met twee deurkozijnen. Dit portaal was oorspronkelijk een keukenkast die alleen vanuit de keuken ontsloten werd. Het deurkozijn aan de keukenzijde is origineel. Het deurkozijn + deur naar de gang is in fase 2 aan de andere zijde van de kast aangebracht. Dit betreft wel een origineel kozijn en een originele deur. De keuken werd oorspronkelijk vanuit de zuidwand ontsloten. De aanwezigheid van een deuropening is daar niet zichtbaar meer. De wand is daar aangeheeld en vlak gestuct. Het deurkozijn en de deur zijn in achterwand van de keukenkast geplaatst. Op dit kozijn bevindt zich aan de gangzijde een opzetkozijn met een stalen hekwerk. Dit inhaakkozijn en stalen hekwerk zijn niet origineel. In de oorspronkelijke keukenruimte bevindt zich nog de originele historische keukenschouw met een ernaast ingebouwde keukenkast voorzien van deurkozijn en deur. De schouw en keukenkast zijn nog voorzien van het oorspronkelijke lijstwerk. De keukenkast wordt nog afgesloten met de oorspronkelijke deur. De schouwwand is bekleed met originele schildpadtegeltjes. In de schouw is de cv-ketel voor het pand opgehangen.

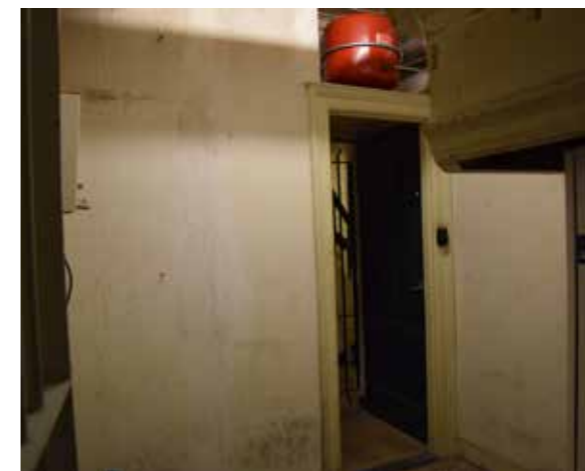
Naast de schouw in de zuidwand bevindt zich een doorgang naar de dienstgang. Deze is voorzien van een niet origineel stalen hekwerk. Het hek is vormgegeven overeenkomstig het hekwerk naar gangruimte sou.07. De doorgang is niet origineel. Het is vanuit de tekeningen en vormgeving niet exact te herleiden uit welke fase deze stamt, maar deze is vermoedelijk bij aanvang van fase 3 tot stand gekomen en is volgens de tekeningen in ieder geval niet tijdens de verbouwing in 1941 (fase 2) aangebracht.

De vloer van de keukenruimte is, met uitzondering van het entree- c.q. kastportaal voorzien van de oorspronkelijke gedessineerde vloertegels. De vloer

is voorzien van een sierrand. De vloer liep oorspronkelijk door in de naastgelegen ruimte sou.05, maar door het plaatsen van de afscheidende muur tussen ruimte sou.04 en sou.05 is dit niet meer zichtbaar.

De vloer van het entree- c.q. kastportaal is ook voorzien van originele tegels. In dit geval een grestegelvloertje in twee kleuren.

Het plafond van de ruimte is niet het originele plafond. Deze is voorzien van een vlakke omranding die het plafond op een latere datum dateert.

SOU.04.1 <Flexus AWC>

SOU.04.2 <Architema>

SOU.04.3 <Flexus AWC>

Wijzigingen op hoofdlijnen t.o.v. originele situatie:

- fase 2: dichtzetten van de oorspronkelijke entree deur in de wand aan de oostzijde en verplaatsen van het kozijn en deur naar achterzijde keukenkast als entree vanuit ruimte sou.07
- gebruiksfase onduidelijk, vermoedelijk fase 2: plafond ruimte
- gebruiksfase onduidelijk, vermoedelijk fase 3: nieuw hekwerk toegang ruimte sou.04 vanuit ruimte sou.07
- gebruiksfase onduidelijk, vermoedelijk fase 3: maken doorgang en aanbrengen nieuw hekwerk: toegang ruimte sou.04 vanuit ruimte sou.01
- gebruiksfase onduidelijk, vermoedelijk fase 3: introductie van wand die ruimtes sou.04 en sou.05 scheidt

sou.05

Deze ruimte was onderdeel van de oorspronkelijke keukenruimte van het pand. De ruimte is tegenwoordig een pantry. In de ruimte zijn met uitzondering van de locatie van het raam- en deurkozijn in de achtergevel geen originele onderdelen meer zichtbaar. De doorgang naar ruimte sou.06 is niet origineel.

Wijzigingen op hoofdlijnen t.o.v. originele situatie:

- gebruiksfase onduidelijk, vermoedelijk fase 3: introductie van wand die ruimtes sou.04 en sou.05 scheidt
- gebruiksfase 4: nieuwe vloer-, wand-, plafonduafwerking ruimte
- gebruiksfase onduidelijk, vermoedelijk fase 3: maken doorgang naar ruimte sou.06

sou.06

Deze ruimte was in de originele situatie de tuinkamer van het pand. De ruimte was oorspronkelijk voorzien van een schoorsteenmantel waarvan het schoorsteenkanaal aansloot op de bovenliggende schoorsteenkanalen op de hoger gelegen verdiepingen. In de laatste gebruiksfase was de ruimte een personeelsruimte. De ruimte is gekoppeld aan de naastliggende pantry (ruimte sou.05). Dit is geen oorspronkelijke doorgang.

De entree deur en –kozijn van de ruimte vanuit gangruimte sou.07 is nog origineel. De deur is voorzien van een glazen paneel uit latere periode. Het

SOU.05.1 <Flexus AWC>

kozijn is aan beide zijden nog voorzien van de oorspronkelijke architraaflijsten. Verder bevindt zich in dezelfde wand nog een kastdeur naar een kast. Dit is een originele kast met een originele paneeldeur, afgewerkt met een vlakke plaat. Verder zijn in de ruimte geen originele onderdelen meer zichtbaar. Het plafond is een nieuw gestuct plafond. Vermoedelijk bevindt zich hierboven nog het originele plafond met stuc op riet. Of hier lijstwerk of andere versiering aanwezig is, was tijdens de opname niet zichtbaar. Een opname van de vloer bleek in verband met de hier overheen aangebracht vloerafwerking niet mogelijk.

Wijzigingen op hoofdlijnen t.o.v. originele situatie:

- gebruiksfase onduidelijk, vermoedelijk fase 3: verwijderen van schoorsteenmantel en schoorsteenkanaal
- gebruiksfase onduidelijk, vermoedelijk fase 4: aanbrengen doorgang naar ruimte sou.06
- gebruiksfase 4: nieuwe vloer-, wand-, plafondafwerking ruimte

sou.07

Dit betreft de gangruimte c.q. hal van het souterrain en de centrale ontsluitingsruimte van bijna alle vertrekken in het souterrain. De ruimte wordt gedomineerd door de originele trap die leidt naar de bel-etage. Deze is nog voorzien van haar originele muurleuning en smetplank. De wand waar deze tegenaan bevestigd is, is voorzien van een stucwerk blokmotief. De trappaal die volgens opgave van de huidige eigenaar niet origineel is, doet herinneren aan vormgeving van deze elementen tijdens het Interbellum, maar is vermoedelijk uit fase 4 (na 1982). Toen is de oorspronkelijke trappaal verplaatst naar het bel-etageniveau. De trapspijlen in het hekwerk zijn origineel.

Niet alle deurkozijnen in ruimte sou.07 zijn origineel. In aanvulling op de positie van het entreekozijn van ruimte sou.04 (zie de beschrijving daar) is er vermoedelijk tijdens fase 2 een nieuw kozijn met nieuwe deur geplaatst als toegang naar ruimte sou.09 (de oorspronkelijke provisieruimte). Ook de deur van de kast onder de trap is niet origineel; het kozijn wel. De andere deurkozijnen en deuren in de ruimte zijn wel origineel (inclusief het omgezette kozijn naar ruimte sou.04). Deze zijn voorzien van het oorspronkelijke architraaflijstwerk.

De profiellat van de lambrisering (die hier overigens gewoon standaard stucwerkafwerking betreft) in de gang is niet op alle plaatsen origineel.

SOU.06.1 <Flexus AWC>

SOU.06.2 <Flexus AWC>

De originele delen bevinden zich tegen de gangwand van ruimte sou.06 en de muurpenantjes aan de voorgevelzijde. De andere profiellatten zijn anders vormgegeven. Deze stammen vermoedelijk uit fase 2 (per 1941). In deze fase is de provisiekamer omgebouwd (met een vervanging van de wand langs de gang) en is de toegang naar de keuken gewijzigd met aanheelwerk langs de wanden van de gang tot gevolg. Of er in deze fase een toegang naar de kluis gerealiseerd is vanuit de gang vast te betwijfelen; hiervan zijn geen sporen zichtbaar. De aanhelingen in de vloer geven een indruk van de wijzigingen. In de gangvloer langs de provisieruimte bevinden zich afwijkende zwarte tegels die ook als plint langs een deel van de wanden toegepast zijn (elders bevinden zich geschilderde houten plinten). Ook deze stammen vermoedelijk uit fase 2. De vloer is verder afgewerkt met een originele gedessineerde vloertegel. Deze is voorzien van een originele bie.

Het plafond in de gang is een onderhang-systeemplafond. Hierboven bevindt zich niet meer het oorspronkelijke plafond met stuc op riet dat zich hier vermoedelijk bevond. Boven het huidige plafond is direct zicht op de bovenliggende betonnen troggewelfvloerconstructie. Tegen de stalen draagbinten zijn houten regels gezet. In de gangruimte bevindt zich een oude cv-radiator, die vermoedelijk uit fase 2 stamt. De gang is bij de aansluiting op de voorgevel afgetimmerd met schroten en daar voorzien van een kapstok. Deze laatste ingreep stamt uit fase 3 of 2. Hier bevindt zich ook nog een origineel luik naar de kruipruimte onder de buitentrap.

Wijzigingen op hoofdlijnen t.o.v. originele situatie:

- gebruiksfase onduidelijk, vermoedelijk fase 2: aanbrengen radiator (deze oud exemplaar)
- fase 2: wijzigen wand provisieruimte
- fase 2: aanbrengen nieuw kozijn en deur provisieruimte
- fase 2: aanhelen vloer met zwarte tegels + aanbrengen plinttegels
- fase 2: aanbrengen profiellat lambrisering langs deel van de wanden
- fase 2: omzetten kozijn naar keukenruimte in de wand van de gang
- gebruiksfase onduidelijk, vermoedelijk fase 3 of 4: aanbrengen onderhangplafond
- gebruiksfase 4: verwijderen originele trappaal en vervangen met huidige exemplaar
- gebruiksfase 4: aanbrengen kapstokhoek

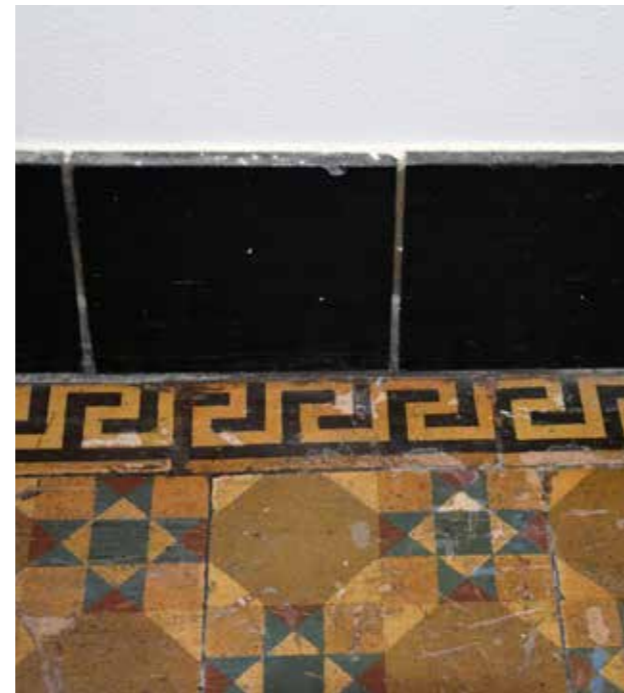
SOU.07.1 <Flexus AWC>

SOU.07.2 <Flexus AWC>

SOU.07 trappaal <Flexus AWC>

SOU.07 vloertegels <Flexus AWC>

SOU.08.1 <Flexus AWC>

SOU.09.1 <Flexus AWC>

sou.08

Deze ruimte was oorspronkelijk toiletruimte en is dit nog steeds. De ruimte is volledig heringericht en afgewerkt.

Wijzigingen op hoofdlijnen t.o.v. originele situatie:

- gebruiksfase onduidelijk, vermoedelijk fase 4: nieuwe vloer-, wand-, plafondafwerking ruimte + sanitair.

sou.09

Deze ruimte was oorspronkelijk de provisieruimte van het pand. Er bevonden zich – als de uitvoering geweest is zoals aangegeven op de bouwaanvraagtekeningen - oorspronkelijk drie deuren c.q. doorgeefluiken in de zuidwand naar de gangruimte. Tijdens de laatste fase van gebruik was deze ruimte een archiefkamer.

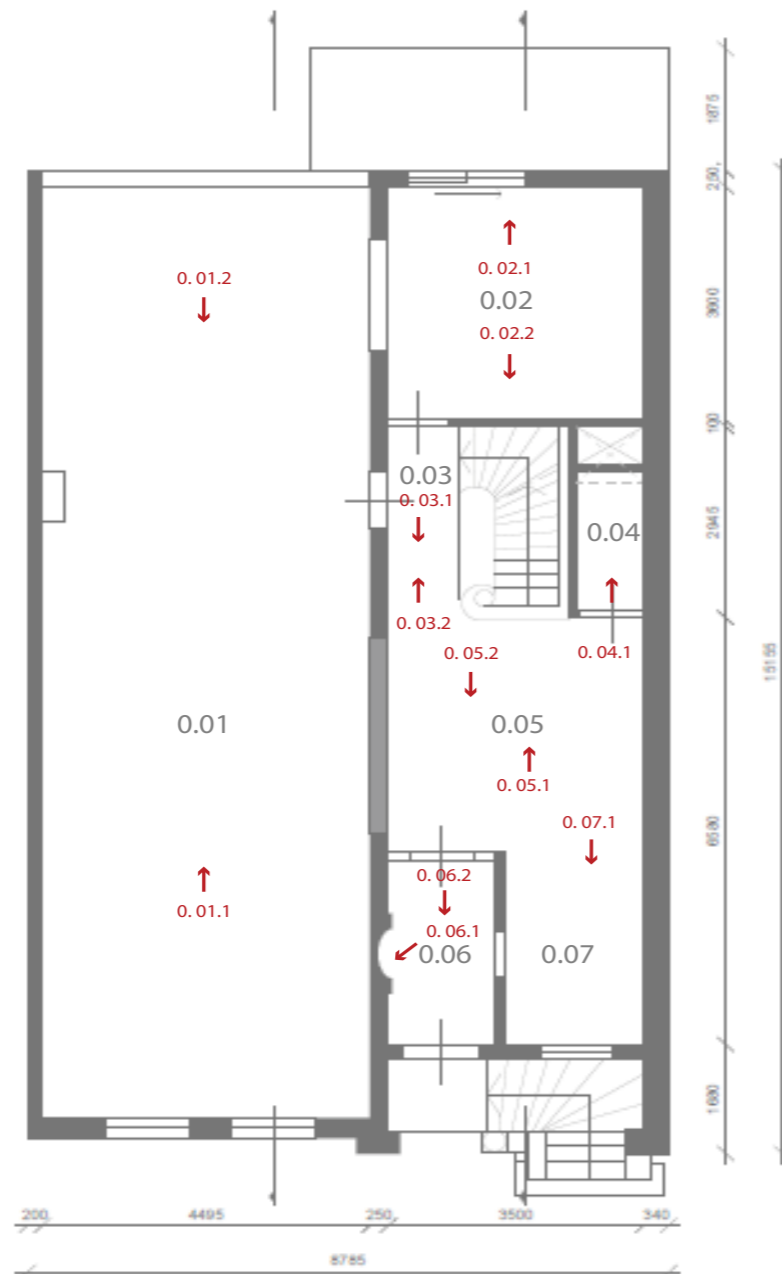
De ruimte is vermoedelijk tijdens fase 2 ingrijpend gewijzigd. Een beschrijving van een deel van de wijzigingen is opgenomen onder de beschrijving van ruimte sou.07. De ruimte zelf is aan de binnenzijde nog voorzien van de originele vloertegels uit fase 1. Het zijn identieke tegels als nu nog aangetroffen worden in de kast- c.q. portaalruimte van de originele keuken (ruimte sou.04). In de vloer tekent zich nog een oorspronkelijk wandpositie af. Het plafond is een eenvoudig plafond zonder ornamenten of lijstwerk. Deze stamt vermoedelijk uit fase 2.

Wijzigingen op hoofdlijnen t.o.v. originele situatie:

- gebruiksfase 2: wijzigen wand in aansluiting op de gangruimte + plaatsen nieuwe deur
- gebruiksfase 2: vermoedelijk is toen ook het plafond vernieuwd

Onderzijde troggewelvenvloer <Flexus AWC>

77 bel etage
schaal 1:100

<Architema, bewerkt door Flexus AWC>

Bel-etage

0.01

Deze ruimte was in de oorspronkelijke situatie de kamer en suite, bestaande uit twee vertrekken gescheiden door suitekasten. Ter plaatse van de voor-gevel was een salon aanwezig. Aan de achterzijde de suite, met aansluitend de serre. Tijdens de laatste gebruiksfase was de ruimte een kantoorruimte. In eerste instantie lijken hier weinig originele elementen meer te vinden. De oorspronkelijke suitedeuren en kasten zijn in de ruimte niet meer aanwezig.

De ruimte wordt tegenwoordig ontsloten vanuit de vestibulehal (ruimte 0.05), middels één deur die zich in het trappenhuisgedeelte van de hal bevindt (ruimte 0.03). De bouwaanvraagtekeningen laten twee deuren zien, ieder naar één van de ruimtes, maar de positie van de suitekasten die af te lezen is uit het oorspronkelijke plafond dat in de ruimte nog aanwezig is, maakt duidelijk dat er altijd sprake geweest moet zijn van één deur die toegang verschaftte tot de suite. De salon aan de voorgevel moet altijd alleen ontsloten geweest zijn via de suitedeuren. Of de deur naar ruimte 0.03 zich altijd op de huidige locatie bevonden heeft is niet zeker, maar de eensluidende afwerking van de marmerlambrisering in ruimte 0.03 lijkt dit wel aannemelijk te maken. Mogelijk dat met het naar binnen plaatsen van de achtergevel tijdens de bouw van het pand besloten is de entreedeur direct tegenover de schoorsteenmantel van de suite te plaatsen, hetgeen resulteerde in een formeler totaalbeeld. De entreedeur is origineel. Ook het kozijn. Het architraaflijstwerk rondom de deur ontbreekt aan de zijde van ruimte 0.01.

In de noordwand van de ruimte, in aansluiting op de vestibulehal (ruimte 0.05), is de doorbraak die tijdens gebruiksfase 2 gerealiseerd is nog goed zichtbaar door de aanzetten van de draagconstructies die zich in de wand aftekenen. Deze opening is nu dichtgezet met een lichte bouwmuur; deze stamt vermoedelijk uit fase 3. In aansluiting op de oorspronkelijke logeerkamer (ruimte 0.02) is eenzelfde situatie aanwezig. Hier bevindt zich een houten schuifdeurkozijn in de wandopening. Deze doorbraak en deur stammen vermoedelijk uit gebruiksfase 3.

0.01.1 <Flexus AWC>

0.01.2 <Flexus AWC>

In de zuidmuur van de ruimte bevindt zich één schoorsteenkanaal. Een opname van het originele plafond maakte duidelijk dat dit het enige schoorsteenkanaal in de salon- en suiteruimte was. In de salon bleek een sparing voor een schoorsteenkanaal te ontbreken wat wijst op het oorspronkelijk ontbreken van een schoorsteenkanaal daar.

De pui in de achtergevel is niet origineel. Deze stamt uit gebruiksfase 4. De kozijnen in de voorgevel zijn origineel (zie voor een nadere beschrijving van de kozijnen/puien paragraaf 4.1 en 4.2.). Hier is ook nog de originele vensterbank, het architraaflijstwerk en de lambrising onder de kozijnen aanwezig. Vensterbank en lambrising zijn nu niet zichtbaar in verband met een latere betimmering.

De vloerafwerking van de ruimte kon niet opgenomen worden. Dit in verband met een stevig vastgelijmd vloertapijt. Het is niet ondenkbaar dat ter plaatse van het oude serredeel in de achtergevel nog een oude tegelvloerafwerking aanwezig is. Bijna alle plinten in de ruimte zijn van niet origineel.

Het plafond is de grootste verrassing van de ruimte. Er is sprake van een opeenstapeling van verschillende plafonds. De opbouw is een onderhangkantoorplafond, vermoedelijk uit fase 4, met daarboven een plafond met akoestische tegels (vermoedelijk fase 2 of 3) bevestigd op regels, met daarboven de originele stucplafonds. De houten regels van het plafond met akoestische tegels overspannen van wand tot wand en zijn halverwege middels stalen staven aan de vloerconstructie van de 1e verdieping opgehangen. Deze zijn dwars door de zich in de ruimte nog bevindende originele stucplafonds bevestigd.

Deze originele stucplafonds zijn cassetteplafonds opgebouwd uit stucwerk kooflijsten, schijnconsole met grotesken, balkelementen, vakvullingen en rozet overeenkomstig franse neo-renaissance-esthetiek. Er is sprake van een groot verschil tussen het plafond in de salon en het plafond in de suite. Het plafond in de salon is rijk uitgevoerd, maar voor wat betreft kleur slechts uitgevoerd in één kleurstelling, mosterdgroen. Goudverf is hier toegepast ter ondersteuning van de belijning van de elementen. Tevens zijn op specifiek lijstwerk bloemmotieven met goudverf repeterend aangebracht. Acanthusbladermotieven die aangebracht zijn ter plaatse van de balkkruisingen hebben hier

dezelfde mosterdgroene kleur als de andere onderdelen van het plafond.

Het plafond in de suite is rijker in uitvoering. Daar is sprake van toepassing van goudverf op de balkkruisingen. Deze zijn overigens, net als in de salon, soms plaatselijk voorzien van een gat, dat waarschijnlijk gediend heeft voor het aanbrengen van elektrische lichtpunten. Het plafond is hier uitgevoerd in twee basiskleuren: mosterdgroen en mosgroen. De mosterdgroene vakvullingen langs de randen zijn voorzien van guirlandeschilderingen die mogelijk door middel van sjabloontechniek tot stand gekomen zijn. Het centrale paneel is voorzien van handschilderwerk met putti.

Het oorspronkelijke plafond van de serre dat ook nog aanwezig is, is weer eenvoudig. Hier is sprake van een vlak plafond met eenvoudig lijstwerk. Het plafond is in de mosterdgroene kleur geschilderd.

De scheidingsoplossing met de suite is niet meer aanwezig. In aansluiting op de achtergevelpui, waar in latere fase uitgebouwd is, bevindt zich geen aansluitend plafond. Wel is hier nog een met stucgaaas beklede ijzeren bint zichtbaar.

Wijzigingen op hoofdlijnen t.o.v. originele situatie:

- gebruiksfase 2: slopen suitekasten
- gebruiksfase 2: slopen afscheiding suite - serre
- gebruiksfase 2: doorbraak + aanbrengen draagconstructie ter plaatse van wandopening naar ruimte 0.02; hierin is vermoedelijk tijdens fase 3 een schuifdeurkozijn geplaatst.
- gebruiksfase 2: doorbraak + aanbrengen draagconstructie ter plaatse van wandopening naar vestibulehal (ruimte 0.05); deze is tijdens fase 3 dichtgezet met een lichte wandconstructie.
- gebruiksfase onduidelijk, vermoedelijk fase 2 en vervolgens 3/4: aanbrengen onderplafonds
- gebruiksfase onduidelijk, vermoedelijk fase 3 (1967): slopen schoorsteenmantel, nog slechts kanaal resterend t.b.v. afvoer cv-ketel
- gebruiksfase onduidelijk, vermoedelijk fase 3: aanbrengen radiatoren (deze niet waardevol)

0.01 detail plafond suite

<Flexus AWC>

0.01 detail plafond salon

<Flexus AWC>

0.01 detail plafond suite

<Flexus AWC>

0.02

Deze ruimte was de oorspronkelijke logeerkamer in het pand. De ruimte werd met ingang van fase 2 onderdeel van het kantoor. Tijdens de laatste gebruiksfase was de kamer als kantoorruimte in gebruik.

Kamer 0.02 wordt ontsloten vanuit de vestibulehal/trappenhuis (ruimten 0.05/0.03). De binnendeur en het -kozijn zijn origineel. Het kozijn is hier niet meer voorzien van het originele architraaflijstwerk. De verbinding met ruimte 0.01 (schuifdeurkozijn) is zoals vermeld werd bij ruimte 0.01 niet origineel. In de achtergevel is een niet-origineel kunststof schuifdeurkozijn aanwezig naar het achterbalkon op de benedenuitbouw. Hier is nog wel het originele houten kozijn (als stelkozijn) en het architraaflijstwerk aanwezig. Opname van de vloerafwerking van de ruimte was niet mogelijk in verband met het vastgelijmde vloertapijt. De houten plinten zijn origineel. Het plafond betreft een onderhangplafond met hierboven een akoestisch tegelplafond op regels, identiek aan de plafondtegels in ruimte 0.01. Deze zijn niet origineel. Hierboven bevindt zich een vlak stucplafond dat voorzien geweest moet zijn van eenvoudiger lijstwerk dan in ruimte 0.01. Waarschijnlijk betrof dit lijstwerk zoals ook aanwezig is bij het stucplafond in de serre daar, en bij de stucplafonds in ruimten sou.02 en 2.02. Cassetten ontbreken hier. De kleurstelling van het plafond is mosterdkleurig. Het lijstwerk van het plafond is ernstig aangetast en grotendeels verwijderd door het direct vastschroeven van de regels op het stucwerkvlak.

Wijzigingen op hoofdlijnen t.o.v. originele situatie:

- fase 2: wijziging positie en vormgeving deuropening naar ruimte 0.01; hier is vermoedelijk tijdens fase 3 een schuifdeurkozijn geplaatst.
- gebruiksfase onduidelijk, vermoedelijk fase 2 en vervolgens 3/4: aanbrengen onderhangplafonds
- gebruiksfase onduidelijk, vermoedelijk fase 3 (1967): slopen schoorsteenmantel en schoorsteenkanaal
- gebruiksfase onduidelijk, vermoedelijk fase 3: aanbrengen radiator(deze niet waardevol)

0.02.1 <Flexus AWC>

0.02.2 <Flexus AWC>

0.03 en 0.05

Dit betreft de vestibulehal (ruimte 0.05) en het direct aangrenzende trappenhuis met omloop (ruimte 0.03). Beide ruimtes waren oorspronkelijk voorzien van een identiek afwerkingsniveau voor wat betreft de wanden. Dit is nu – op onderdelen – niet meer het geval. Beide ruimtes worden in één oogopslag waargenomen. Niettemin zijn beiden in plafond en wandaansluiting duidelijk als aparte ruimtes gearticuleerd door de toepassing van twee geornamenteerde consoles en een architraafbalk, op aansluitende pilasters ter plaatse van de overgang van ruimte 0.05 naar ruimte 0.03.

Ruimte 0.05 is de centrale ontsluitingsruimte van het pand. In de hal komt de hoofdtrap naar de verdiepingen uit. De vestibulehal had in de oorspronkelijke situatie een functie als representatieve ontvangstruimte. De wanden waren voorzien van stucwerk met een blokmotief, met hieronder een lambrisering in marmer. Tegen de noordelijke bouwmuur van de vestibulehal bevond zich een schijnschouw die zijn vormgeving ontleende aan schouwen die men in Franse renaissancekastelen aantreft. Het plafond van de hal en de boezem van de schoorsteen was voorzien van sjabloonwerk. Dit was tevens het geval voor de deuren. Ook waren verschillende onderdelen van het schilderwerk oorspronkelijk met verschillende kleuren behandeld. Tijdens de laatste gebruiksfase vormde de hal de centrale ontsluitingsruimte van het kantoorgebouw. De hal is in de huidige situatie voor wat betreft het schilderwerk op hout met crème-wit behandeld. De wanden zijn wit. De plafondvakken zijn eigeel geschilderd. Veel van deze kleuren zijn niet origineel.

De hal is van buitenaf toegankelijk via het entreeportaal (ruimte 0.06) aan de voorgevel. De oorspronkelijke entreepui met deur en zijpanelen is hier nog volledig aanwezig. De wand tussen de oorspronkelijke spreekkamer (ruimte 0.07) en de hal is er echter niet meer. In deze 'spreekkamer' bevindt zich nu de deur naar het naastgelegen pand Schiekade 75. In de gladde zuidwand, in aansluiting op ruimte 0.01 tekent zich de draagconstructie af die hier tijdens gebruiksfase 2 aangebracht is. De marmer lambrisering en het stucwerk met blokmotief is hier niet meer aanwezig. Dit is ook het geval voor de noordwand van de ruimte. Ook de schouw is daar niet meer aanwe-

0.03.1 <Architema>

0.03.2 <Architema>

zig. Langs de noord- en zuidwand is een houten plint aangebracht.

De locatie van het oorspronkelijke toilet (ruimte 0.04) is niet meer als zodanig in gebruik, en hier bevindt zich in het originele deurkozijn geen deur meer. De architraaflijsten zijn hier nog wel aanwezig. Deze zijn bijzonder uitgewerkt vormgegeven. Aan de bovenzijde is centraal een cartouche opgenomen.

De vloer van de hal was oorspronkelijk een witmarmeren vloer. Deze is in de huidige situatie afgewerkt met een los liggend volvlaks tapijt. De witmarmeren vloer is nog aanwezig.

Het plafond van de hal is getoogd vormgegeven, en is voorzien van een bandering middels schijnconsoles en architraafbalken. Hier bevond zich in de oorspronkelijke situatie een vide-opening naar de bovengelegen hallen. Deze is dichtgezet met een dicht gestuct plafondvlak.

Het trappenhuis (ruimte 0.03) is direct gekoppeld aan de vestibulehal. Hier bevindt zich de hoofdtrap met twee boven elkaar geplaatste steken. Eén leidt naar de 1e verdieping; de ander naar het souterrain. Het betreft de oorspronkelijke houten trappen met verdreven treden. De trappen zijn voorzien van originele hekwerken voorzien van gedraaide houten spijlen. De muurleuning inclusief smetplank is tevens nog origineel. Langs de trap is sprake van een gestucte en geschilderde lambrisering die in aansluiting op het blokstucwerk afgesloten wordt met een profiellat. De trappalen zijn gewijzigd of van later datum. De trappaal in aansluiting op de vestibulehal is een trappaal die oorspronkelijk in het souterrain geplaatst was. De trappaal die zich aan de bovenzijde van de souterrainsteek bevindt is een eenvoudig en duidelijk van later datum stammend exemplaar. De wanden van het trappenhuis zijn in stucwerk met blokmotief overeenkomstig de originele situatie. Hier is nog de originele witmarmeren plint en lambrisering aanwezig. Ook de kozijnen in ruimte 0.03 (kozijnen naar ruimte 0.02 en 0.01) zijn origineel. De architraaflijsten zijn ook hier bijzonder uitgewerkt, overeenkomstig het kozijn van ruimte 0.04.

Het trappenhuis is volledig gestoffeerd met tapijt.

0.05.1 <Flexus AWC>

0.05.2 <Flexus AWC>

Wijzigingen op hoofdlijnen t.o.v. originele situatie:

0.05

- gebruiksfase onduidelijk, vermoedelijk fase 1: verwijderen schijn-schouw, noordzijde hal
- gebruiksfase 2: dichtzetten vide-opening ter plaatse van het plafond
- gebruiksfase 2: verwijderen witmarmeren plint en lambrisering voorzien van profilering, wand zuidzijde hal (verwijderen ter plaatse van noordzijde is onduidelijk)
- vermoedelijk start in fase 2, vervolg in fase 3: verwijderen wand tussen ruimte 0.07 en ruimte 0.05, oostzijde hal

0.03

- gebruiksfase 4: verplaatsen van trappaal souterrain naar bel-etage
- gebruiksfase onduidelijk, vermoedelijk fase 4: aanbrengen trappaal bovenzijde souterraintrap

0.05<Flexus AWC>

0.05<Flexus AWC>

0.04

Ruimte 0.04 was in de oorspronkelijke situatie een privaat. Deze ruimte was tijdens de laatste gebruiksfase een garderoberuimte voor bezoekers. Het deurkozijn naar de ruimte is origineel. De deur is niet meer aanwezig. Verder zijn er geen onderdelen meer aanwezig die aan de originele situatie doen herinneren. De ruimte is aan de binnenzijde voor wat betreft plafond en wanden volledig voorzien van voorzetbeplating en stucwerk afwerking. De originele tegelvloer is hier niet meer aanwezig.

Wijzigingen op hoofdlijnen t.o.v. originele situatie:

- gebruiksfase onduidelijk, vermoedelijk definitieve huidige inrichting fase 4: verwijderen toilet/wandafwerking, introductie nieuw plafond, wand- en vloerafwerkingen en plinten

0.04.1 <Flexus AWC>

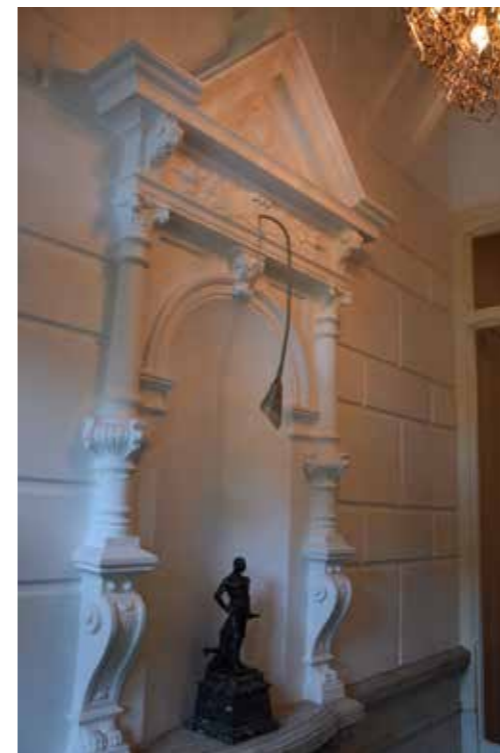
0.06

Deze ruimte is het hoofdentreeportaal van het gebouw. Ook in de laatste gebruiksfase had het portaal deze functie. Het portaal was een representatieve ruimte. Dit drukt zich uit in de rijk uitgewerkte voordeur, de deurkozijnen in het algemeen, de witmarmeren lambriseringen en vloer en de stucwerk wanden met blokmotief. Het vlakke plafond is voorzien van representatief lijstwerk met een geornamenteerd klosjesmotief langs de randen. De architraaflijsten van het deurkozijn naar de spreekkamer (ruimte 0.07) zijn bijzonder uitgewerkt vormgegeven overeenkomstig de lijsten in de vestibulehal (ruimte 0.05). Ook hier is sprake van een cartouche boven de deur. In de zuidwand van de ruimte bevindt zich een blindnis met hieromheen een aedicula, opgebouwd uit twee pilasters, hoofdgestel en een fronton. De blindnis is voorzien van een marmeren legplankje in aansluiting op de marmerlambris.

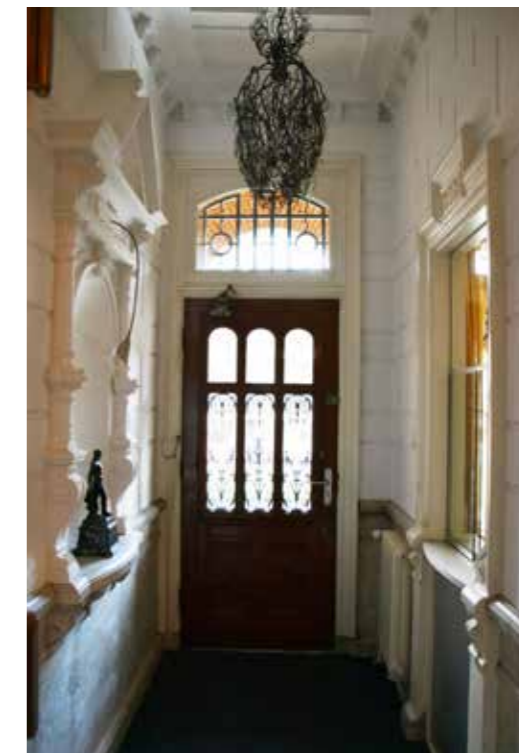
Opname van de vloer bleek hier niet mogelijk, maar deze zal met zekerheid ook in witmarmer uitgevoerd geweest zijn.

Wijzigingen op hoofdlijnen t.o.v. originele situatie:

- gebruiksfase onduidelijk, vermoedelijk start in fase 3, vervolg in fase 4 : verwijderen deur in kozijn tussen ruimte 0.06 en 0.07 en inbouwen loket.

0.06.1 <Flexus AWC>

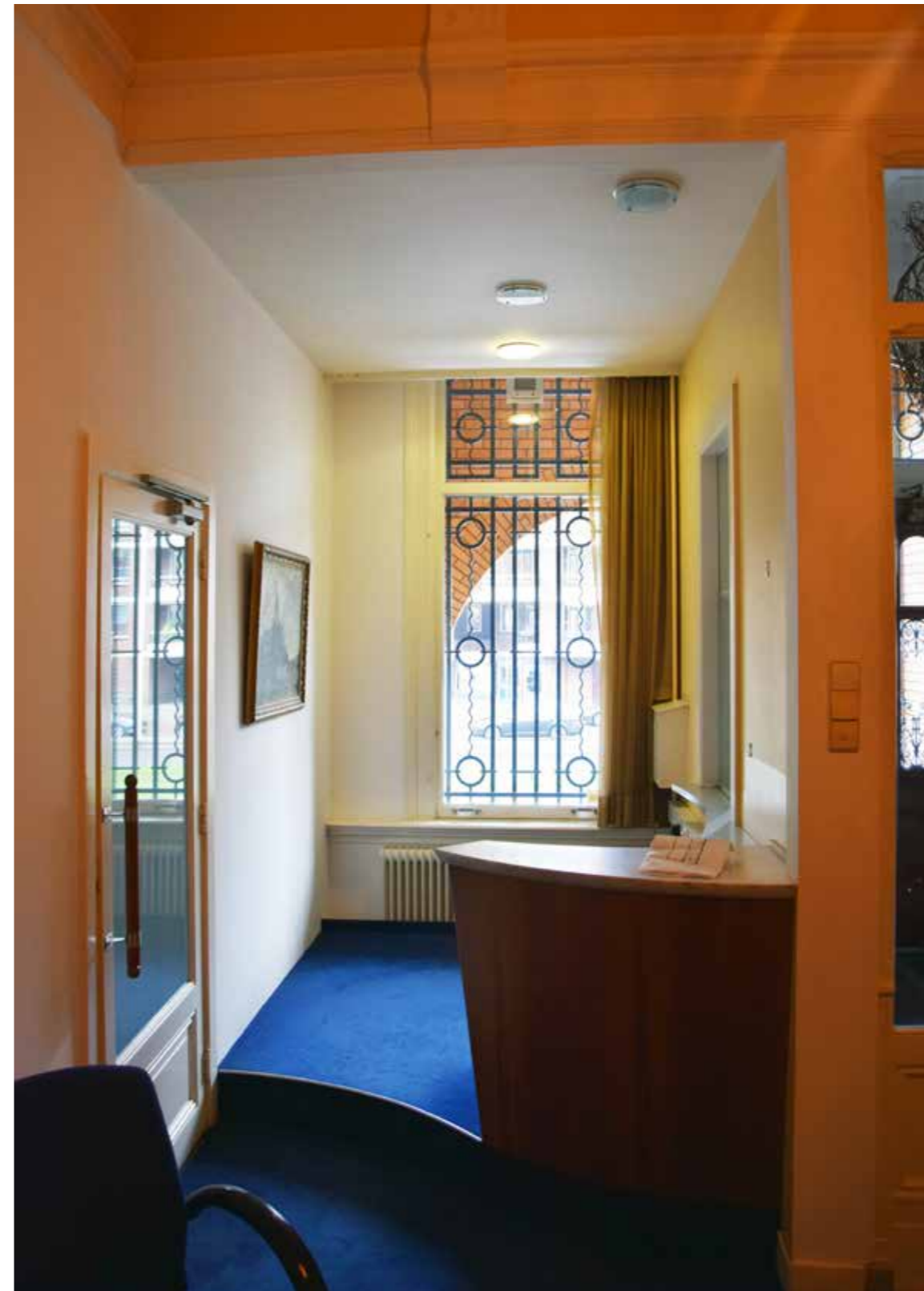
0.06.2 <Flexus AWC>

0.07

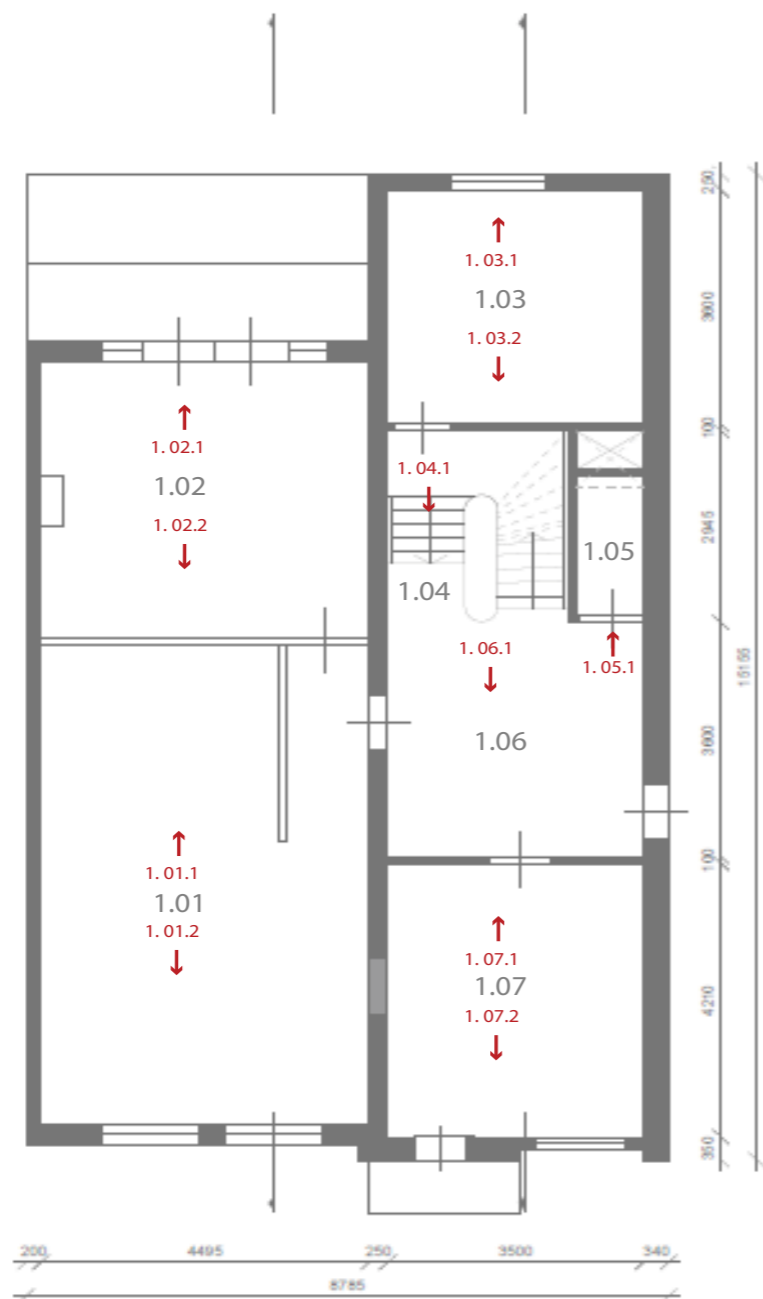
Deze ruimte was in de oorspronkelijke situatie een kleine spreekkamer. In de huidige situatie is hier een verhoging ingebouwd die afgewerkt is met tapijt. Tevens bevindt zich hier een baliemeubel. Alle wanden van het vertrek zijn vlak afgewerkt. Er is een nieuw gestuct plafond in de ruimte aangebracht. In de noordwand van de ruimte bevindt zich een nieuw deurkozijn, met hierin een niet originele deur voorzien van glaspaneel die toegang geeft naar het pand Schiekade 75. In de zuidwand bevindt zich een oorspronkelijke deuropening. Het kozijn hiervan is nog aanwezig maar bevindt zich achter een ervoor getimmerde voorzetwand en aftimmering ter plaatse van het loket. De oorspronkelijke deur is hier niet meer aanwezig. Deze is vervangen door de borstwering + balie en een hierboven geplaatst glazen loket met bovenliggend glaspaneel dat in het kozijn gevat is.

Wijzigingen op hoofdlijnen t.o.v. originele situatie:

- gebruiksfase onduidelijk, vermoedelijk start in fase 2, vervolg in fase 3: verwijderen wand tussen ruimte 0.07 en ruimte 0.05
- gebruiksfase onduidelijk, vermoedelijk start in fase 3, vervolg in fase 4 : verwijderen deur in kozijn tussen ruimte 0.06 en 0.07 en inbouwen loket.
- gebruiksfase 3: wanddoorbraak naar Schiekade 75 + aanbrengen deurkozijn en deur
- gebruiksfase onduidelijk, vermoedelijk fase4: aanbrengen verhoogde vloer , balie + nieuw plafond

0.07.1 <Flexus AWC>

77 eerste verdieping
 schaal 1:100

<Architema, bewerkt door Flexus AWC>

1e verdieping

1.01 en 1.02

De ruimtes 1.01 en 1.02 waren oorspronkelijk een kamer en suite, bestaande uit twee vertrekken gescheiden door suitekasten. Ter plaatse van de voorgevel was een slaapkamer aanwezig. Aan de achterzijde een andere slaapkamer. Tijdens de laatste gebruiksfase waren beide ruimtes kantoorruimte. In eerste instantie lijken hier weinig originele elementen meer aanwezig.

Beide ruimtes worden tegenwoordig centraal ontsloten vanuit de hal, ruimte 1.06 middels één deur die zich op de oorspronkelijke locatie bevindt waar zich oorspronkelijk de entreedeur van de voor slaapkamer bevond. Deze deur geeft toegang tot ruimte 1.01. De andere oorspronkelijke toegangsdeur (die naar de oorspronkelijke achterslaapkamer vanuit de hal) is tegenwoordig niet meer aanwezig. Resten van de aanheling die hier in de wand aangebracht zijn, zijn in de hal zelf nog enigszins afleesbaar in de onderbreking van de geprofileerde lijst die daar de lambris afsluit.

In de noordwand van ruimte 1.01 bevindt zich een deurkozijn met deur die toegang geeft naar ruimte 1.07. Dit is, uitgaande van de oorspronkelijke bouwaanvraagtekeningen niet overeenkomstig de oorspronkelijke situatie. De aftimmering van het kozijn in ruimte 1.01 maakt dit al snel duidelijk. Deze deuropening is hier dichtgezet. Het kozijn bevond zich oorspronkelijk in de centrale hal als ontsluiting van de achterslaapkamer (ruimte 1.02) in de brede beuk. De architraaflijsten van het kozijn aan de zijde van ruimte 1.07 zijn voorzien van een leeg cartouchevlak overeenkomstig de hoofddeuren in deze hal. Vermoedelijk is dit kozijn (en deur) verplaatst tijdens fase 2, de periode van aparte bewoning van deze verdieping. De kozijnen in de voorgevel zijn origineel (zie voor een nadere beschrijving paragraaf 4.2.). Er is ter plaatse van de voorgevel nog de originele vensterbank aanwezig met hieronder de oorspronkelijke lambrisering.

Ruimte 1.02 wordt gescheiden van ruimte 1.01 door een haaks omgezette scheidingswand, deels voorzien van glas en een deurkozijn. In de zuidmuur van de ruimte bevindt zich nog één schoorsteenkanaal.

De pui ter plaatse van de achtergevel is niet origineel. Deze stamt uit gebruiksfase 4 (zie paragrafen 4.1. en 4.2.). De pui is ter plaatse van de bo-

1.01.1 <Flexus AWC>

1.01.2 <Flexus AWC>

venramen voorzien van glas in lood (niet origineel).

De vloerafwerking onder het geplakte tapijt was in beide ruimtes niet op te nemen.

In beide ruimtes is een onderhangplafond aangebracht. Hierboven bevindt zich in beide ruimtes nog de constructie van het een plafond met plafondtegels zoals ook in ruimtes 0.01 en 0.02 aangebracht is. Hierboven bevindt zich nog het originele plafond. Het plafond is in beide ruimtes een vlak plafond dat voorzien is van lijstwerk. Het plafond heeft een mosterdgroene kleur, overeenkomstig de kleur van het plafond in ruimte 0.01, aan de voorzijde. Hier is geen sprake van toepassing van goudverf. De positie van de gesloopte suitekasten is in het plafond nog goed afleesbaar. In ruimte 1.01 is in het originele plafond langs de zuidwand een aanheling aanwezig die erop wijst dat op deze verdieping in de voorkamer wél een schoorsteenkanaal gefunctioneerd heeft.

Wijzigingen op hoofdlijnen t.o.v. originele situatie:

- gebruiksfase 2: slopen suitekasten
- gebruiksfase onduidelijk, vermoedelijk fase 2 en vervolgens 3/4: aanbrengen onderhangplafond
- gebruiksfase onduidelijk, vermoedelijk fase 3 (1967): slopen schoorsteenmantels en schoorsteenkanalen, nog slechts 1 kanaal resterend in ruimte 1.02

1.01 Plafond <Flexus AWC>

1.02.1 <Flexus AWC>

1.02.2 <Flexus AWC>

- gebruiksfase onduidelijk, vermoedelijk fase 3: aanbrengen radiatoren
- gebruiksfase onduidelijk, vermoedelijk fase 3 of 4: verwijderen deuropening naar oorspronkelijke achterkamer, vanuit de hal.
- gebruiksfase onduidelijk, vermoedelijk fase 2: aanbrengen deuropening naar voorkamer 1.07.

1.03

Deze ruimte was oorspronkelijk badkamer. De ruimte is tijdens de laatste fase in gebruik geweest als kantoorruimte.

De ruimte wordt ontsloten vanuit het tussenbordes van het trappenhuis (ruimte 1.04). Dit middels de oorspronkelijke deuropening (kozijn en deur). Het kozijn is zowel aan de binnen- als buitenzijde nog voorzien van originele architraaflijsten. Aan de traphalzijde is sprake van een leeg cartouchevlak boven de deur. In de ruimte zijn geen sporen van een oorspronkelijke afwerking en indeling meer aanwezig. Alle wanden zijn glad afgewerkt. De plinten in de ruimte zijn niet origineel. Het plafond bestaat uit een aftimmering met gipsplaten die waarschijnlijk op rachsels op het onderliggende originele plafond zijn vastgezet..

Het kunststof kozijn in de gevel is niet origineel (zie voor een nadere beschrijving paragraaf 4.2.). De aansluiting op het originele (stel)kozijn is met kunststof aftimmerlatten. Wel is nog een oorspronkelijke vensterbank aan-

1.03.1 <Flexus AWC>

1.03.2 <Flexus AWC>

wezig. Er staat in de ruimte een identiek type radiator als in de gang in het souterrain. Deze stamt uit de periode vóór 1945.

Wijzigingen op hoofdlijnen t.o.v. originele situatie:

- gebruiksfase onduidelijk, vermoedelijk fase 2: aanbrengen radiator (deze oud exemplaar)
- gebruiksfase onduidelijk, vermoedelijk fase 2, en transformaties in latere fasen. De definitieve afwerking zoals nu vermoedelijk per einde fase 3 of tijdens gebruiksfase 4 gerealiseerd: slopen van interieur badkamer + afwerken.

1.04.1 <Flexus AWC>

1.04 en 1.06

Dit betreft de hal (ruimte 1.06) en het direct aangrenzende trappenhuis met lager gelegen tussenbordes (ruimte 1.04). Beide ruimtes waren oorspronkelijk niet voorzien van een identiek afwerkingsniveau voor wat betreft de wanden. Het trappenhuis was voorzien van een stucwerk met blokmotief, met hieronder een gladde stuclambrisering, overeenkomstig de huidige situatie. Ook de hal kent voor wat betreft de lambrisering een vergelijkbare oplossing, overeenkomstig de originele situatie. Hierboven was echter sprake van een glad afgewerkte wand. Deze was waarschijnlijk ooit voorzien van behang. Beide ruimtes worden in één oogopslag waargenomen. Niettemin zijn beiden in plafond en wandaansluiting – evenals op de bel-etageverdieping – duidelijk als aparte ruimtes gearticuleerd door de toepassing van twee geornamenteerde consoles en – in dit geval een gebogen - architraafbalk, op aansluitende pilasters ter plaatse van de overgang tussen trappenhuis en hal.

Ruimte 1.06 is de centrale ontsluitingsruimte van de 1e verdieping, de oorspronkelijke slaapverdieping. De oorspronkelijke kleurstellingen van het schilderwerk in de ruimte is niet middels zichtopname te achterhalen. Tijdens de laatste gebruiksfase vormde de hal een van de hallen van het kantoorgebouw. De hal is in de huidige situatie voor wat betreft het schilderwerk op hout met crème-wit behandeld. De wanden zijn voor wat betreft het gedeelte boven de crème-witte lambri eigeel. Het plafond is wit geschilderd. Veel van deze kleuren zijn niet origineel.

De hal is toegankelijk via de hoofdtrap (ruimte 1.04). Recht tegenover de hoofdtrap bevindt zich de deur naar de kleinere slaapkamer (ruimte 1.07). Het deurkozijn en de deur van de ruimte zijn origineel. De architraaflijsten hiervan zijn eenvoudiger vormgegeven dan de kozijnen in de vestibulehal op de begane grond. Het deurkozijn is aan de bovenzijde wel centraal voorzien van een cartouche; deze is hier leeg.

Eenzelfde situatie is aanwezig als entree naar ruimte 1.01. en als entree naar ruimte 1.05. In de noordwand van de hal bevindt zich een kleiner deurkozijn met deur van later datum. Dit is een verbindingsdeur tussen de panden Schiekade 75 en 77. In de oorspronkelijke situatie bevond zich in de

1.06.1 <Flexus AWC>

zuidwand nog een tweede deur naar de achterslaapkamer in de zuidbeuk (min of meer ruimte 1.02). Deze deur is niet meer aanwezig. Deze is vermoedelijk verplaatst als verbindingsdeur tussen de ruimtes 1.01 en 1.07 (zie voor beschrijving ruimte 1.01). In de vloer van de hal moet een vide-opening aanwezig geweest zijn. Deze is dichtgezet en niet meer aanwezig. De wijze waarop dichtgezet is, was tijdens de opname niet te achterhalen in verband met de aangebrachte afwerkvloer.

Het plafond van de hal is vlak vormgegeven, en is voorzien van een bandering middels dik lijstwerk c.q. architraafbalken. Hier bevond zich in de oorspronkelijke situatie een vide-opening naar de bovengelegen hallen. Deze is dichtgezet met een dicht gestuct plafondvlak.

Het plafond is verder voorzien van nadrukkelijk representatief lijstwerk met een geornamenteerd klosjesmotief langs de randen.

1.06.1 (iets verderop gefotografeerd) <Flexus AWC>

Het trappenhuis (ruimte 1.04) is direct gekoppeld aan de hal. Hier bevindt zich de hoofdtrap met twee steken. Eén leidt naar de 2e en zolderverdieping; de ander naar het tussenbordes met de deur naar ruimte 1.03, en naar de bel-etage. Het betreft oorspronkelijke houten trappen met verdreven treden. De trappen zijn voorzien van originele hekwerken voorzien van gedraaide houten spijlen. De muurleuning inclusief smetplanken zijn tevens nog origineel. De wanden van het trappenhuis zijn in stucwerk met blokmotief overeenkomstig de originele situatie in het gehele trappenhuis. Hier is nog de originele plint en lambrisering van geschilderd stucwerk aanwezig. De trap is volledig gestoffeerd met tapijt.

Wijzigingen op hoofdlijnen t.o.v. originele situatie:

1.06

- gebruiksfase 2: dichtzetten vide-opening ter plaatse van de vloer en het plafond
- gebruiksfase onduidelijk, vermoedelijk fase 2: verwijderen deuropening naar oorspronkelijke achterslaapkamer zuidbeuk van het pand, vanuit de hal.
- gebruiksfase onduidelijk, vermoedelijk fase 3: aanbrengen deuropening naar naastgelegen pand Schiekade 75.

1.04

- geen ingrijpende wijzigingen

1.05

Ruimte 1.05 was in de oorspronkelijke situatie een privaat. Deze ruimte was tijdens de laatste gebruiksfase een toilet.

Het deurkozijn naar de ruimte is origineel. Ook de deur is een origineel exemplaar. Verder zijn er geen onderdelen meer aanwezig die aan de originele situatie doen herinneren.

Wijzigingen op hoofdlijnen t.o.v. originele situatie:

- gebruiksfase onduidelijk, vermoedelijk definitieve huidige inrichting fase 4: verwijderen toilet/wandafwerking, introductie nieuw plafond, wand- en vloerafwerkingen en plinten

1.07

Ruimte 1.07 was in de oorspronkelijke situatie een slaapkamer. De kamer had een specifieke plek in de organisatie van het huis omdat zich hier een deur naar het representatieve voorbalkon bevindt.

De ruimte was tijdens de laatste gebruiksfase in gebruik als kantoorvertrek.

Het deurkozijn naar de ruimte is origineel. Ook de deur is een origineel exemplaar. In de ruimte valt onmiddellijk het fraaie plafond dat voorzien is van lijstwerk op. In de zuidwand bevindt zich een niet originele deuropening naar ruimte 1.01. Dit is wel een origineel kozijn en deur. Rondom het kozijn zijn de oorspronkelijke architraaflijsten aangebracht. Het geheel bevond zich in de originele situatie niet op deze locatie, maar vormde de toegangsdeur naar achterkamer 1.02 vanuit de hal.

De kozijnen in de voorgevel zijn origineel (zie voor een nadere beschrijving paragraaf 4.2.). Ter plaatse van de voorgevel is nog de originele vensterbank aanwezig. Tevens hieronder de oorspronkelijke lambriserings.

Naast het schuifraamkozijn bevindt zich een deurkozijn met een bovenlicht. Dit deurkozijn is bijzonder omdat hier sprake is van een omhoog schuivende schuifdeur. De deur is een nieuwe deur, maar bij nader bestuderen van historische foto's blijkt hier inderdaad sprake geweest te zijn van een omhoog

1.05.1 <Flexus AWC>

1.07.2 <Flexus AWC>

schuivend benedendeel. Wellicht dat hier oorspronkelijk een vast geplaatst benedenpaneel onder gestaan heeft. In de huidige situatie is de deur uit één stuk. Hierboven bevindt zich nog een origineel raam. Hierin is gekleurd glas-in-lood aangebracht. Dit glas-in-lood is gezien zijn vormgeving niet origineel, en stamt vermoedelijk uit dezelfde periode als het glas in lood in naturel glas dat in de overige ramen op bel-etage en 1e verdieping in de voorgevel van het pand te vinden is, namelijk ruim na WO 2. In de oorspronkelijke situatie bevond zich - zo geven de historische foto's aan - geen glas-in-lood in de voorgevel.

Wijzigingen op hoofdlijnen t.o.v. originele situatie:

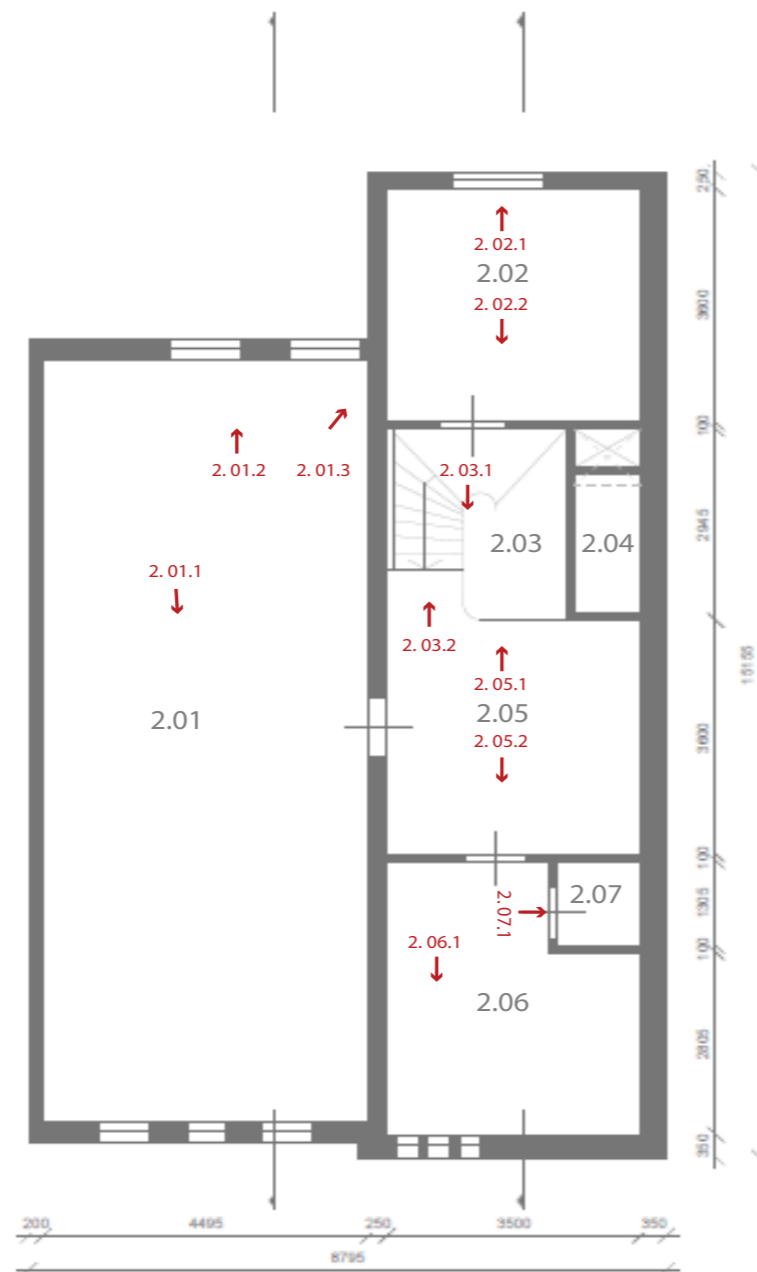
- gebruiksfase onduidelijk, vermoedelijk fase 3: aanbrengen radiatoren
- gebruiksfase onduidelijk, vermoedelijk fase 3 of 4: aanbrengen deuropening naar voorkamer 1.07.

1.07 plafond <Flexus AWC>

1.07.1 <Flexus AWC>

Zolderverdieping

2.01

Ruimte 20.1 was in de oorspronkelijke situatie de zolderruimte. In deze ruimte was ter plaatse van de achtergevel een slaapvertrek afgesloten met brabants werk ten behoeve van een bediende. De kap was een beschoten kap voorzien van kraalschroten. Van deze originele situatie is nu niets meer zichtbaar. De ruimte was tijdens de laatste gebruiksfase in gebruik als kantoorvertrek.

De toegang tot de ruimte vond en vindt nog steeds plaats via een deurkozijn vanuit de naastliggende halruimte (ruimte 2.05). In de deuropening bevindt zich een niet originele volglazen deur. Het deurkozijn is nog voorzien van het originele architraaflijstwerk. In de huidige situatie is sprake van één grote doorgaande ruimte. In de ruimte is een plafond aangebracht dat opgehangen is aan de hanebalken van de drie spanten die in de ruimte nog steeds zichtbaar zijn. Ook de binnenzijde van het dakbeschot is afgewerkt. Volgens de originele bouwaanvraagtekeningen zou er in de zuidzijde van de kap één of meerdere dakkapellen geplaatst zijn. Hier is tegenwoordig geen sprake meer van. Er bevinden zich twee dakramen in dit dakvlak. Aan de voorgevel is tevens sprake van twee later toegevoegde dakramen. Deze bevinden zich ter weerszijden van de kleine originele dakkapel met zijn klein raam. De kunststof kozijnen in de achtergevel zijn niet origineel (zie voor een nadere beschrijving paragraaf 4.2.).

Aan de zuidzijde van de ruimte bevindt zich nog één origineel schoorsteenkanaal dat bovendaks in een schoorsteen uitmondt. In de noordwand, vlak bij de achtergevel is een klein draaideurtje aanwezig met een aanhaakrapje dat toegang geeft tot de vlieringruimtes van de zolder (ruimte 2.08). Opname van de vloerafwerking onder het huidige tapijt in ruimte 2.01 was niet mogelijk in verband met het stevig vastgeplakte tapijt.

77 tweede verdieping
schaal 1:100

<Architema, bewerkt door Flexus AWC>

2.01.1 <Architema>

Wijzigingen op hoofdlijnen t.o.v. originele situatie:

- gebruiksfase onduidelijk, vermoedelijk fase 3: aanbrengen radiatoren
- gebruiksfase onduidelijk, vermoedelijk 4: aanbrengen volglazen deur in oorspronkelijk deurkozijn
- gebruiksfase onduidelijk, vermoedelijk 4: aanbrengen plafond en binnenafwerking dakbeschot
- gebruiksfase onduidelijk, vermoedelijk 4: aanbrengen dakramen in dakvlakken

2.01.2 <Architema>

2.01.3 luik/deurtje naar vliering en achterterras <Architema>

2.02

Deze ruimte was oorspronkelijk slaapkamer. De ruimte is tijdens de laatste fase in gebruik geweest als kantoorruimte.

De ruimte wordt ontsloten vanuit het tussenbordes van het trappenhuis (ruimte 2.03). Dit middels de oorspronkelijke deuropening (kozijn en deur). Het lijstwerk om dit entreekozijn is eenvoudig. Zowel ter plaatse van het trappenhuisbordes als in de kamer is geen sprake van een cartouche boven de deur. Dit overeenkomstig de oorspronkelijke situatie. De deuropeningen op de bovenste zolderverdieping waren eenvoudiger vormgegeven. Wel is hier nog architraaflijstwerk aanwezig.

Het plafond is voorzien van eenvoudig lijstwerk en is origineel.

Het kunststof kozijn in de gevel is niet origineel (zie voor een nadere beschrijving paragraaf 4.2.). Er is ter van de gevel wel nog een originele vensterbank aanwezig. Onder de vensterbank is sprake van een aftimmering, met hieronder vermoedelijk nog de oorspronkelijke lambrisering. Vermoedelijk is het oorspronkelijke houten kozijn nog als stelkozijn onder het kunststof kozijn aanwezig.

Wijzigingen op hoofdlijnen t.o.v. originele situatie:

- gebruiksfase onduidelijk, vermoedelijk fase 3: aanbrengen radiatoren
- gebruiksfase onduidelijk, vermoedelijk fase 2, en transformaties in latere fasen. De definitieve afwerking zoals nu vermoedelijk per einde fase 3 of tijdens gebruiksfase 4 gerealiseerd.

2.03 en 2.05

Dit betreft de hal (ruimte 2.05) en het direct aangrenzende trappenhuis met lager gelegen tussenbordes (ruimte 2.03). Beide ruimtes waren oorspronkelijk niet voorzien van een identiek afwerkingsniveau voor wat betreft de wanden. Het trappenhuis was voorzien van stucwerk met blokmotief, met hieronder een gladde stuclambrisering. In de hal was geen lambrisering aanwezig. Beide ruimtes worden in één oogopslag waargenomen. Niettemin zijn beiden in plafond en wandaansluiting – evenals op de bel-etageverdieping - duidelijk als aparte ruimtes gearticuleerd door de toepassing van

2.02.1 <Flexus AWC>

2.02.2 <Flexus AWC>

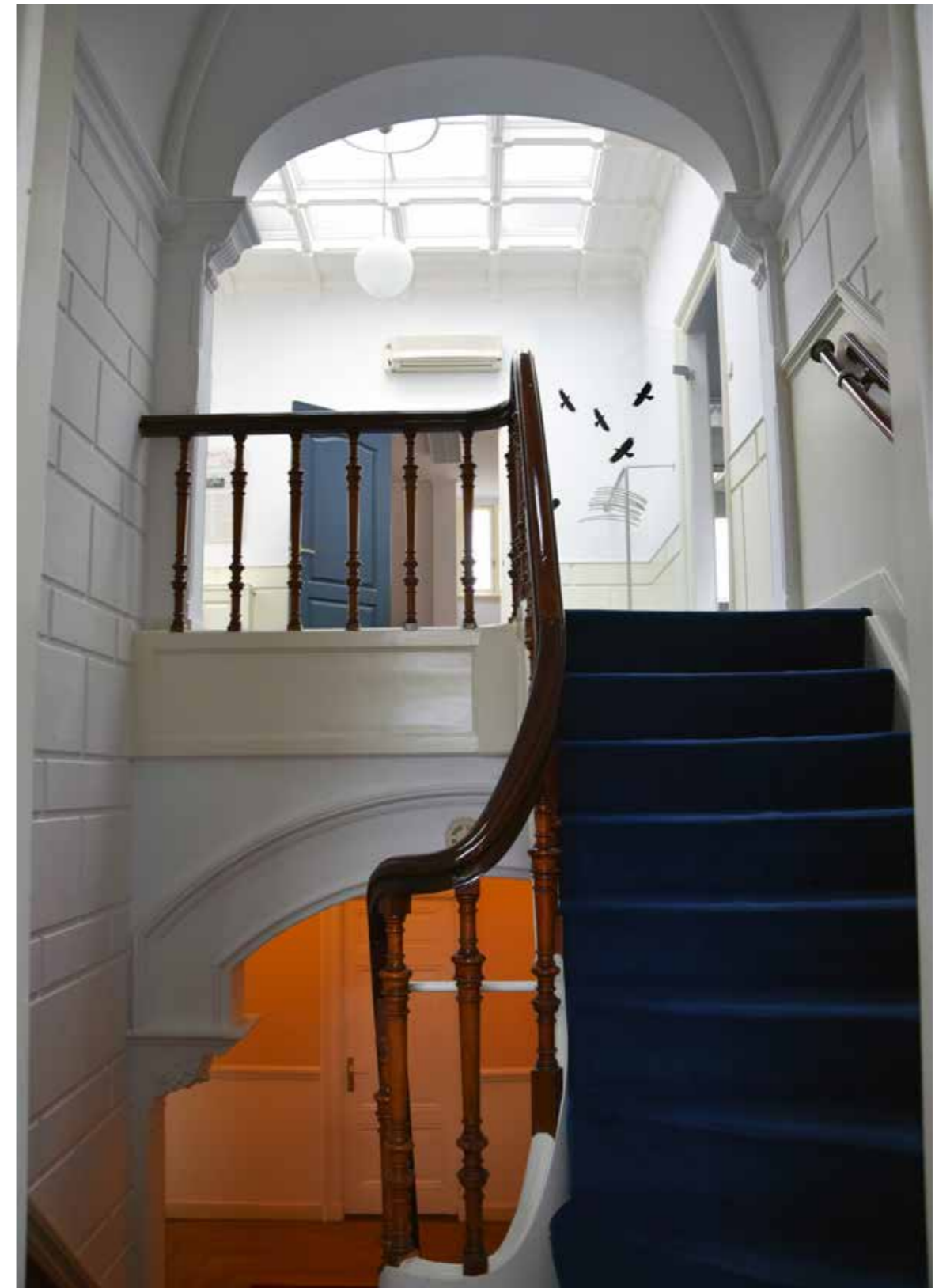
twee geornamenteerde consoles en – in dit geval een gedrukte boog die in het stucwerk nader gearticuleerd is, op aansluitende pilasters.

Ruimte 2.05 vormt de centrale ontsluitingsruimte van de 2e verdieping, de oorspronkelijke zolderverdieping. De oorspronkelijke kleurstellingen van het schilderwerk in de ruimte is niet middels zichtopname te achterhalen. Tijdens de laatste gebruiksfase vormde de hal een van de hallen van het kantoorgebouw. De hal is in de huidige situatie voor wat betreft het schilderwerk op hout met crème-wit behandeld. De wanden zijn voor wat betreft het gedeelte boven de crème-witte lambri wit. Het plafond is wit geschilderd.

De hal is toegankelijk via de hoofdtrap (ruimte 2.03). Recht tegenover de hoofdtrap bevindt zich de deur naar de oorspronkelijke bediende-slaapkamer. Het deurkozijn hiervan is origineel. De deur niet. De architraaflijsten van het deurkozijn zijn eenvoudiger vormgegeven overeenkomstig de deurkozijnen van ruimte 2.02. Een cartouche bovenaan het deurkozijn ontbreekt. Eenzelfde situatie is aanwezig als entree naar ruimte 2.01. Ook hier is sprake van een origineel kozijn met originele architraven en een niet originele glazen deur. Tegen de noordwand van de hal is een omkasting aanwezig die aangebracht is om een centrale verwarming. Deze omkasting is niet origineel. Ook de lambriseringen die zich rondom in de hal bevinden zijn niet origineel.

In de vloer van de hal is oorspronkelijk een vide-opening aanwezig geweest. Deze is dichtgezet en niet meer aanwezig. De wijze waarop de vloer dichtgezet is, was tijdens de opname niet te achterhalen in verband met de aangebrachte afwerkvloer van geplakt tapijt.

Het plafond van de hal is bijzonder te noemen. Hier is een lichtraam aanwezig dat bestaat uit een rasterwerk van geprofileerde regels met een 12-vlaksverdeling, waarvan ieder van de vlakken gevuld is met glas. In het midden bevindt zich één grote vierkante opening die middels ijzeren roedes onderverdeeld is in een 5-vlaksverdeling. Het centrale vlak is cirkelvormig. Al deze vlakken zijn met glas gevuld. De houten regels van het lichtraam zijn doorgezet tot op de wanden van de hal. Daar bevinden zich geornamenteerde klossen. Aan de noordzijde bevindt zich op de wand een bijzonder vormgegeven 'draag' element c.q. console.

2.03.1 <Flexus AWC>

Het trappenhuis (ruimte 2.03) is direct gekoppeld aan de hal. Hier bevindt zich de hoofdtrap. Vanaf het vloerniveau van halruimte 2.05 is er uitzicht op het tussenbordes met de deur naar ruimte 2.02. Ook hier betreft het traditionele houten trappen met verdreven treden. De trappen zijn voorzien van originele hekwerken voorzien van gedraaide houten spijlen. De muurleuning inclusief smetplanken zijn tevens nog origineel. De wanden van het trappenhuis zijn ook hier in stucwerk met blokmotief overeenkomstig de originele situatie. Hier is nog de originele plint en lambrisering aanwezig. De trap is volledig gestoffeerd met tapijt. Het plafond van het trappenhuis is een gewelfconstructie met vier ribben. In het midden bevindt zich een oculus (rond lichtgat) gevuld met glas.

Wijzigingen op hoofdlijnen t.o.v. originele situatie:

2.05

- gebruiksfase onduidelijk, vermoedelijk fase 3: aanbrengen radiatoren
- gebruiksfase 2: dichtzetten vide-opening ter plaatse van de vloer
- gebruiksfase onduidelijk, vermoedelijk fase 4: nieuwe glazen deuren in kozijnen naar ruimten 2.01 en 2.06.
- gebruiksfase onduidelijk, vermoedelijk fase 4: aanbrengen van radiatoromkasting
- gebruiksfase onduidelijk, vermoedelijk fase 4: aanbrengen van een uitgetimmerde lambrisering

2.03

- geen ingrijpende wijzigingen

2.04

Dit betreft loze ruimte. Deze is niet betreedbaar.

2.03.2<Flexus AWC>

2.05.2<Flexus AWC>

2.05.1 <Flexus AWC>

2.06

Deze ruimte (helemaal bovenin de toren, zoals waargenomen vanaf buiten) was oorspronkelijk een dienstbodenslaapkamer.

Tijdens de laatste gebruiksfase was de ruimte in gebruik als pantry.

De ruimte wordt ontsloten middels een deuropening naar de halruimte (ruimte 2.05). In het originele deurkozijn bevindt zich een niet originele deur. Het kozijn is nog voorzien van de originele architraaflijsten.

Aan de voorgevel zijn nog de oorspronkelijke kozijnen en ramen aanwezig. Ook de vensterbank is hier origineel. De vloerplinten lijken in de ruimte ook nog origineel te zijn.

Op de vloer ligt geplakt vinyl. Opnemen van de zich hieronder bevindende vloer bleek hiermee onmogelijk.

Het plafond in de ruimte is een glad gestuct plafond.

In ruimte 2.06 is een toiletruimte gebouwd (ruimte 2.07). Het entreekozijn hiervan is wel origineel en komt vermoedelijk ergens anders uit het pand. De deur is niet origineel. De architraaflijsten rondom het kozijn zijn identiek aan de oorspronkelijke architraaflijsten elders in het pand. Mogelijk dat deze ook van elders uit het pand komen.

Wijzigingen op hoofdlijnen t.o.v. originele situatie:

- gebruiksfase onduidelijk, vermoedelijk fase 3: aanbrengen radiatoren
- gebruiksfase onduidelijk, vermoedelijk fase 4: afwerking plafond en wanden
- gebruiksfase onduidelijk, vermoedelijk fase 4: nieuwe entreedeur in origineel deurkozijn geplaatst.
- gebruiksfase onduidelijk, vermoedelijk fase 4: plaatsen keukenblok
- gebruiksfase onduidelijk, vermoedelijk fase 4: inbouwen toiletruimte 2.07

2.07

Deze ruimte is niet origineel. Het betreft een toiletruimte met bijbehorende inrichting en afwerking.

Wijzigingen op hoofdlijnen t.o.v. originele situatie:

- gebruiksfase onduidelijk, vermoedelijk fase 4: inbouwen toiletruimte 2.07

2.06.1 <Architema>

2.08

De vlieringruimte van de zolderverdieping bestaat uit verschillende ruimtes. In feite is er sprake van vijf ruimtes: een lange vlieringruimte boven ruimte 2.01, twee ruimtes (een bergkast en een 'halletje' met een uitgang middels een vluchtluk naar het terras achter) boven ruimte 2.02, een ruimte boven ruimte 2.03 (het trappenhuis) en een ruimte boven de centrale hal (ruimte 2.05). Alle situaties zijn nog overeenkomstig de situatie in fase 1. Het halletje boven ruimte 2.02 is via een klein draaideurtje voorzien van een aanhaaktrapje te bereiken vanuit ruimte 2.01. In de ruimte is aan de noord-

zijde een afgeschotte wand met oorspronkelijke houten delen met hierin een deurtje naar de naastliggende bergruimte onder de kap. In de westwand (de achtergevel) bevindt zich het originele kozijn met hierin een kunststof inhaakkozijn met een vluchtluktoegang naar het achterdakje. De ruimte boven ruimte 2.03 dat aan de oostzijde zich bevindt is ook met oorspronkelijke houten delen afgeschot. In de wand bevindt zich een deurtje naar deze ruimte. In de vloer van de ruimte boven het trappenhuis bevindt zich de ronde lichtopening naar het trappenhuis met de glasvulling. Direct erboven bevindt is in het zich erboven liggende schuine dakvlak een dakraam aangebracht. Dit dakraam is niet origineel. Ten oosten van deze ruimte bevindt zich de ruimte boven de centrale hal. Deze is zowel aan de west- als oostzijde voorzien van opgemetselde muren. De vloer wordt gevormd door het eerder bij ruimte 2.05 beschreven lichtraam. In het dakvlak (een lesse-naarsdak aan de buitenzijde bekleed met zink) is een lichtraam aanwezig met de oorspronkelijke houten regels. Aan de buitenzijde afgedekt met een patentroedensysteem. Aan de zuidzijde van de hiervoor beschreven ruimtes bevindt zich de lange vliering boven ruimte 2.01. Deze is voorzien van

een oorspronkelijke houten vloer. Tussen deze ruimte en de ruimte boven de centrale hal bevindt zich een origineel glaskozijntje. Boven de toren is een eventuele vliering (het is onduidelijk of deze er is) niet vanuit deze vliering bereikbaar. De scheidingswanden in aansluiting op dit volume zijn gemetseld en gesloten.

Wijzigingen op hoofdlijnen t.o.v. originele situatie:

- voor t grootste deel niet gewijzigd; alleen het dakraam boven oculus van het trappenhuis; deze dateert vermoedelijk uit fase 4.

2.07.1 <Flexus AWC>

2.08 vliering, foto van voorzijde naar achterzijde <Flexus AWC>

2.08 vliering, bovenaanzicht lichtraam boven halruimte 2.05 <Flexus AWC>

2.08 vliering, bovenaanzicht halletje boven ruimte 2.02 <Flexus AWC>

2.08 vliering, bovenaanzicht lichtraam boven halruimte 2.05 <Flexus AWC>

WAARDERING
EN ADVISERING

5 Waardering en advisering

5.1 Waarderingsniveaus

Het bouwhistorisch onderzoek leidt tot een cultuurhistorische waardering van het gebouw als geheel.

Hiernaast worden ook de verschillende bouwkundige onderdelen c.q. elementen van het gebouw gewaardeerd.

Daarbij worden drie waarden gehanteerd:

Categorie 1: hoge monumentale waarde: behoud is noodzakelijk

Categorie 2: positieve monumentale waarde: behoud is wenselijk

Categorie 3: indifferente waarde

Een **hoge monumentwaarde** wordt toegekend aan die gebouwdelen, -elementen of karakteristieken die de belangrijkste grondslag vormen van het monumentale gebouw en die, in de meeste gevallen, het meest gezichtsbepalend zijn voor het gebouw. Het gaat hier om originele gebouwelementen en karakteristieken of om elementen die later zijn toegevoegd en een waardevol onderdeel van de bouwhistorie van het gebouw zijn geworden of een grote cultuur- of kunsthistorische waarde vertegenwoordigen.

Elementen of gebouwdelen met een hoge monumentwaarde dienen behouden te blijven in de toestand waarin zij worden aangetroffen of te worden hersteld naar een meer monumentwaardige toestand. Ingrijpen in deze gebouwdelen dient te worden vermeden. Indien een ingreep toch noodzakelijk is, dient deze met zeer grote zorg voor het behoud van de monumentale waarden plaats te vinden.

Een **positieve monumentwaarde** wordt toegekend aan die gebouwdelen, -elementen of karakteristieken die een ondersteunende rol hebben in de monumentale waarden van het gebouw. Zij bepalen het beeld niet (in hoge mate), maar ondersteunen en completeren het.

Het gaat hier vrijwel nooit om originele gebouwelementen en karakteristieken maar in de meeste gevallen om elementen die later zijn toegevoegd en een onderdeel van de bouwhistorie van het gebouw zijn geworden, een

zekere cultuur- of kunsthistorische waarde vertegenwoordigen of goed bij het karakter of de bouwgeschiedenis van het gebouw passen. Ook recente toevoegingen kunnen een positieve monumentwaarde hebben.

Gebouwelementen of karakteristieken met een positieve monumentwaarde dienen bij voorkeur behouden te blijven in de toestand waarin zij worden aangetroffen of te worden hersteld naar een meer monumentwaardige toestand, maar ingrijpen en wijzigen van deze gebouwdelen is mogelijk, mits goed overwogen en met aandacht voor de monumentale waarden.

De **indifferente monumentwaarde** wordt toegekend aan die gebouwdelen, -elementen of karakteristieken die geen of een ondergeschikte rol spelen in de monumentale waarden van het gebouw. Vaak gaat het hierbij om latere toevoegingen die zich ofwel neutraal verhouden tot het gebouw, ofwel de monumentale waarden verstoren.

Gebouwelementen of karakteristieken met een indifferente monumentwaarde kunnen zonder ingrijpende gevolgen voor de monumentale waarden van het gebouw worden gewijzigd of verwijderd. Versturende elementen worden bij voorkeur verwijderd of, indien noodzakelijk, vervangen door elementen die de monumentale waarden van het gebouw ondersteunen.

5.2 De beoordelingsaspecten

In dit bouwhistorisch onderzoek zijn de cultuurhistorische waarden van het gebouw vastgesteld, waarbij de bovenstaande waarden als uitgangspunt zijn genomen.

Voor het bepalen van de waarden hanteert ons bureau de binnen cultuurhistorische verkenningen gebruikelijke structuur in beoordelingsaspecten ('Aspectenwaardering'), dat wil zeggen een waardering volgens een vaste lijst van beoordelingsaspecten die samen leiden tot een samenvattende, concluderende waardering).

Dat zijn:

Cultuurhistorische waarde in ruime zin:

deze wordt bepaald door de mate waarin een gebouw een treffende uitdrukking vormt van een algemene maatschappelijke, stedelijke, economische, sociale of militaire ontwikkeling.

Cultuurhistorische waarde in enge zin:

deze wordt bepaald door de mate waarin een gebouw een bepaalde specifieke of lokale ontwikkelingsgang representeert, danwel verhalend is met betrekking tot de functie/gebruiker.

Stedenbouwkundig-historische waarde:

deze wordt bepaald door het historisch-stedenbouwkundig belang, de beeldbepalendheid van een gebouw, de ensemblewaarde

Architectuurhistorische waarde:

deze wordt bepaald door de stijl of bouwwijze, die o.a. wordt uitgedrukt in de layout, constructie, materiaalgebruik, detaillering, ornamentiek van een gebouw, door de betekenis van een gebouw voor het oeuvre van een architect, en/of door de uniciteit of curiositeit van het gebouw.

Bouwhistorische waarde:

deze wordt bepaald door de mate waarin een gebouw iets vertelt over de ontwikkeling van bouwwijzen, constructies, maar ook door de wijze waarop een representatief complex in de tijd tot stand gekomen is.

De bouwhistorische waarden worden bepaald aan de hand van de aspecten 'constructie', 'functionele bouwkundige elementen' en 'afwerking/decoratie'.

Bij alle bovenstaande beoordelingsaspecten, komen de volgende twee wegingsfactoren telkens terug om de waarde te kunnen bepalen:

Gaafheid:

intactheid van gebouw/complex.

(attentie: het begrip 'gaaf' drukt in het bovenstaande niet de bouwtechnische staat van het gebouw uit, maar de resterende aanwezigheid van elementen).

Zeldzaamheid:

de mate van voorkomen van dit type gebouw c.q. architectuur in Nederland (rijksmonumenten) of Rotterdam (gemeentelijke monumenten).

5.3 Reeds bestaande cultuurhistorische waarderings van het gebouw (rijksmonumentbeschrijving)

Er is vóór deze bouwhistorische inventarisatie een andere waardenstelling gemaakt van het pand. Dit betreft de redengevende omschrijving die gemaakt is in het kader van de aanwijzing tot rijksmonument.

De waardering die opgenomen is in deze redengevende omschrijving, is als volgt:

'Herenhuis in Overgangsarchitectuur gebouwd in 1896 van algemeen belang vanwege de architectuur- en cultuurhistorische waarde, alsmede van belang als vroeg werk binnen het oeuvre van de Rotterdamse architect P.G. Buskens en als specimen van de Schiekade-architectuur van vóór de demping van de Schie tijdens de Tweede Wereldoorlog.'

Uit het bovenstaande kunnen we concluderen dat:

- de stedenbouwkundig-historische waarde wordt bepaald door het feit dat het gebouw een specimen is van historische Schiekade-architectuur.
 - de architectuurhistorische waarde wordt bepaald door het feit dat het gebouw een vroeg werk is in het oeuvre van architect P.G. Buskens.
- De architectuur- en cultuurhistorische waarde wordt verder in de aanwijzingstekst niet nader gespecificeerd.

De bovenstaande waardering van het gebouw op het niveau van de aanwijzing tot rijksmonument is van groot belang voor dit bouwhistorisch onderzoek, omdat die het vertrekpunt vormt van de meer specifieke waarderings van de gebouwdelen of -onderdelen, die pas gegeven kunnen worden tegen de achtergrond van deze meer algemene waardering.

5.4 Cultuurhistorische waardering (FlexusAWC)

5.4.1 Waardering op aspecten

Cultuurhistorische waarde in ruime zin

Het pand is een representatief eind 19de-eeuws, in een gevelwand geschakeld herenhuis gebouwd voor een rijke Rotterdamse familie, uit de bloeitijd van de Rotterdamse tweede 'Gouden Eeuw', de fenomenale groei van de stad vanaf ca. 1870. Dit rijke pand vertegenwoordigt de ontwikkeling van monumentale stadshuizen voor één enkele familie uit dit tijdperk, zoals deze langs vele lanen, singels, straten en grachten in Rotterdam werden gebouwd. Dit exemplaar is architectonisch bijzonder en gaaf, maar dit type panden is niet zeldzaam en de cultuurhistorische waarde in ruime zin is daarmee gemiddeld.

Cultuurhistorische waarde in enge zin

Het gebouw is gebouwd in opdracht van C. Kurpershoek, voor hem en zijn gezin. Kurpershoek was een vooraanstaande bouwondernemer in het laat 19de-eeuwse en vroeg 20ste-eeuwse Rotterdam en heeft aanzienlijke hoeveelheden straatwanden op zijn naam staan. Het gebouw was in zijn vormgeving en gebruik gerelateerd aan zijn werkzaamheden. Het is hiermee sterk verhalend met betrekking tot zijn bouwheer. De cultuurhistorische waarde in enge zin is daarmee hoog.

Stedenbouwkundig-historische waarde

Het gebouw is historisch-stedenbouwkundig van belang. Het betreft hier een specimen van de Schiekade-architectuur van vóór de demping en representeert de stedenbouwkundige ontwikkeling gedurende eind 19de – begin 20ste eeuw, waarin een schaa sprong plaatsvond in het type bebouwing langs de Schie. Het gebouw maakt bovendien deel uit van een stedenbouwkundig 'ensemble' (niet als zodanig gebouwd) van meerdere representatieve en rijke herenhuizen op een rij, uit hetzelfde tijdperk. Dit is in Rotterdam niet zeldzaam, maar wel aan de Schiekade, een voor de geschiedenis van de stad zeer belangrijke stedelijke ruimte. De stedenbouwkundig-historische waarde is hiermee hoog.

Architectuurhistorische waarde

Architectuurhistorische waarde: deelaspecten gevelarchitectuur en interieur

Het gebouw is een jeugdwerk van architect P.G. Buskens en illustreert het denken over architectonische vormgeving in Rotterdam, zoals het zich in het genootschap 'Bouwkunst en Vriendschap' gedurende de eeuwwisseling, onder leiding van Henri Evers, ontwikkelde. Deze vormgeving was sterk georiënteerd op de nationale en internationale architectuurgeschiedenis, met vrijheid voor eigen interpretatie.

Binnen het oeuvre van P.G. Buskens neemt het gebouw een unieke positie in. In de voorgevelarchitectuur is sprake van toepassing van uiteenlopende stijl-elementen die refereren aan architectuurtendensen die in verschillende landen van Europa en in Amerika aan het eind van de 19de eeuw 'en vogue' waren (o.a. Franse Neorenaissance c.q. 'Chateaesque', Jugendstil). Ook in het interieur zijn verwijzingen te vinden naar de (Franse) Neorenaissance en de Chateaesque-stijl. Dit maakt het ontwerp extra bijzonder.

Daarnaast is de voorgevel zeldzaam omdat deze binnen de categorie eind 19de-eeuwse geschakelde herenhuizen opvalt door zijn exuberante expressie.

De achtergevel is veel eenvoudiger en pragmatischer van opzet. Dit sluit aan bij wat gebruikelijk was bij herenhuizen in een rij aan het eind van de 19de eeuw. De achtergevel sluit met zijn onderscheid tussen smalle meer gesloten, en de brede van puien voorziene 'woonbeuk' nauw aan bij de hoofdorganisatie en uitdrukking van een pand van dit kaliber. Dit onderscheid is dan ook waardevol.

Ook waardevol zijn de meer eenvoudige elementen die eigen zijn aan de achtergevel van dit type representatieve gebouwen uit die periode: het vele glasoppervlak en de grote houten pui-elementen met het typerende raster en bovenlichten. Deze zijn nog altijd aanwezig, zij het deels recentelijk in de stijl van het pand teruggebracht.

De architectuurhistorische waarde voor de aspecten gevelarchitectuur en interieur is daarmee hoog.

Architectuur: het complex als geheel: hoofdvorm en massaopbouw.

Het oorspronkelijke bouwvolume van het herenhuis is vrijwel identiek aan de originele situatie voor wat betreft hoofdvorm en massaopbouw.

Het gave hoofdvolume met de historische massaopbouw (inclusief het daklandschap) en de nog grotendeels intacte inwendige structuur is van grote monumentale waarde.

De architectuurhistorische waarde voor de aspecten hoofdvorm en massaopbouw is daarmee hoog.

Architectuurhistorische waarde: deelaspecten typologie en structuur

Het herenhuis heeft een hoofdopzet die overeenkomt met de hoofdopzet die in de bouwtijd gebruikelijk was voor geschakelde herenhuizen in een straatwand. Er is sprake van een smalle en een brede beuk, waarbij de oorspronkelijke opzet in de brede beuk met een kamer-en-suite en serre op de bel-etage en 1e verdieping (daar zonder serre) (hoewel nu niet meer aanwezig) kenmerkend was. Het belang van deze ruimtes werd, behalve door de verdwenen suitekasten en –deuren en lambrisering onderstreept door de rijk vormgegeven, nu nog aanwezige plafonds.

De ruimtelijke opeenvolging van portaal – vestibulehal – trappenhuis en aansluitende ontsluitingshallen op de verdiepingen behoorde ook tot de karakteristiek van het herenhuis. In dit ontwerp zijn ze echter zeer rijk uitgewerkt met hun uitgesproken vormgeving waartoe ook de oorspronkelijke vide, de lichtraamconstructie en het oculus behoort. De ontsluitingsgang tussen voor- en achtergevel in het souterrain vormt tevens een typerend onderdeel c.q. structuur van het gebouw.

Al deze elementen drukken in hun organisatie en vormgeving de karakteristiek uit van een statig herenhuis uit het eind van de 19de eeuw.

De bankfase van het gebouw is nog goed herkenbaar in de kluis in het souterrain, die volledig bewaard is gebleven.

In zijn algemeenheid geldt dat de oorspronkelijke structuur en het oorspronkelijk gebruik van het gebouw op hoofdlijnen nog goed afleesbaar is, alsmede de hoofdfaseringen in het gebruik van het pand. Hoewel de typologie niet zeldzaam is, is de betrekkelijke gaafheid ervan en de rijke vormgeving wel van grote waarde omdat het de status van rijksmonument ondersteunt.

De architectuurhistorische waarde voor de aspecten typologie en structuur zijn daarmee hoog.

Bouwhistorische waarde

De bouwhistorische waarden worden bepaald aan de hand van de aspecten ‘constructie’, functioneel-bouwkundige elementen’ en ‘afwerking/decoratie’.

Het bouwvolume bevat grotendeels nog de originele bouwkundige constructie (draagmuren, gevels, houten vloerbalken, trappenhuisen, houten kapconstructie). Er is sprake van latere toevoegingen (zoals de uitbouw ter plaatse van de oorspronkelijke serre) die aansluiten bij de eerder toegepaste constructies, maar deze zijn in omvang zeer beperkt gebleven. De bouwkundige constructie is voor de bouwtijd algemeen, maar omdat het hier een rijksmonument betreft is de onaangestastheid ervan van grote waarde voor de ondersteuning van de status van rijksmonument.

De betonnen, ongewapende troggewelfvloer van een deel van de bel-etage (het portaal, de spreekkamer, het trappenhuis en de vestibulehal) en van het gehele souterrain is hierop een uitzondering. Deze is óók vanwege zijn uitzonderlijkheid van hoge bouwhistorische waarde. Dit vloertype was in de tweede helft van de 19de eeuw al wel bekend, maar werd veelal bij industriële constructies toegepast en minder bij woonhuizen. De oudst bekende constructie van dit type dateert uit 1878 <Oosterhof, J, e.a., *Bouwtechniek in Nederland, constructies van ijzer en beton*, 1988, blz 283>.

De bouwhistorische waarden voor het aspect constructie zijn daarmee hoog.

De oorspronkelijke functioneel-bouwkundige elementen (deuren, kozijnen, vensterbanken, schouwen, vloeren, etc.) zijn deels verwijderd, maar voor een belangrijk deel nog aanwezig. (zie de beschrijving in hoofdstuk 4). Dat geldt ook voor de meest kenmerkende ruimte van de bank die hier eens gevestigd was: de kluis. Die functioneel bouwkundige elementen die bewaard zijn gebleven zijn van hoge bouwhistorische waarde, niet zozeer vanwege hun zeldzaamheid of uitzonderlijkheid, maar omdat zij deel uitmaken van (de geschiedenis van) het rijksmonument en de beschermde status van het pand daarmee ondersteunen.

De oorspronkelijke afwerking / decoratie is deels verwijderd, maar voor een groot deel nog aanwezig (architraaflijsten, consoles, marmerlambriseringen, stucornamenten, etc). Uit de opname bleken de oorspronkelijke plafonds in

ruimtes 0.01 en 1.01 en 1.02 nog aanwezig onder de onderhangplafonds. Die afwerking/decoraties die bewaard zijn gebleven zijn van hoge bouwhistorische waarde, enerzijds vanwege hun uitzonderlijkheid zoals in ruimte 0.01, maar ook omdat zij deel uitmaken van (de geschiedenis van) het rijksmonument en de beschermde status van het pand daarmee ondersteunen.

Gaafheid, originaliteit en zeldzaamheid

Het herenhuis is nog grotendeels gaaf voor wat betreft het exterieur, met name de voorgevel. In de achtergevel zijn ook nieuwe vervangende elementen toegepast. Deze sluiten echter in veel gevallen (de pui op bel-etageniveau en de erboven liggende veranda met dak) nauw aan bij het oorspronkelijke karakter van het gebouw.

In het interieur hebben voor wat betreft de woonvertrekken en de zolderruimte grote wijzigingen plaatsgevonden. De oorspronkelijke kamer-en-suites op de bel-etage en 1e verdieping en de schoorstenen en schoorsteenmantels zijn verdwenen en ook zijn deuren en deurkozijnen van locatie veranderd. Niettemin is de structuur en vormgeving van de hallen en het trappenhuis nog zeer goed afleesbaar.

De zeldzaamheid van het pand als geheel wordt bepaald door het feit dat aan de Schiekade veel representatieve herenhuizen en andere historische panden verdwenen zijn en dit huis nog één van de weinige gebouwen is die een uitdrukking vormen van het karakter van deze historische kade tijdens de industriële bloeiperiode van Rotterdam.

Daarnaast is de voorgevel extra zeldzaam omdat deze binnen de categorie van representatieve herenhuizen opvalt door zijn exuberante expressie.

5.4.2 Waardering op onderdelen

Algemene uitgangspunten

De meest vormende periode van dit herenhuis voor wat betreft ruimtelijke opzet en architectuur is zonder twijfel fase 1, de bouwtijd. Deze fasering wordt voor de waardering als ijkpunt aangehouden.

Tijdens de daarop volgende periodes is het gebouw op onderdelen aangepast, en is het geleidelijk getransformeerd tot kantoor. Dit heeft de historische essentie van het gebouw op onderdelen aangetast.

Daarom:

- Alle elementen uit gebruiksfase 1 zoals benoemd in de beschrijving van de constructie, de gevels, de functioneel-bouwkundige elementen en de afwerking/decoraties hebben een hoge monumentwaarde (zie voor een nauwkeurige beschrijving hoofdstuk 4).
- De elementen uit gebruiksfase 2 hebben een indifferente monumentwaarde, tenzij ze ondersteunend zijn of niet verstorend in relatie tot de karakteristieken uit fase 1 of indien zij zeer karakteristiek zijn voor fase 2. Het enige element dat uitgaande van dit voorgaande hierin opvalt is de kluisruimte in het souterrain. Deze heeft een positieve waarde, met uitzondering van de kluisdeur die van later datum is en geen cultuurhistorische waarde bezit. De elementen uit gebruiksfase 3 en 4 hebben een indifferente monumentwaarde, tenzij ze ondersteunend zijn voor de karakteristieken uit fase 1. De elementen die hierin opvallen zijn met name de achtergevelpui op de bel-etage en de achtergevelveranda + het dak hiervan op de 1e verdieping. Deze elementen hebben hiermee een positieve monumentwaarde.

Voor een overzicht van de waardering op het niveau van de plattegrond, zie de waardenkaarten die te vinden zijn in paragraaf 5.8.

Ook de faseringskaarten zijn hier opgenomen.

5.5 Advisering

5.5.1 Advisering algemeen

Een zorgvuldige omgang met de hoofdvorm, structuur, planuitleg, massaopbouw en 'leesbaarheid' van het oorspronkelijke gebouw (de periode van fase 1) is van groot belang.

De gebruiksgeschiedenis van het gebouw en zijn transformaties tijdens de daarop volgende fasen zijn hierbij veel minder zwaarwegend. Deze gebruiksfases vormen weliswaar een onderdeel van de geschiedenis van het gebouw, maar zijn niet dusdanig bijzonder of hebben niet een dusdanige zeggingskracht dat deze onderdelen en ingrepen grote cultuurhistorische waarde hebben. Enige uitzondering hierop vormt de eerder genoemde kluis in het souterrain die als reminiscentie aan de geschiedenis als bankgebouw een positieve waarde heeft.

Wij adviseren de architect een restauratievisie op te stellen ten behoeve van instandhouding en – waar mogelijk - herstel van het bestaande volume, waarbij de informatie en waardering uit dit bouwhistorisch onderzoek gelegd wordt naast de bouwtechnische haalbaarheid voor instandhouding en herstel van de verschillende onderdelen van het gebouw.

Hiernaast adviseren wij de architect de nieuwe planindeling – waar mogelijk - af te stemmen op de structurele en ruimtelijke logica die van toepassing was voor een representatief herenhuis uit de bouwperiode.

5.5.2 Advisering per bouwkundig hoofdelement

Voor zover er in het onderstaande verwezen wordt naar de fasering, en dit om een verduidelijking vraagt, verwijzen wij naar de beschrijvingen van de ruimtes en gebouwelementen in hoofdstuk 4 waar sprake is van een nauwkeurige beschrijving. De faserings- en waarderingskaart in paragraaf 5.8 geven de hoofdlijnen weer.

Hoofdvolume, massaopbouw en structuur:

Uitgangspunt hoofdvolume, massaopbouw en structuur: voor zover deze uit fase 1 stammen hebben zij een hoge monumentwaarde.

Aanbevelingen hoofdvolume, massaopbouw en structuur:

- handhaven van het hoofdvolume, de massaopbouw en structuur uit gebruiksfase 1

Gevels

Uitgangspunt gevels: alle gevelonderdelen uit gebruiksfase 1 hebben een hoge monumentwaarde.

Aanbevelingen gevels:

- zowel de voor- als achtergevel hebben een hoge monumentwaarde voor wat betreft de onderdelen stammend uit fase 1. Handhaven van de onderdelen van de gevels uit gebruiksfase 1.
- de originele kozijn- en deuroplossingen in hun vormgeving en detaillering vormen uitgangspunt van herstel. Waar originele kozijnen/deuren aangetast zijn en niet repareerbaar, dient gestreefd te worden naar een detaillering en vormgeving overeenkomstig origineel.

- speciale aandacht voor de locaties in de achtergevel waar zich kunststof kozijnen bevinden die op de oorspronkelijke (stel)kozijnen geplaatst zijn. Herstel van deze situatie naar een situatie overeenkomstig de originele situatie, of hierop nauw aansluitend, strekt nadrukkelijk tot aanbeveling.
- het strekt tot aanbeveling kleurhistorisch onderzoek te verrichten naar de afwerking van het oorspronkelijke houtwerk in de verschillende gevels (kozijnen, ramen, dakgoten, friezen). De historische foto's tonen aan dat het schilderwerk een grotere rijkdom in kleur gekend heeft dan nu aanwezig is.
- het strekt tot aanbeveling op termijn nader onderzoek te doen naar de vormgeving van de oorspronkelijke hekwerken in de voorgevel en deze terug te brengen.
- het strekt tot aanbeveling op termijn nader onderzoek te doen naar de oorspronkelijke crête/vorstrand op het voorgeveldakvlak en deze terug te brengen.

Constructie en dak:

Uitgangspunt constructie en dak: alle onderdelen van de constructie en het dak uit fase 1 hebben een hoge monumentwaarde.

Aanbevelingen constructie en dak:

- handhaven van de constructieve onderdelen uit gebruiksfase 1 (ook de schoorsteen is een onderdeel van de constructie). De vloerconstructie van betonnen troggewelven op staalbinten vormt een bijzonder bouwtechnisch element.
- het strekt tot aanbeveling de oorspronkelijke schoorsteenkanalen, waar zij een inhoudelijke betekenis kunnen krijgen te hergebruiken danwel terug te brengen.
- het strekt tot aanbeveling op termijn het zogenaamde 'lammekoppendak' op het voordakvlak volledig en met leien van vergelijkbare kwaliteit af te dekken.

Interieur:

Uitgangspunt interieur: De hoofdstructuur van het gebouw heeft een hoge monumentwaarde omdat dit een uitdrukking is van de oorspronkelijke functie van het gebouw en - zeker voor wat betreft het trappenhuis en de hallen en dienstgang- voor het grootste deel nog gaaf en origineel is.

Aanvullend: alle overige onderdelen van het interieur uit gebruiksfase 1 hebben een hoge monumentwaarde.

Aanbevelingen interieur:

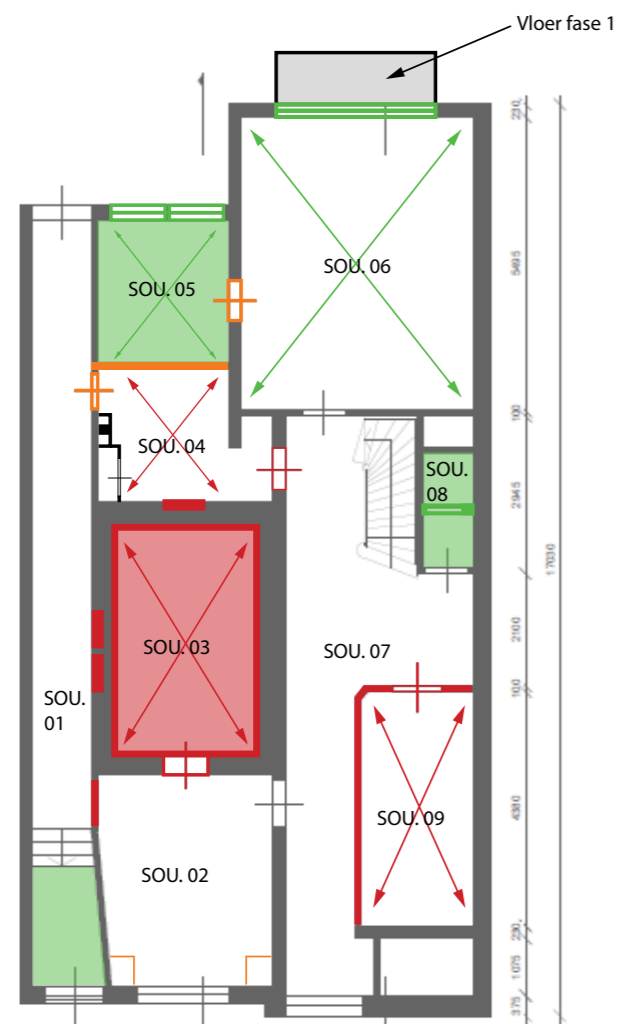
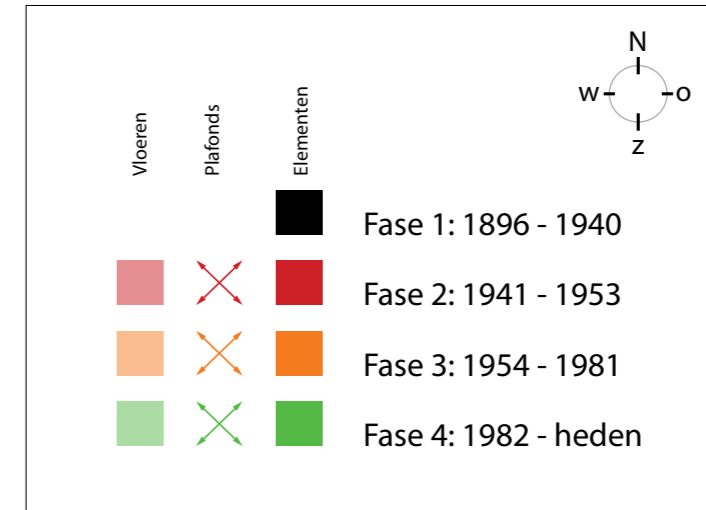
- handhaven c.q. hergebruik van alle interieurelementen uit fase 1.
- de afleesbaarheid van het oorspronkelijk gebruik en indeling van het interieur zichtbaar houden en waar mogelijk terugbrengen op een zodanige wijze dat deze afleesbaarheid verbeterd wordt.
- dit uitgangspunt vraagt om extra aandacht voor wat betreft de vertrekken 0.01, 1.01 en 1.02. De hier oorspronkelijke aanwezige suite-situatie vraagt daar, in combinatie met de nog aanwezige oorspronkelijke stucplafonds, om een oplossing die op een geloofwaardige wijze de afleesbaarheid van een oorspronkelijke voor- en achterkamer opnieuw zichtbaar maakt. Het herstel van de stucplafonds in deze ruimtes wordt ten sterkste aanbevolen.
- aanvullend ook aandacht voor de plafonds in de ruimtes sou.02, 0.02, 0.05, 0.06, 1.06, 1.07, 2.02, 2.03 en 2.05 en de originele plafonds die zich mogelijk onder tijdens een latere gebruiksfase aangebracht vaste plafonds zouden kunnen bevinden.
- aandacht voor de vloerafwerkingen in de ruimten sou.01, sou.04, sou.07, sou.09, 0.03, 0.05 en 0.06 en de originele vloerafwerkingen die zich mogelijk onder tijdens een latere gebruiksfase aangebrachte vloerafwerkingen zouden kunnen bevinden.
- aandacht voor het terrasvloertje buiten, voor de tuindeuren van ruimte sou.06.
- de originele kozijn- en deuroplossingen in hun vormgeving en detaillering vormen uitgangspunt van herstel. Waar originele kozijnen/deuren aangetast zijn en niet repareerbaar, dient gestreefd te worden naar een detaillering en vormgeving overeenkomstig origineel
- het strekt tot aanbeveling kleurhistorisch onderzoek te verrichten naar de afwerking van het oorspronkelijke houtwerk in het interieur (kozij-

nen, deuren, binnenramen, architraven, friezen). De historische foto's tonen aan dat het schilderwerk een grotere rijkdom in kleur gekend heeft dan nu aanwezig is.

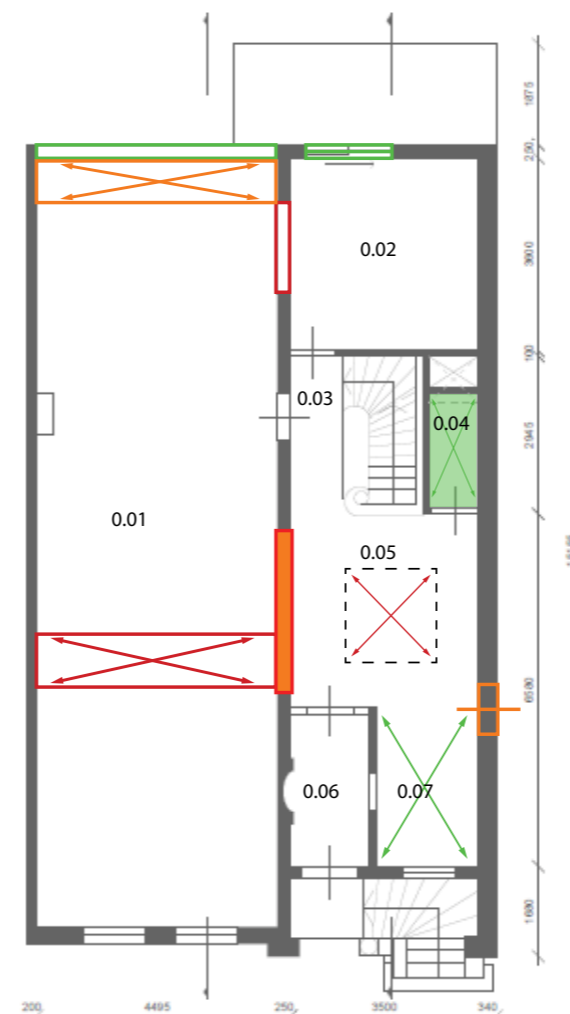
- het strekt tot aanbeveling kleurhistorisch onderzoek te verrichten naar de afwerking van het oorspronkelijke stucwerk in het interieur (oorspronkelijke vlakke en gekromde plafonds, lijstwerkprofileringen, architraven, stucwerk trappenhuis). De historische foto's en de opname toonden aan dat het schilderwerk een grotere rijkdom in kleur gekend heeft dan nu aanwezig is.
- het strekt tot aanbeveling op termijn het blokmotief dat het stucwerk in de vestibulehal kenmerkte daar terug te brengen.

FASERINGSKAARTEN

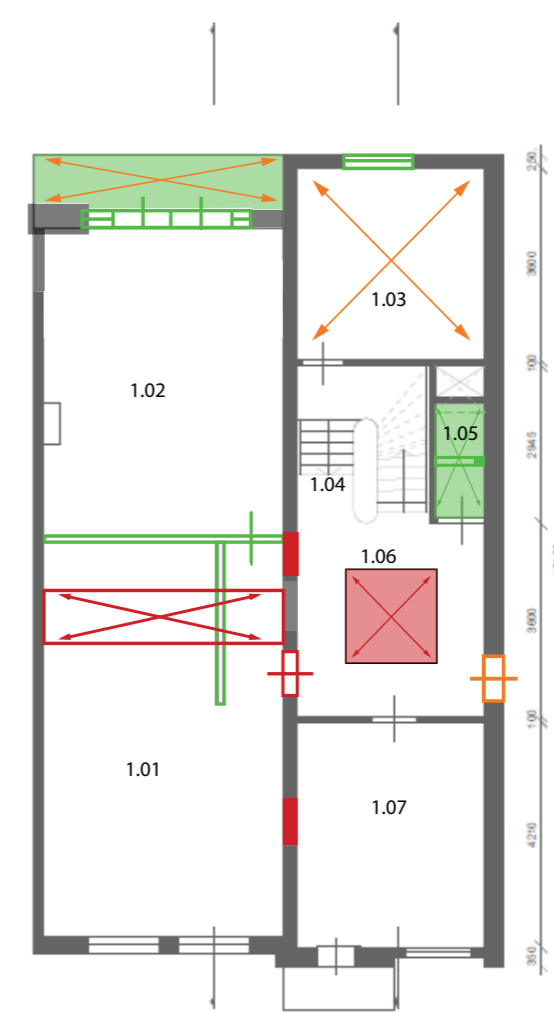
- De elementen uit fase 1 zijn voor wat betreft de plafonds, vloeren en deuren niet op de tekeningen aangegeven
- Wijzigingen m.b.t. glasinvingingen uit fase 2 t/m 4 zijn niet in de gevelaanzichten weergegeven
- De locatie van onderhangplafonds (kantoor) en plafondtegelp plafonds (kantoor), is op de tekeningen niet aangegeven; alleen de vaste gestucte plafonds uit fase 2 t/m 4 zijn weergegeven
- De locatie van geplakte vloerbedekking uit fase 2 t/m 4 is op de tekeningen niet aangegeven; alleen de tegelvloeren uit deze periodes

souterrain

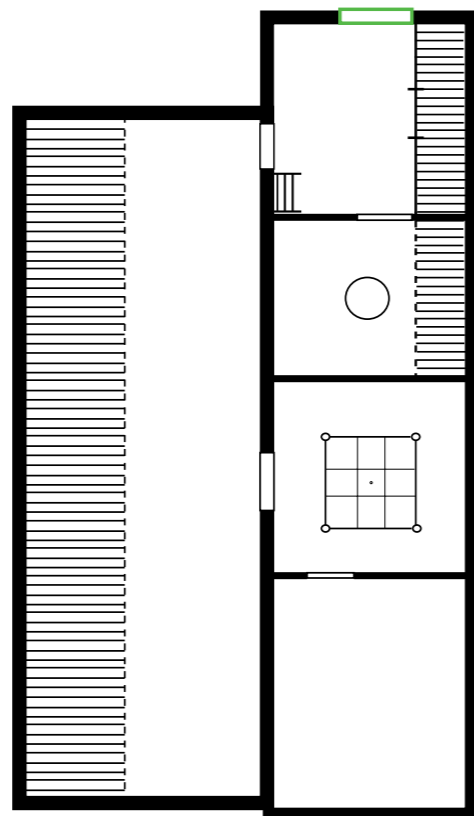
bel-etage

1e verdieping

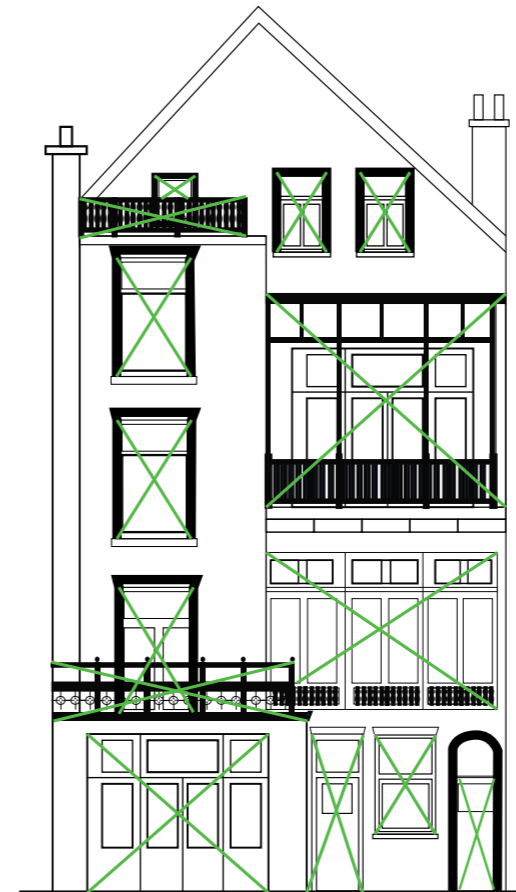

zolderverdieping

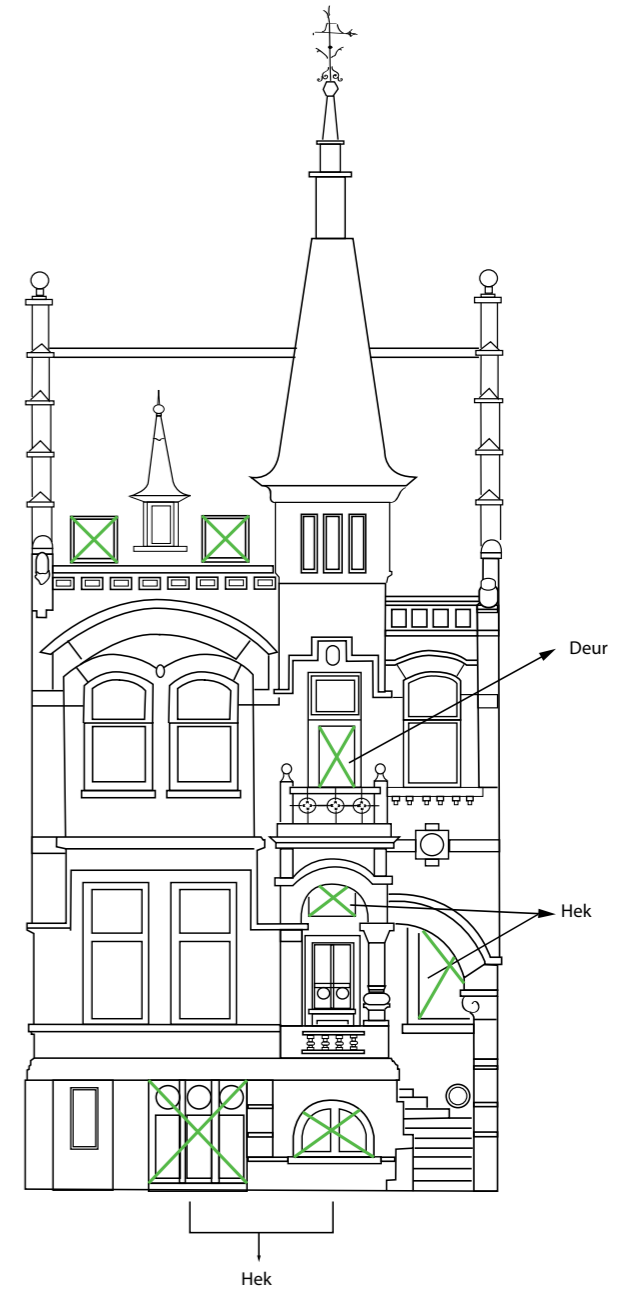

vliering

2.08

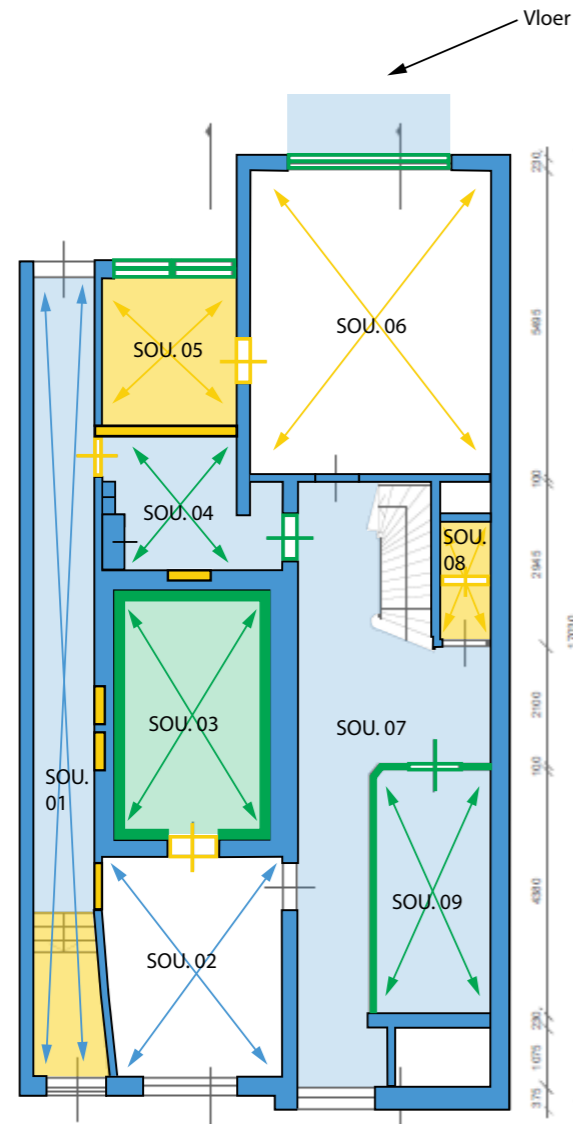
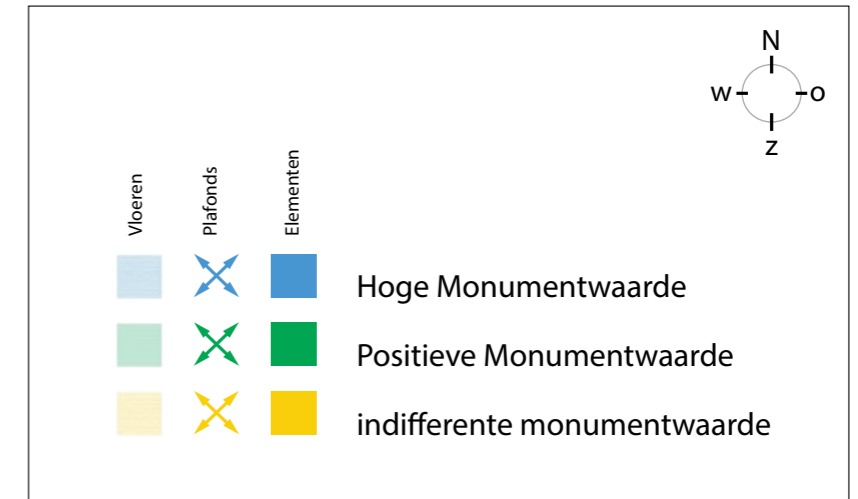
achtergevel

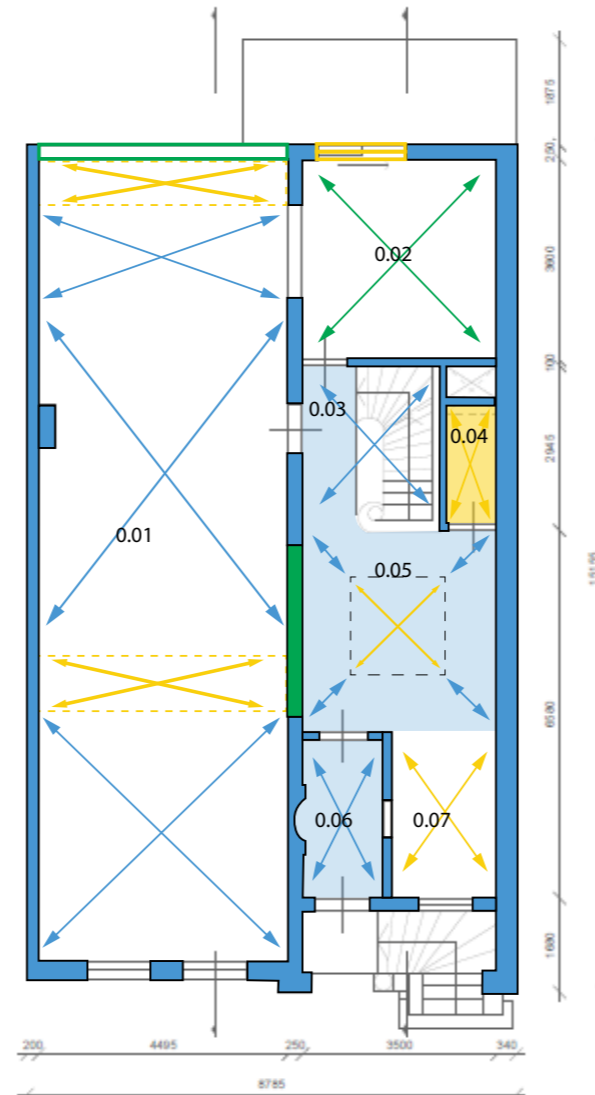
voorgevel

WAARDENKAARTEN

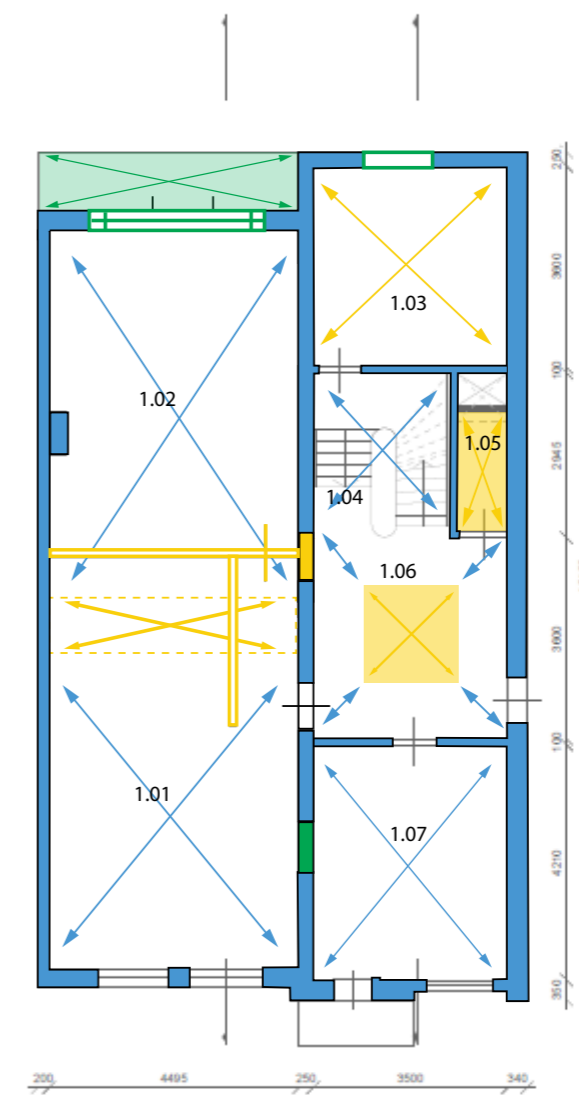
- waarderingen opgenomen in geschreven tekst in deze bouwhistorische verkenning gaan altijd vóór de weergave op de waardenkaarten
- alle onderdelen die op de gevelaanzichten getekend zijn, maar niet voorzien van een waardering, hebben een hoge monumentwaarde
- de waardering van de kozijnen en deuren in het interieur zijn op zich (tenzij nadrukkelijk vermeld) op de waardenkaarten niet weergegeven; zie hiervoor de beschrijvingen in hoofdstuk 4 en de waarderingsuitgangspunten in dit hoofdstuk. Waar het waarderingskleurstellingen op de kaarten betreft, spreekt de tekening zich uit over doorbraken/wandvullingen
- de waardering van de tijdens opname zichtbare vloerafwerkingen is op de waardenkaarten weergegeven, niet van de constructieve vloerconstructies
- de waardering van de tijdens opname zichtbare plafonds is op de waardenkaarten weergegeven. De waardering betreft de zichtbare gesloten plafonds danwel de oorspronkelijke plafonds die zich boven de uitneembare en opgeschroefde kantoorplafonds bevinden. Waar geen waarde aangegeven is, is sprake van een afwezigheid van een plafond boven het kantoorplafond.

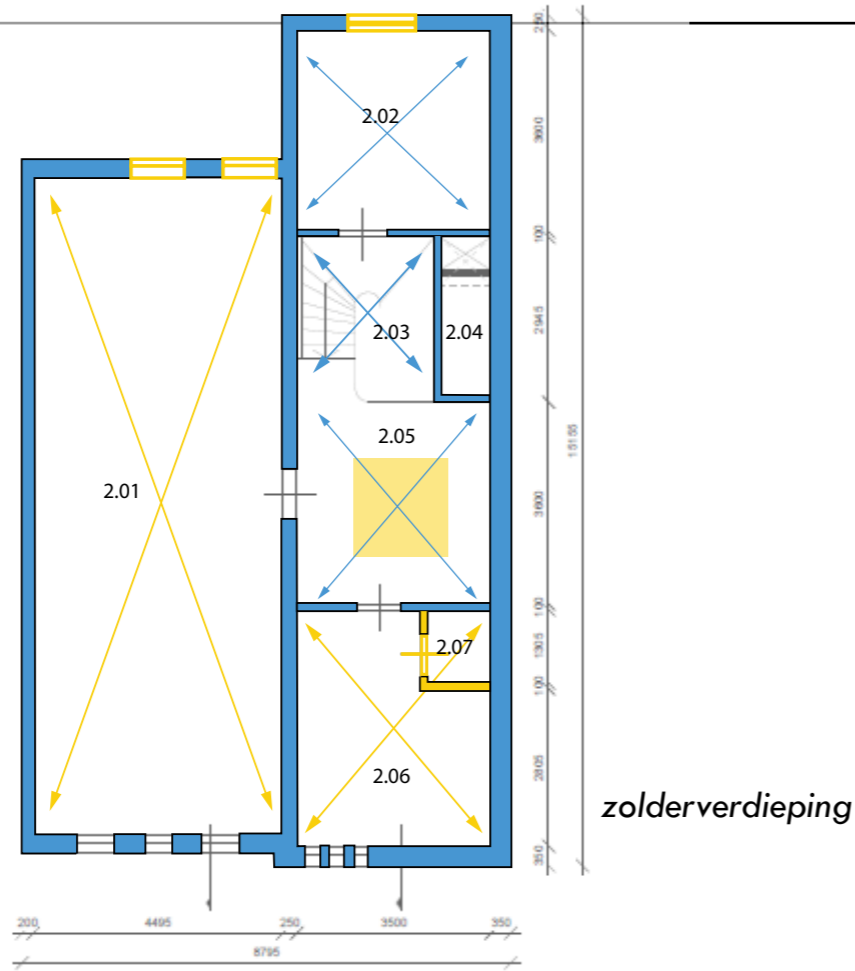
souterrain

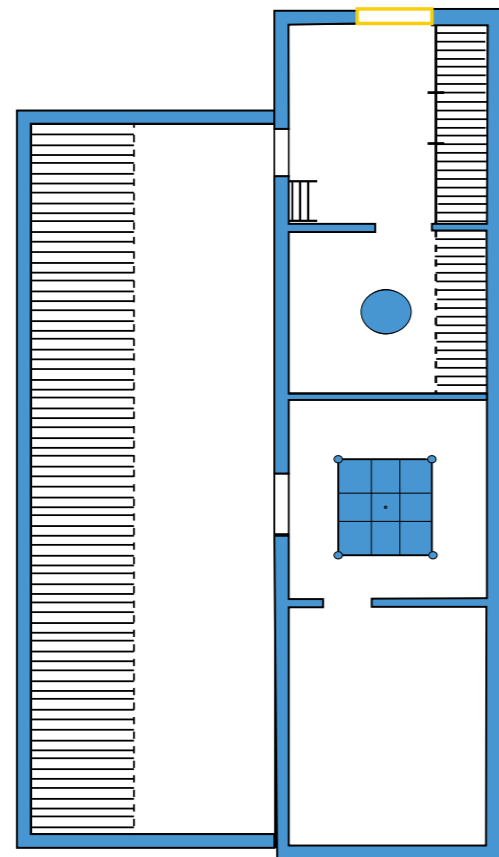
bel-etage

1e verdieping

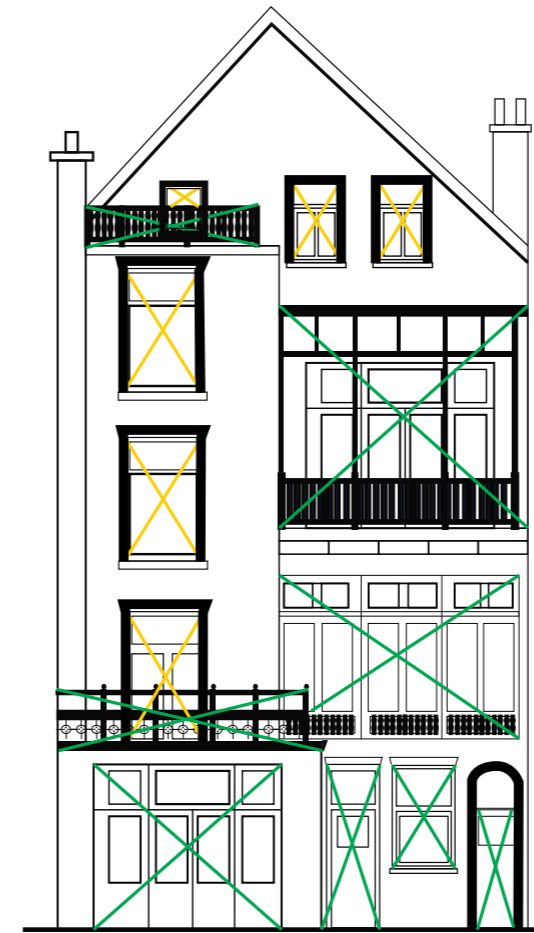

zolderverdieping

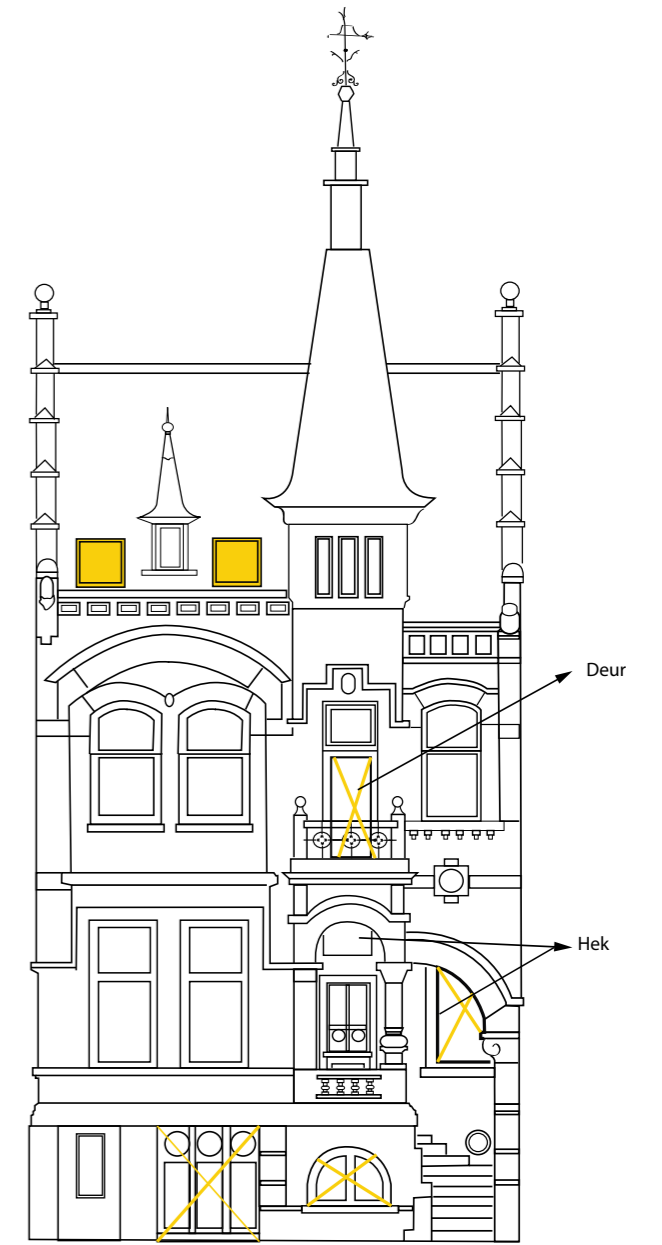

vliering

2.08

achtergevel

voorgevel

The background features a repeating pattern of abstract, geometric shapes. These shapes are composed of parallel lines and right angles, creating a sense of depth and movement. The colors used are a solid grey and white, set against a light grey background. The shapes are arranged in a staggered, grid-like fashion, with some shapes appearing to overlap or recede into the distance.

LITERATUUR
EN BEGRIPPENLIJST

Literatuur

Baaij, H en Oudenaarden, J. ; Monumenten uit Rotterdam, Rotterdam, 1992

Berends, G; Historische spantconstructies in Nederland, Arnhem, 1999

Berkel, W. e.a.; Honderd jaar Provenierssingel 1896-1996, Rotterdam 1996

Boddaert, J, Roterodamum, aflevering 1 t/m 50, Rotterdam, 1991

Bot, Piet; Vademecum historische bouwmaterialen, Alphen aan de Maas, 2009

Bouwkundig Weekblad Architectura, 53e jaargang 1932, 60e jaargang 1939

Es, E. van; Cultuurhistorische verkenning Oude Noorden, Agniesebuurt, Provenierswijk, Rotterdam, 2013

Evert, H. ; Het nut der Historische Studiën tot de vorming van den architect, intreedere Delft, 1902

Graafland, J.A.; P.G. Buskens, architect M.B.V.A. - Rotterdam, uitgevoerde gebouwen, projecten, enz, Bussum, 1917

Hunen, M. van e.a., Historisch Metselwerk, Zwolle, 2012

Laar, Paul van de; Stad van Formaat, geschiedenis van Rotterdam in de negentiende en twintigste eeuw, Zwolle, 2000

Oosterhoff, J., e.a.; Bouwtechniek in Nederland, Constructies van ijzer en beton, Delft, 1988

Pey, In en Boersma, T; Henri Evers 1855-1929, architect, geschiedschrijver, hoogleraar, Bonas Reeks, Rotterdam, 1997

Verheul, Johannes (Dzn.) ; De Rotterdamsche Schie 1340-1940 en de voormalige bebouwing van de Schiekaden, Rotterdam, 1940

Voet, H.A. en Klaassen, H.J.S.; Groeten uit Rotterdam, Provenierswijk Blijdorp Bergpolder en het Liskwartier, Capelle a/d IJssel, 1989

Begrippenlijst

Architraaflijst

Geprofileerd lijstwerk rondom kozijnen van vensters en deuren

Balustrade

Borstwering, afzetting van een balkon, terras, galerij, trap, of brug

Baluster

Spijl van een borstwering of balustrade

Borstwering

Het metselwerk tussen twee boven elkaar gelegen vensters of vensterstroken

Kalf

Horizontale regel in een raam- of deurkozijn, waar het raamhout of het glas rechtstreeks in is bevestigd.

Liseen

Licht decoratieve uitmetseling (licht naar voren springend metselwerk) in de vorm van een verticale band.

Lisenen worden vaak toegepast in combinatie met spaarvelden, die juist naar achteren springen.

Makelaar

Middenstijl van een kaspant, waarin de kapbenen en eventueel de nokgor-

ding is ingelaten, en waar de hoekkepers samenkomen. De makelaar loopt vaak van de nok tot de balken van de zoldervloer.

Pilasters

Een weinig uitspringende muurpijler, voorzien van een basement, een schacht en een kapiteel, naar de eisen van de klassieke orden. De pilaster heeft een decoratieve en tectonische functie.

Risaliet

Licht naar voren springende gevelpartij, meestal in de vorm van een midden- of hoekrisaliet, met het doel bepaalde gebouwdelen (bijvoorbeeld de entreepartij) te benadrukken.

Rollaag

Reeks van gemetselde stenen op hun kant, vaak gebruikt als strek boven een kozijn.

Sloof of slof

Korte balk of plaat op de vloer van de zolder, die over twee zolderbalken is gekeept. Op de sloven zijn de spanten van de kap gemonteerd, om zo de krachten van de kap op te vangen en te verdelen. Vaak gebruikt bij verbeterde Hollandse spantconstructie.

Spaarveld

Strook of veld van terugliggend metselwerk, om materiaal te sparen of als accentuering van de gevelindeling. Spaarvelden worden vaak toegepast in combinatie met lisenen, die juist naar voren springen.

Stijl

1. loodrechte stut (vooral in de houtbouw), waarvan de functie overeen komt met die van een stenen pijler.
2. Rechtstandig deel van een raam- of deurkozijn

Tandlijst

Horizontale decoratieve lijst van blokjes

Traveeën

De grotere ritmerende eenheden waaruit een gevel is opgebouwd. Een travee wordt meestal gevormd door een groepering van meerdere vensters, die corresponderen met de functionele opdeling van een gebouw, bijvoorbeeld woningen gegroepeerd rond een portiek.

Trekplaat

Horizontale houten plaat in een kaspant, de houtbesparende variant van de trek balk. De trekplaat is opgespannen tussen de kapbenen, en is hieraan met bouten bevestigd. Trekplaten worden vaak paarsgewijs, elk aan een andere kant van de kapbeen, toegepast.